

NIEZBĘDNIK

dla funkcjonariuszy Policji i Żandarmerii Wojskowej

Stosowanie nakazu opuszczenia mieszkania
oraz zakazu zbliżania się do mieszkania
i jego bezpośredniego otoczenia

Opracowanie zawiera praktyczny komentarz, jak posługiwać się natychmiastowymi środkami izolacyjnymi przewidzianymi w art. 15aa ustawy o Policji oraz w art. 18a ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, tj. nakazem opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazem zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia wydawanego wobec osoby stwarzającej swoim zachowaniem zagrożenie dla życia lub zdrowia osób, które z nią zamieszkują.

W OPRACOWANIU NIEZBĘDNIKA BRALI UDZIAŁ:

Anna Antosiewicz – Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Ministerstwa Sprawiedliwości (dalej: DWMPC MS)
Sędzia Sądu Okręgowego w Ostrołęce **Anna Domian** – DWMPC MS
Sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie **Monika Grajek** – DWMPC MS
Sędzia Sądu Rejonowego w Hrubieszowie **Robert Kowalczyk** – w okresie prac nad projektem ustawy Naczelnik Wydziału Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego w Departamencie Legislacyjnym Prawa Cywilnego Ministerstwa Sprawiedliwości
Ppłk **Piotr Kuleszko** – Komenda Główna Żandarmerii Wojskowej (dalej: KG ŻW)
Nadkomisarz **Piotr Lubaszko** – Naczelnik, Biuro Prewencji, Komenda Główna Policji
Ppłk **Andrzej Massalski** – KG ŻW
Sędzia Sądu Rejonowego w Kielcach **Agnieszka Matysek** – DWMPC MS
Mjr **Rafał Olbryt** – KG ŻW
Katarzyna Oyrzanowska – Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców Stałe Przedstawicielstwo w Polsce (dalej: UNHCR)
Maria Pamuła – UNHCR
Aleksandra Różycka – Instytut Wymiaru Sprawiedliwości
Sędzia Sądu Rejonowego w Sochaczewie **Monika Szczepanowska** – Departament Prawa Europejskiego Ministerstwa Sprawiedliwości
Komisarz **Marta Świnecka** – Biuro Prewencji, Komenda Główna Policji
Maja Zawadzka – Wyższa Szkoła Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie

Teresa Naumiuk – redakcja i adiustacja tekstu
Tomasz Smółka – projekt i skład

OPRACOWANIE POWSTAŁO Z INICJATYWY I POD REDAKCJĄ:

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

Wykaz ważniejszych skrótów

- k.c.** – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. z 2020 r., poz. 1740
- k.k.** – Kodeks karny, Dz.U. z 2020 r., poz. 1444
- k.p.c.** – ustawa z dnia 17 kwietnia 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 2020 r. poz. 1575
- k.p.k.** – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.
- k.w.** – ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, Dz.U. Nr 12, poz. 114
- u.o.m.** – ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Dz.U. z 2018 r. poz. 2349
- u.p.p.r.** – ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. z 2020 r. poz. 218 i 956
- ustawa nowelizująca** – ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2020 r. poz. 956
- ustawa o nieletnich** – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969)
- ustawa o Policji** – ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 2020 r. poz. 360 z późn. zm.
- ustawa o pomocy społecznej** – ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2020 r. poz. 1876 z późn. zm.
- ustawa o ŻW** – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz.U. Nr 123, poz. 1353
- ustawa z 14 sierpnia 2020 r.** – ustawa z dnia 14 sierpnia 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1610

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów [3]

Słowo wstępne [21]

Rozdział I. Przyczyny nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 956) [25]

Dlaczego zostały wprowadzone nowe rozwiązania? [25]

Czy środki o charakterze karnym, którymi dysponują prokurator i sąd, nie są wystarczające do szybkiego usunięcia sprawy przemocy z mieszkania? [25]

Czy w wypadku gdy osoba dotknięta przemocą nie chce, aby toczyło się postępowanie karne, nie wystarczy art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie? [29]

Co się zmieniło na skutek wprowadzenia do systemu nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia? [30]

Rozdział II. Szacowanie ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie [32]

Rozdział III. Aspekty cywilne związane z wydawaniem nakazu opuszczenia mieszkania przez osobę stosującą przemoc domową lub zakazem zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia [38]

Tytuł prawny do mieszkania a wydanie nakazu/zakazu [38]

Rzeczy ruchome i zwierzęta [38]

Terminy [39]

Ustalenie daty obowiązywania nakazu lub zakazu [40]

Składanie pism procesowych, w tym środków zaskarżenia (istotne przy dokonywaniu pouczeń) [41]

Zabezpieczenie przez przedłużenie stosowania nakazu/zakazu [41]

Koszty sądowe [43]

Odpowiedzialność cywilnoprawna funkcjonariuszy Policji i żołnierzy Żandarmerii Wojskowej [44]

Immunitety [46]

Rozdział IV. Jak rozmawiać z dzieckiem w sytuacji przemocy domowej [47]

Rozmowa z dzieckiem na temat przemocy [56]

Rozdział V. Jak postępować w przypadku interwencji w rodzinie cudzoziemskiej [59]

Z kim możemy mieć do czynienia? [59]

Jak pracować z osobą doznającą przemocy bądź sprawcą, pochodzącymi z innych krajów? [60]

Do kogo zwrócić się o pomoc i wsparcie w przypadku cudzoziemców? [63]

Lista organizacji pozarządowych pracujących z cudzoziemcami [65]

Rozdział VI. Odpowiedzi na pytania funkcjonariuszy dotyczące praktycznego stosowania przepisów znowelizowanych ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 956) [67]

art. 560⁶ § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. –
Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575; dalej: k.p.c.) [67]

1. [Czy 7-dniowy termin dla doręczeń będzie obowiązywał od daty faktycznego otrzymania zlecenia? [67]

art. 560⁶ § 4 k.p.c. [68]

2. Jak należy postąpić w przypadku braku oddawczej skrzynki pocztowej? [68]

art. 755² § 5 k.p.c. [69]

3. Do jakiej jednostki Policji oraz zespołu interdyscyplinarnego sąd będzie doręczać odpis postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia? Czy będą to podmioty właściwe ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy w rodzinie, miejsce interwencji, położenie wspólnie zajmowanego mieszkania? [69]
4. Zgodnie z przyjętymi przepisami, na podstawie art. 6 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (w art. 96 ust. 1 dodano pkt 15), z kosztów sądowych została zwolniona osoba dotknięta przemocą. Czy osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, będzie ponosiła koszty sądowe w przypadku zażalenia? [70]
5. Jakie roszczenia przysługują właścicielowi mieszkania w przypadku naruszenia jego prawa do własności? [70]

art. 66b ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (dalej: k.w.) [71]

6. Czy wykroczenie z art. 66b k.w. można popełnić nieumyślnie? [71]

art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji
(dalej: ustawa o Policji) [72]

7. Czy można dokonać zatrzymania osoby nieletniej stosującej przemoc w rodzinie, która swym zachowaniem stwarza bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego? [72]
8. Jak należy postąpić z osobą stosującą przemoc w rodzinie objętą immunitetem formalnym lub materialnym? [72]
9. Czy w przypadku zatrzymania sprawcy przemocy w rodzinie z zamiarem doprowadzenia go do prokuratury, w celu zastosowania środków zapobiegawczych, policjant/żołnierz Żandarmerii Wojskowej ma prawo wydania nakazu lub zakazu, czy decyzję taką podejmie sąd? [73]

art. 15a ust. 2 ustawy o Policji [odpowiednio art. 18a ust. 3 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz.U. Nr 123, poz. 1353 (dalej: ustawa o ŻW)] [74]

10. Jakie są przedziały wiekowe osób doznających przemocy w rodzinie? [75]
11. W jaki sposób i na jakiej podstawie policjant ma stwierdzić lub określić stan zdrowia osoby, np. niepełnosprawność? [75]
12. W jaki sposób i na jakiej podstawie policjant ma określić stopień zależności osoby doznającej przemocy w rodzinie od osoby ją stosującej? [77]
13. Czy informacje o próbach targnięcia się na własne życie muszą być potwierdzone np. dokumentacją medyczną dotyczącą udzielenia pierwszej pomocy, czy wystarczy stwierdzenie osoby, że próbowała popełnić samobójstwo? [77]
14. Czy normodawca enumeratywnie przewiduje wyszczególnienie niebezpiecznych narzędzi oraz ewentualnych sytuacji związanych z ich użyciem? [77]
15. Czy policjant może wydać nakaz lub zakaz pomimo braku zaznaczenia rekomendowanej liczby przesłanek w kwestionariuszu szacowania ryzyka? [78]
16. Czy należy wypełniać odrębnie kwestionariusz szacowania ryzyka dla dwóch, trzech bądź więcej osób dorosłych? Czy można kilka osób uwzględnić w jednym kwestionariuszu? [79]

art. 15aa ust.1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18a ust. 1 ustawy o ŻW] [79]

17. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec nieletniego sprawcy przemocy w rodzinie? Gdzie należy umieścić nieletniego? [79]
18. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec małoletniej osoby, która zawarła związek małżeński? [79]
19. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec sprawcy przemocy w rodzinie będącego osobą niepełnosprawną, np. intelektualnie? [80]
20. Czy po wydaniu przez policjanta nakazu możliwe będzie – po upływie kilku dni – wydanie w tej samej sprawie dodatkowo zakazu (wobec tej samej osoby)? Jeżeli tak, to jak należy liczyć terminy? [80]
21. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu po upływie kilku dni od daty interwencji w rodzinie, bez wcześniejszego zatrzymania osoby stosującej przemoc? (interweniujący policjant nie wydał nakazu lub zakazu, a w ramach samokontroli uznano, iż nakaz lub zakaz powinien zostać wydany) [81]
22. Czy osoba doznająca przemocy w rodzinie może sprzeciwić się decyzji policjanta w przedmiocie wydania nakazu lub zakazu? [81]

23. Jak należy rozumieć sformułowanie „wspólnie zajmowane mieszkanie”? Jakie kryteria powinien brać pod uwagę funkcjonariusz podczas oceny sytuacji? Czy okazjonalne przebywanie w mieszkaniu (np. w weekendy) osoby dotkniętej przemocą w rodzinie należy potraktować jako wspólnie zajmowane mieszkanie? [82]
24. Kto będzie sprawować opiekę nad małoletnimi dziećmi pozostającymi pod pieczęcią osoby stosującej przemoc w rodzinie, które nie są przysposobionymi przez osobę dotkniętą przemocą (tzw. rodziny zrekonstruowane, „patchworkowe”) ? [82]
25. Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której został wydany zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, może spotykać się z małoletnimi dziećmi, zawozić je do szkoły, lekarza, na zajęcia pozalekcyjne? Czy w takiej sytuacji ma znaczenie zgoda osoby dotkniętej przemocą w rodzinie? [83]
26. Kto i w jaki sposób ma zapewnić opiekę nad osobą dotkniętą przemocą w rodzinie przez okres trwania nakazu lub zakazu, jeśli jest to osoba z niepełnosprawnością np. ruchową, obłożnie chora, nieporadna życiowo i brak jest osób mogących się nią zaopiekować? [83]
27. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy sprawcą przemocy w rodzinie jest matka karmiąca dziecko? [84]
28. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy podczas interwencji ujawni, że w stosunku do sprawcy przemocy w rodzinie toczy się postępowanie przygotowawcze, w ramach którego, na podstawie postanowienia prokuratury, objęty został on dozorem (art. 275 § 1 k.p.k.) oraz zakazem opuszczania miejsca zamieszkania (art. 275 § 2 k.p.k.), a jednocześnie wystąpią przesłanki do wydania zakazu lub nakazu? [84]
29. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy podczas interwencji ujawni sprawcę przemocy w rodzinie, w stosunku do którego zastosowano system dozoru elektronicznego (art. 43a – 43zf Kodeksu karnego wykonawczego (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 523), a jednocześnie wystąpią przesłanki do wydania zakazu lub nakazu? [85]
30. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec sprawcy przemocy w rodzinie znajdującego się pod wpływem alkoholu? Jeżeli tak, jak oceniać wartość prawną i dowodową protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania? [86]
31. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy wspólnie zajmowane mieszkanie stanowi jednocześnie miejsce pracy, a sprawca przemocy w rodzinie jest jedynym żywicielem rodziny? [87]

32. W jaki sposób ma być realizowane uprawnienie do wydania nakazu lub zakazu, w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie jest jedynym właścicielem mieszkania, natomiast osoba dotknięta przemocą w rodzinie nie posiada żadnego tytułu prawnego do nieruchomości (nie jest współwłaścicielem, nie posiada zameldowania)? [87]
33. W jaki sposób podejmować czynności w przypadku interwencji zgłoszonej przez posiadacza lokalu (będącego osobą stosującą przemoc w rodzinie), gdy najemca (będący osobą dotkniętą przemocą), mimo zawartej umowy, nie pokrywa kosztów jego utrzymania? [88]
34. Czy możliwe jest wydanie nakazu lub zakazu w trakcie trwającej procedury „Niebieskie Karty”? [88]
35. Czy dzielnicowy w ramach wizyty sprawdzającej w rodzinie objętej procedurą „Niebieskie Karty” może wydać nakaz lub zakaz? [88]
36. Czy przygotowana w toku czynności dokumentacja (protokoły przesłuchania, nakaz lub zakaz itp.) zostanie włączona do postępowania karnego? [89]
37. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy w trakcie prowadzonej interwencji ustalą, iż obie osoby stosują wobec siebie przemoc i wobec obu występują przesłanki do wydania nakazu lub zakazu? [89]
38. Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie ma prawo wezwać na miejsce interwencji pełnomocnika? [89]
39. Czy o wydaniu nakazu lub zakazu przez Żandarmerię Wojskową wobec żołnierza, który następnie – w czasie ich obowiązywania – zostanie wydalony ze służby lub sam się zwolni, zostanie powiadomiona Policja? [90]
40. Czy Policja będzie posiadała informacje o nakazach lub zakazach wydanych przez Żandarmerię Wojskową? [90]

art. 15aa ust. 2 ustawy o Policji [91]

art. 18a ust. 2 ustawy o ŻW [91]

41. Czy wydanie nakazu lub zakazu będzie możliwe tylko przy jednoczesnym zatrzymaniu osoby? [91]
42. Jaki jest sens wydawania nakazu i zakazu łącznie, jeśli zakres zakazu jest szerszy? Skoro nie można zbliżyć się do mieszkania, to tym bardziej nie można w nim przebywać [91]

art. 15aa ust. 4 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18a ust. 4 ustawy o ŻW] [92]

43. Jak ma postąpić policjant w przypadku niestosowania się do poleceń osoby, wobec której wydano nakaz lub zakaz? Czy użyć środków przymusu bezpośredniego zgodnie z art. 11 pkt 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 955)? Czy stosować już przepisy określone w art. 66b k.w. i w konsekwencji zatrzymać sprawcę? [92]

art. 15aa ust. 5 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18a ust. 5 ustawy o ŻW] [92]

44. Jakie kryteria ma przyjąć policjant, określając obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować? [92]
45. Jaką odległość lub obszar w wydanym zakazie mogą wskazywać funkcjonariusze? [93]
46. Jaką odległość należy przyjąć, określając „bezpośrednie otoczenie” miejsca zamieszkania? [93]
47. Czy pomieszczenia gospodarcze budynku wielorodzinnego, np. strych, pralnia, piwnica, garaż, korytarze itp., należy zaliczyć do „bezpośredniego otoczenia” mieszkania? [94]

art. 15ab ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 1 ustawy o ŻW] [94]

48. Czy wydanie nakazu lub zakazu należy traktować jako formę obligatoryjną? [94]
49. Czy do wydania nakazu lub zakazu potrzebne jest uprzednio przyjęte zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa? [94]
50. Jak należy traktować anonimowe zgłoszenie o możliwości wystąpienia przemy w rodzinie? [95]
51. W jakiej formie powinna zostać przekazana informacja od kuratora sądowego czy pracownika socjalnego? [95]
52. Czy w przypadku prowadzonego postępowania przygotowawczego można wydać równoległe nakaz lub zakaz? [95]
53. Czy nakaz lub zakaz może zostać wydany na wniosek prokuratury? [95]
54. W jaki sposób weryfikować informacje uzyskane od osoby doznającej przemocy w rodzinie? [96]

55. Czy podpis osoby dotkniętej przemocą w rodzinie jest wymagany na wydanym nakazie lub zakazie, w przypadku gdy nakaz lub zakaz zostanie wydany po zwolnieniu sprawcy przemocy w rodzinie? [96]

art. 15ab ust. 2 ustawy o Policji [97]

art. 18b ust. 2 ustawy o ŻW [97]

56. Czy po wydaniu nakazu lub zakazu bezpośrednio po zwolnieniu osoby zatrzymanej policjant powinien udać się z osobą stosującą przemoc do miejsca zamieszkania w celu sporządzenia protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania? [97]
57. Czy podobnie jak w przypadku zatrzymania osoby nakaz lub zakaz może zostać wydany bezpośrednio po zwolnieniu osoby doprowadzonej w celu wytrzeźwienia z interwencji domowej? [97]
58. Jak należy rozumieć natychmiastową wykonalność nakazu lub zakazu nałożonego przez policjanta bezpośrednio po zwolnieniu osoby? Czy powoduje to konieczność zmuszenia do określonego zachowania zwolnionej osoby i przeprowadzenie od podstaw czynności w jej miejscu zamieszkania (konwój sprawcy przemocy do domu, spisanie protokołu z czynności opuszczenia mieszkania z inwentarzem)? [98]

art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 4 ustawy o ŻW] [98]

59. Który policjant powinien na miejscu zdarzenia przesłuchać osobę w charakterze świadka – wykonujący czynności w miejscu interwencji czy policjant z grupy zdarzeniowej/ dochodzeniowej? Kto w takim przypadku ma wydać/ zadecydować o wydaniu nakazu lub zakazu? [99]
60. Czy w przypadku przesłuchania osoby, wobec której stosowana jest przemoc, z zastosowaniem przepisów k.p.k. konieczne jest kolejne przesłuchanie, o którym mowa w przytoczonym artykule? [99]
61. Czy przesłuchanie w charakterze świadka osoby zgłaszającej przemoc w rodzinie można wykorzystać w postępowaniu karnym, czy czynność tę należy wykonać również w trybie przepisów k.p.k.? [100]
62. Jak i kiedy przesłuchać osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, jeśli na miejscu okaże się, że znajduje się ona pod wpływem alkoholu? [100]
63. Jeśli osobą zgłaszającą jest kurator lub pracownik pomocy społecznej, czy wówczas należy przesłuchać osobę doznającą przemocy w rodzinie? [101]

art. 15ab ust. 5 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 5 ustawy o ŻW] [102]

64. Czy przesłuchanie w charakterze świadka w oparciu o przepisy k.p.c. należy uważać za „czynność procesową”? [102]
65. Co należy zrobić z protokołem przesłuchania świadka sporządzonym w trybie przepisów k.p.c.? [102]
66. Czy protokół można włączyć do akt postępowania przygotowawczego, czy osobę należy przesłuchać ponownie w trybie przepisów k.p.c.? [102]

art. 15ab ust. 6 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 6 ustawy o ŻW] [103]

67. Czy można wydać nakaz lub zakaz przed przesłuchaniem małoletniego przez sąd? [103]

art. 15ab ust. 9 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 5 ustawy o ŻW] [103]

68. Jaką dokumentację należy sporządzić z wysłuchania osoby stosującej przemoc w rodzinie? [103]

art. 15ab ust. 10 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 10 ustawy o ŻW] [104]

69. W jaki sposób należy weryfikować informacje o bezpośrednio zagrożeniu życia i zdrowia, jeśli nakaz lub zakaz będą wydawane podczas nieobecności sprawcy? Czy w takim przypadku powinno zostać wszczęte postępowanie przygotowawcze, a osoba pokrzywdzona przesłuchana i uprzedzona o treści art. 233 k.k.? [104]
70. Jak powiadomić o wydaniu nakazu lub zakazu osobę stosującą przemoc, która wyjechała za granicę, nie podając terminu powrotu? [104]

art. 15ab ust. 11 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 11 ustawy o ŻW] [105]

71. W jakiej formie należy zwrócić się do instytucji (ustnie czy tylko pisemnie)? [105]
72. Czy można w godzinach nocnych zobowiązać pracowników innych instytucji do udzielenia informacji w celu ustalenia, czy zachodzą okoliczności wskazane w art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji? (interwencje domowe najczęściej występują po godzinach urzędowania) [105]
73. W jaki sposób Policja ma prawo zażądać dodatkowych informacji od innych instytucji lub organów w przypadku konieczności wydania nakazu lub zakazu podczas interwencji po godzinach urzędowania tych instytucji i organów? [106]

art. 15ad ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18d ust. 1 ustawy o ŻW] [106]

74. Gdzie umieścić zawiadomienie, jeśli osoby nie zajmują wspólnie mieszkania, a wydany został zakaz zbliżania się do mieszkania wobec sprawcy, który mieszka w innym miejscu (np. przychodzi odwiedzić dzieci)? [106]
75. Czy można zostawić nakaz lub zakaz, lub zawiadomienie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bądź innemu dorosłemu domownikowi, w sytuacji gdy na miejscu interwencji nie ma osoby stosującej przemoc? [106]
76. Jak należy postąpić w przypadku sprzeciwu osoby dotkniętej przemocą w rodzinie w kwestii umieszczenia zawiadomienia o wydaniu nakazu lub zakazu na drzwiach, w obawie przed reakcją sąsiadów czy ostracyzmem społecznym? [107]
77. Czy w przypadku upojenia alkoholowego doręcza się nakaz lub zakaz sprawcy, czy umieszcza je na drzwiach mieszkania? [107]
78. W jaki sposób prowadzić postępowanie w przypadku skargi osoby stosującej przemoc dotyczącej udostępnienia danych osobowych? [107]
79. Czy zachowanie sprawcy przemocy w rodzinie, wobec którego wydano nakaz lub zakaz podczas jego nieobecności w mieszkaniu, polegające na osobistym odebraniu zawiadomienia umieszczonego na drzwiach mieszkania wypełnia znamiona art. 66b k.w.? [108]
80. Czy w przypadku nieobecności sprawcy na miejscu interwencji i pozostawienia zawiadomienia o wydanym nakazie lub zakazie na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania jego osobiste odebranie przez sprawcę jest możliwe bez popełnienia wykroczenia? [108]
81. Czy pozostawienie zawiadomienia na drzwiach mieszkania narazi policjanta na odpowiedzialność wobec naruszenia przepisów regulujących ochronę danych osobowych? [108]
82. Czy za usunięcie zawiadomienia z drzwi mieszkania grozi odpowiedzialność karna? [109]

art. 15ad ust. 4 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18d ust. 5 ustawy o ŻW] [109]

83. Jaką formę powinno przybrać zawiadomienie zespołu interdyscyplinarnego oraz sądu opiekuńczego (kopia nakazu lub zakazu czy też pisemna informacja o wydaniu takiego dokumentu)? [109]

art. 15 ae ust. 1 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18e ust. 1 ustawy o ŻW] [110]**

84. Czy możliwe jest odstąpienie od sporządzenia protokołu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania, w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie nie ma świadomości na temat zachodzącej sytuacji (np. w wyniku upojenia alkoholowego)? [110]
85. Czy w przypadku nieobecności osoby stosującej przemoc w rodzinie w miejscu zamieszkania konieczne jest sporządzenie protokołu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania w późniejszym terminie i gdzie ten protokół ma być sporządzany? [110]
86. Czy dopuszczalny jest brak podpisu osoby opuszczającej wspólnie zajmowane mieszkanie na protokole (np. gdy osoba ta znajduje się w stanie upojenia alkoholowego)? [110]
87. W jaki sposób policjant może zweryfikować oświadczenie osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, co do przedmiotów wskazanych jako własność i jak sporządzić spis, gdy przedmiotów tych jest bardzo dużo, np. wyposażenia całego mieszkania? [111]
88. Jak powinien zachować się funkcjonariusz, w sytuacji gdy pojawią się rozbieżności co do własności przedmiotu wskazywanego do umieszczenia w spisie? [111]
89. Czy czynność opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania można powtarzać albo dokonać jej w innym czasie? [111]

art. 15ae ust. 4 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18e ust. 4 ustawy o ŻW] [112]**

90. Jak ma postąpić policjant w przypadku przedmiotów osobistych znacznej wartości, np. samochodu, który służy jednocześnie do świadczenia pracy, a osoby wspólnie zajmujące mieszkanie wniosą sprzeciw? [112]
91. Czy dla sporządzenia wykazu przedmiotów wymagana jest dokumentacja potwierdzająca własność? [112]
92. Czy dopuszczalne jest zrealizowanie uprawnień przez inną osobę najbliższą w przypadku wydania nakazu lub zakazu osobie stosującej przemoc, będącej np. w stanie upojenia alkoholowego (zabieranie przez nią samą rzeczy osobistych lub zwierzęcia może narazić czynności na trudne do oszacowania wydłużenie w czasie)? [112]
93. Kto ma decydować o „niezbędności” i „przydatności” danej rzeczy? [113]

94. Czy pod uwagę należy brać sprzeciw wyrażony przez wspólnie zamieszkujących wstępnych, zstępnych, innych spokrewnionych lub niespokrewnionych osób (szwagierka, bratowa) lub dziecka w wieku np. powyżej 13 roku życia? [113]
95. W jaki sposób ma postąpić policjant, w przypadku gdy osoba, która otrzymała nakaz lub zakaz, prowadzi zarejestrowaną działalność gospodarczą pod tym samym adresem, w którym ma miejsce interwencja? [113]
96. W jaki sposób należy postępować wobec broni palnej lub innych przedmiotów niebezpiecznych, na które osoba, wobec której nakaz lub zakaz został wydany, ma zezwolenie? [113]
97. W jaki sposób należy postępować wobec dokumentacji niejawniej, objętej tajemnicą dziennikarską, medyczną, adwokacką itp.? [114]
98. W jaki sposób postępować wobec zwierząt wymagających opieki na podstawie osobnych zezwoleń, jeśli dokumenty te posiada jedynie osoba, wobec której wydawany jest nakaz lub zakaz, a osoba doznająca przemocy wnosi sprzeciw lub odmawia pozostawienia? [114]
99. W jaki sposób postępować w przypadku przedmiotów objętych leasingiem, wypożyczonych w użytkowanie osobie stosującej przemoc, przekazanych pod pieczę oraz odpowiedzialność na podstawie innych przepisów? [114]

art. 15ae ust. 5 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18e ust. 5 ustawy o ŻW] [115]

100. Czy użyte wyrażenie „w szczególności” dotyczy tylko wymienionych w artykule rzeczy czy również innych przedmiotów niebędących na osobistym użytku? [115]
101. W jaki sposób ma być dokumentowane zabranie rzeczy? Gdzie należy spisać zabrane rzeczy przez osobę stosującą przemoc? [115]
102. Jak należy postąpić, w sytuacji gdy mimo uzgodnienia terminu zabrania rzeczy przez osobę, wobec której wydano nakaz lub zakaz, osoba dotknięta przemocą nie będzie obecna w mieszkaniu i sytuacja ta będzie się powtarzała? [115]

art. 15ae ust. 6 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18e ust. 6 ustawy o ŻW] [116]

103. Komu osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma przekazać klucze? [116]
104. Jak należy rozwiązać sytuację w przypadku tzw. inteligentnych domów, gdzie dostęp do różnych funkcjonalności, w tym zamków do drzwi wejściowych, możliwy jest za pomocą kodów, szyfrów, aplikacji na urządzenia mobilne? [116]

art. 15ae ust. 7 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18d ust. 7 ustawy o ŻW] [116]

105. Jakie postępowanie należy przeprowadzić, jeśli wobec sprawcy zajmującego się trzodą wydano nakaz lub zakaz, a pozostali mieszkańcy są niewydolni, aby zajmować się zwierzętami? [116]
106. W jaki sposób należy zabezpieczyć zwierzęta do momentu wydania decyzji przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta, gdy interwencja ma miejsce poza godzinami pracy urzędu, np. w weekend? [117]

art. 15af ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18f ust. 1 ustawy o ŻW] [118]

107. Czy w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc nie poda adresu i innych danych, wystarczy pouczenie o treści art. 15af ust. 2? [118]
108. Czy osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, zobowiązana jest wskazać adres pobytu i inne dane podczas interwencji czy może dokonać tego w terminie późniejszym? [118]
109. Jakie czynności należy podjąć, gdy osoba, wobec której został wydany zakaz lub nakaz, nie dopełni obowiązku poinformowania jednostki Policji o swoim adresie lub nie powiadomi o zmianie adresu pobytu? [118]
110. Jak ma postąpić funkcjonariusz, gdy osoba, której dotyczy nakaz lub zakaz, w chwili interwencji nie zna miejsca, w którym będzie przebywać? [119]
111. W jakiej formie (pisemnej/ustnej) osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma poinformować Policję o adresie miejsca pobytu lub jego zmianie? [119]
112. Jaka jest właściwość miejscowa w przypadku wydania nakazu lub zakazu przez policjanta, który przeprowadzał interwencję na terenie podległym innej jednostce? [119]
113. Jaka jest właściwość miejscowa, jeśli osoba stosująca przemoc w rodzinie będzie przebywać na terenie innej jednostki organizacyjnej Policji? [119]

art. 15ag ust. 2 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18g ust. 2 ustawy o ŻW] [120]

114. Jaką formę powinna przybrać realizacja przekazania wskazanych danych, które są danymi wrażliwymi, chronionymi RODO? [120]

art. 15ag ust. 3 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18g ust. 3 ustawy o ŻW] [120]

115. A co w sytuacji, gdyby nakaz został wydany błędnie, tj. wobec osoby, która nie stosowała wobec domowników przemocy, nie stwarzała zagrożenia życia lub zdrowia? [120]
116. Czy brak zgody osoby stosującej przemoc w rodzinie zamyka dalszą możliwość podjęcia działań korekcyjno-edukacyjnych? [121]

art. 15ah ustawy o Policji [odpowiednio art. 18h ustawy o ŻW] [121]

117. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy na zewnątrz panują niekorzystne warunki atmosferyczne, np. niskie lub wysokie temperatury, a osoba stosująca przemoc w rodzinie odmówi udania się do wskazanych placówek? [121]
118. Co zrobić ze sprawcą przemocy, znajdującym się pod wpływem alkoholu, który z uwagi na niskie temperatury powietrza znajdzie się w okolicznościach zagrażających zdrowiu lub życiu? Gdzie skierować nietrzeźwego sprawcę? [121]
119. Jakie placówki powinny zapewniać miejsca noclegowe dla osób, wobec których wydano nakaz? [122]
120. Jaki podmiot powinien przekazać Policji/Żandarmerii Wojskowej i aktualizować listy placówek prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne lub programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc w rodzinie? [123]

art. 15ai ust. 1 [odpowiednio art. 18i ustawy o ŻW] [123]

121. Jak należy postąpić, w sytuacji gdy osoba dotknięta przemocą w rodzinie w trakcie obowiązywania nakazu lub zakazu oświadczy, że chce, by osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, wróciła do miejsca wspólnego zamieszkania? [123]
122. Czy policjant powinien wobec osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, która dobrowolnie i świadomie wpuści do wspólnie zajmowanego mieszkania osobę, wobec której wydano nakaz lub zakaz, podjąć czynności zmierzające do pociągnięcia jej do odpowiedzialności karnej na podstawie art. 66b k.w.? [124]
123. Czy informacje w przedmiocie sprawdzeń przestrzegania nakazu lub zakazu powinny być przekazywane do zespołu interdyscyplinarnego i do materiałów prowadzonego postępowania przygotowawczego? [124]

art. 15aj ust. 4 ustawy o Policji [odpowiednio art. 18j ust. 4 ustawy o ŻW] [125]

124. Jaką odpowiedzialność poniesie policjant w przypadku stwierdzenia przez sąd bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości wydania nakazu lub zakazu? [125]
125. Zgodnie z art. 560⁵ k.p.c. sąd orzeka w terminie jednego miesiąca o wydaniu nakazu lub zakazu, natomiast funkcjonariusz decyzję tę ma podjąć „tu i teraz” – jak się to ma do bezpieczeństwa prawnego funkcjonariuszy? [125]
126. W jaki sposób przełożony policjanta, który wydał nakaz lub zakaz, ma wykorzystać przedmiotową informację? [126]

127. Czy powiadomienie przez sąd przełożonego policjanta o bezzasadności, nielegalności, nieprawidłowości wydanego nakazu lub zakazu będzie skutkowało wszczęciem postępowania o niedopełnieniu lub przekroczeniu obowiązków służbowych, jeżeli przesłanki podczas interwencji wskazywały na konieczność i prawidłowość zastosowania tego środka? [126]

art. 15ak ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18k ust. 1 ustawy o ŻW] [126]

128. Czy jest możliwe skrócenie czasu obowiązywania nakazu lub zakazu wydanego przez Policję na wniosek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie lub też na podstawie innych okoliczności, które pojawiają się w trakcie trwania zakazu lub nakazu? [126]
129. Czy policjant, który uprzednio wydał nakaz lub zakaz, po powzięciu informacji o nowych okolicznościach, o których nie wiedział na miejscu zdarzenia, może nakaz lub zakaz uchylić? [127]

art. 15ak ust. 2 [odpowiednio art. 18k ust. 2 ustawy o ŻW] [127]

130. Czy nakaz lub zakaz tracą również moc, w przypadku gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z popełnieniem przestępstwa, a następnie zastosowano wobec niej środek zapobiegawczy? [127]
131. Dlaczego nowelizacja zawiera praktycznie takie same regulacje w ustawie o Policji i ustawie o ŻW? [128]

Rozdział VII. Standardy w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącym przemocy domowej [129]

Koncepcja pozytywnych obowiązków państwa wobec ofiar przemocy domowej [129]

Obowiązek podejmowania czynności i rozpoznawania spraw bez zbędnej zwłoki [133]

Odpowiedzialność państwa w związku z niedopełnieniem pozytywnych obowiązków [134]

Test Osmana – kiedy prawo do życia jest naruszane [134]

Prawo do odszkodowania [135]

Wybrane orzeczenia Trybunału dotyczące odpowiedzialności państw w związku z naruszeniem praw konwencyjnych w sprawach dotyczących przemocy domowej [136]

Naruszenie obowiązków pozytywnych przez państwo [136]

Pobłażliwość władz krajowych wobec przemocy domowej traktowanej jako sprawa prywatna, brak jej kryminalizacji oraz instrumentów służących ochronie ofiar przemocy, przemoc oparta na kryterium płci, prawo ofiar do ochrony i umieszczenia w bezpiecznym miejscu, niezachowanie wymogu rozsądnej szybkości i staranności postępowania [137]

Brak regulacji spełniających standardy ochrony ofiar przemocy domowej [140]

Zaniechanie podejmowania przez organy ścigania wystarczających działań w celu ochrony ofiar przed przemocą domową, niedopełnienie obowiązku ochrony życia [141]

Niewywiązanie się z obowiązku przeprowadzenia skutecznego śledztwa, nieodpowiedni charakter śledztw w sprawach ze skarg dotyczących przemocy domowej, brak zapewnienia przez władze odpowiedniej ochrony przed przemocą domową [144]

Niewywiązanie się z obowiązku prowadzenia postępowania w kontekście konkretnego problemu przemocy domowej (cyberprzemoc uznawaną formą przemocy domowej) [152]

Zaniechanie działań zmierzających do podjęcia/kontynuowania terapii sprawcy z zaburzeniami psychicznymi, niepodjęcie środków w celu ochrony ofiary przemocy domowej ze strony sprawcy z zaburzeniami psychicznymi [152]

Błędy i zaniechania ze strony służb socjalnych [155]

Tolerowanie przemocy jako środka wychowawczego wobec dziecka [156]

Naruszenie obowiązku izolacji sprawcy przemocy od jej ofiar lub podejmowania działań zmierzających do umożliwienia ofiarom przemocy domowej pozostania w swoich domach [158]

Słowo wstępne

Zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony osobom przebywającym we własnym domu jest jednym z bardziej wymagających zadań służb. W normalnym biegu rzeczy od funkcjonariuszy publicznych nie oczekuje się ingerowania w życie domowe. Zadaniem służb co do zasady jest strzeżenie prywatności, by zapewnić rodzinie konstytucyjną ochronę i opiekę, a przez to jak najlepsze warunki do życia i do bezpiecznego rozwoju.

Niestety zdarza się jednak, że w domu rodzinnym występuje przemoc. Nie może być ona bagatelizowana i powinna być traktowana jako poważna dysfunkcja społeczna. Tym poważniejsza, że niszcząca jedyne w swoim rodzaju poczucie bezpieczeństwa, które może zapewnić najbliższa osobista wspólnota, jaką jest rodzina. Przemoc podważa godność osób i narusza szereg innych podstawowych dóbr człowieka. Zjawisko przemocy domowej przeczy naturalnym oczekiwaniom społeczeństwa pokładanym w rodzinie.

Akty przemocy najczęściej dokonują się za drzwiami mieszkania, w ukryciu, a bardzo często towarzyszy im psychiczna izolacja członków rodziny. Osoba pokrzywdzona przez lata może mieć trudność w skorzystaniu z oferowanej pomocy, a także zwrócenia się o nią. Często powodem braku reakcji pokrzywdzonego jest tło emocjonalne aktów przemocy występujących między bliskimi, wieloletnie znoszenie ich z nadzieją na poprawę sytuacji, wiara w zmianę zachowania sprawców, skrywany wstyd. Dla zewnętrznego obserwatora określona sytuacja może nie przypominać stereotypowych wyobrażeń o przemocy. Problem może narastać latami, a kryje się za nim krzywda osób dotkniętych przemocą, ich bezsilność i bezradność, a także postępująca demoralizacja sprawcy i trauma wszystkich domowników.

Skutki przemocy domowej są przeważnie długotrwałe. Osoby doświadczające przemocy domowej nawet po wielu latach, już jako dorośli, mierzą się z konsekwencjami doświadczonej przemocy, wnosząc jej skutki do kolejnych relacji rodzinnych i do życia całych społeczności. W sposób szczególny przemoc dotyka dzieci, seniorów, osoby z niepełnosprawnościami, czyli osoby najslabsze, wymagające wyjątkowej ochrony oraz wsparcia.

Choć przestępstwo znęcania od dawna było jedną z głównych podstaw ścigania sprawców przemocy domowej, to jednak należy stwierdzić, że osobom dotkniętym przemocą z trudem przychodzi sięganie po rozwiązania o charakterze karnym. Fakty wskazują, że większość osób doznających przemocy zagrażającej życiu lub zdrowiu wycofuje się już na etapie składania zeznań.

Wobec ustaleń opartych na danych statystycznych należało zastanowić się, czy rzeczywiście środki dostępne już od lat w polskim systemie były wystarczające. Zwłaszcza że zgodnie z ustaleniami Najwyższej Izby Kontroli w sytuacjach zagrożenia zdrowia lub życia zbyt częstym sposobem natychmiastowej ochrony była ucieczka – opuszczanie własnego domu przez osoby doświadczające przemocy. Ofiary, szukając bezpieczeństwa, niejednokrotnie z zagrożonymi nieletnimi lub osobami schorowanymi, nie zawsze otrzymywały bezpieczne i stabilne schronienie, podczas gdy osoba stosująca przemoc w tym czasie pozostawała we wspólnym mieszkaniu.

Na tym tle, rozważając możliwości reakcji na przemoc w dotychczasowym stanie prawnym, nasuwał się szereg wątpliwości, m.in.:

Po pierwsze, czy każda osoba dotknięta przemocą, w większości przypadków zastraszona, jest w stanie uczestniczyć w postępowaniu karnym i jednocześnie żyć dalej w jednym mieszkaniu z oskarżoną przez siebie osobą stosującą przemoc, obawiając się o życie i zdrowie swoje, a niekiedy również swoich podopiecznych. Po drugie, czy osoba taka po ujawnieniu, że zdecydowała się skorzystać z dostępnych środków prawnych (np. złożyła do sądu cywilnego pozew o usunięcie ze wspólnego mieszkania osoby stosującej przemoc bądź zeznaje w postępowaniu karnym, bądź skorzystała z innych środków opisanych w pierwszym rozdziale niniejszego zbioru) będzie mogła i umiała obronić się przed osobą stosującą przemoc, z którą nadal mieszka pod jednym dachem. Po trzecie, czy osoba dotknięta przemocą zawsze będzie gotowa wykorzystać dostępne środki prawne przeciw jednemu właścicielowi wspólnie zajmowanego mieszkania albo żywicielowi rodziny, zapewniającemu byt ekonomiczny całemu gospodarstwu domowemu.

Ponadto nasuwa się też ważne pytanie: czy ofiara, będąc ustawicznie w sytuacji bezpośredniego fizycznego zagrożenia ze strony sprawcy, jest w stanie efektywnie korzystać z całego interdyscyplinarnego wsparcia oferowanego przez pracowników socjalnych, psychologów, prawników, kuratorów i inne służby, aby krok po kroku skutecznie i długofalowo rozwiązać problem przemocy w swojej rodzinie.

Powyższe wątpliwości legły u podstaw zmian w systemie antyprzemocowym w Polsce. Ich celem było dostarczenie środka ochrony skutecznego również dla pokrzywdzonych przemocą, którzy w swojej specyficznej sytuacji rodzinnej nie są gotowi na skorzystanie z dostępnych rozwiązań prawnych o charakterze karnym w sprawie dotyczącej swoich domowników, tak by mogły niezwłocznie zatrzymać przemoc i odzyskać poczucie bezpieczeństwa.

Podążając za głosami osób dotkniętych przemocą, jak też wieloletnimi postulatami zgłaszanymi przez służby pomocowe, zaproponowano rozwiązanie oparte na prostej zasadzie: „gdy bijesz bliskich – nie mieszkasz z rodziną”, a parlament poparł je niemal jednogłośnie. Co istotne, wszelkie czynności służb stosujących nowe rozwiązania, w tym przesłuchania świadków, odbywają się na drodze administracyjnej lub cywilnej.

Nowy środek jest stosowany od razu, podczas interwencji w przypadkach przemocy domowej zagrażającej życiu lub zdrowiu, zatem przede wszystkim w odniesieniu do przemocy fizycznej. Konsekwencje dla sprawcy przemocy nie są, jak przy innych środkach, oddalone w czasie lub uwarunkowane przeprowadzeniem kolejnych etapów postępowania. W ten sposób zatrzymanie ciężkiej przemocy domowej jest natychmiastowe, ograniczona jest możliwość odwetu sprawcy na osobach dotkniętych przemocą. Jednocześnie minimalizuje się traumatyczne przeżycia domowników związane z oczekiwaniem w jednym mieszkaniu z osobą stosującą przemoc na decyzje prokuratora, sądu karnego lub cywilnego. Unika się dzięki temu ucieczek ofiar przemocy z własnego domu, w którym dotychczas pozostawał sprawca, oraz konieczności znalezienia schronienia, stanowiącej dodatkową krzywdę dla ofiar. Skracany jest czas reakcji służb publicznych i przywrócenia elementarnego bezpieczeństwa w miejscu stałego zamieszkania.

Stosowanie natychmiastowego środka izolacyjnego oddziałuje na przeświadczenie nie tylko ofiar, ale także sprawców, że przemoc domowa nie jest akceptowana przez polskie społeczeństwo i państwo. Dzięki możliwości natychmiastowego wydania przez służby nakazu opuszczenia mieszkania i zakazu zbliżania się do niego osoba stosująca przemoc zostaje

skonfrontowana ze sprawną i nieuchronną reakcją władzy publicznej, w tym wypadku w postaci działania Policji i Żandarmerii Wojskowej.

Konsekwencją użycia nowych rozwiązań jest czasowe odebranie osobie stosującej przemoc stabilnego zabezpieczenia mieszkaniowego. Jest to odpowiedź na jej zachowanie, którym odbierała bezpieczeństwo swoim domownikom, a także działanie zmierzające do zagwarantowania podstawowej ochrony i pilnego przywrócenia rodzinie należnych warunków życia. Osoba stosująca przemoc na polecenie funkcjonariuszy ma natychmiast opuścić mieszkanie i nie zbliżać się do niego, aby jego domownicy zyskali spokój i fizyczne bezpieczeństwo.

Podkreślenia wymaga, że na wypadek gdyby osoba wyprowadzana nie mogła we własnym zakresie zapewnić sobie mieszkania, otrzymuje od funkcjonariuszy listę najbliższych ośrodków z miejscami oferującymi schronienie. Dodatkowo osoba ta jest pouczana, że zażalenie na wydanie nakazu i zakazu może wnieść do sądu, który jest zobowiązany sprawę rozstrzygnąć w nadzwyczajnie przyspieszonym terminie. Cała procedura znajduje się więc pod ścisłym nadzorem sądowym.

Mam nadzieję, że niniejszy skrypt, zawierający m.in. odpowiedzi na kwestie poruszone przez praktyków na etapie szkoleń wdrażających nowe przepisy, ułatwi funkcjonariuszom Policji i Żandarmerii Wojskowej niesienie szybkiej i skutecznej pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą. Oczywiście jest, że każdy sygnał o przemoc domowej służby winny traktować z najwyższą uwagą i starannością, jednak może być to prawdziwe wyzwanie w obliczu wielu nietypowych sytuacji, jakie niesie praktyka.

Będziemy zobowiązani za zgłaszanie nasuwających się pytań, a także uwag i spostrzeżeń odnoszących się zarówno do procedury, jak i do samych narzędzi szacowania ryzyka zagrożenia życia i zdrowia ludzkiego – istotnych dla udoskonalania tego środka, wprowadzanego do polskiego systemu prawnego po raz pierwszy.

Na koniec w imieniu wnioskodawców nowelizacji chciałbym wyrazić przekonanie, że poszerzone kompetencje funkcjonariuszy Policji i Żandarmerii Wojskowej, połączone z Państwa profesjonalnymi działaniami w lokalnych środowiskach, wpłyną na zwiększenie bezpieczeństwa osób pokrzywdzonych, a długofalowo przyczynią się istotnie do eliminowania zjawiska przemocy domowej.

dr Marcin Romanowski

Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości

Przyczyny nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 956)¹

Dlaczego zostały wprowadzone nowe rozwiązania?

Niewątpliwie przemoc w miejscu zamieszkania jest zjawiskiem, któremu trzeba zapobiegać, a jeśli już wystąpi, starać się możliwie jak najszybciej udzielić pomocy osobom nią dotkniętym, w tym zapewnić im bezpieczne lokum.

Kluczową kwestią jest istnienie środka, który w sytuacji zagrożenia pozwala owo bezpieczeństwo zapewnić. Polski system prawny, uznając co do zasady potrzebę zagwarantowania osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpieczeństwa w domu, dotychczas przewidywał dwie drogi uzyskania decyzji skutkującej koniecznością opuszczenia przez osobę stosującą przemoc wspólnie zajmowanego mieszkania. Pierwsza to droga postępowania karnego, druga – postępowania cywilnego, jednak funkcjonujące w ich ramach rozwiązania nie były wystarczające i natychmiastowe.

Czy środki o charakterze karnym, którymi dysponują prokurator i sąd, nie są wystarczające do szybkiego usunięcia sprawcy przemocy z mieszkania?

Niestety nie.

Rzeczywiście, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.; dalej: k.p.k.) przewiduje

¹ Zawartość rozdziału została oparta na pytaniach, które pojawiły się podczas szkoleń.

możliwość zastosowania przez prokuratora lub sąd (w zależności od fazy postępowania) środków zapobiegawczych, takich jak:

- dozór, pod warunkiem opuszczenia lokalu – w sytuacji gdy wobec podejrzanego/oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania, zamiast tego środka może zostać zastosowany dozór, pod warunkiem, że podejrzany/oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu (art. 275 k.p.k.),
- okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – podejrzanemu/oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej można nakazać okresowe opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że podejrzany/oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził (art. 275a k.p.k.).

Trzeba jednak podkreślić, iż wymienione środki zapobiegawcze nie mogą być stosowane dowolnie i w każdym czasie. Najpierw **wszczynane jest postępowanie przygotowawcze** w sprawie, którego celem jest weryfikacja, czy doszło do popełnienia przestępstwa (tzw. faza *in rem*). Dopiero gdy postępowanie to da podstawy do przedstawienia określonej osobie zarzutu popełnienia przestępstwa (tzw. faza *in personam*), dowody będą wskazywać na duże prawdopodobieństwo, że popełniła ona przestępstwo oraz zostanie stwierdzone istnienie przesłanek zastosowania środków zapobiegawczych, będzie można to uczynić².

² **Art. 249 § 1.** Środki zapobiegawcze można stosować w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa; można je stosować tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo.

§ 2. W postępowaniu przygotowawczym można stosować środki zapobiegawcze **tylko względem osoby, wobec której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów.**

(...) § 4. Środki zapobiegawcze mogą być stosowane **aż do chwili rozpoczęcia wyko-**
niania kary. Przepis niniejszy stosuje się do tymczasowego aresztowania tylko w razie orzeczenia kary pozbawienia wolności. (...)

Praktyka jednak dowodzi, że owo zebranie dowodów i przejście w postępowaniu przygotowawczym z fazy *in rem* do fazy *in personam* niekiedy bywa długotrwałe, przez co **zastosowanie środka zapobiegawczego może nie być natychmiastowe**.

Przechodząc dalej, postępowanie przed sądem będzie się toczyć, jeżeli zostanie wniesiony akt oskarżenia, to zaś nastąpi, gdy postępowanie przygotowawcze dostarczy dowodów popełnienia przestępstwa, a więc podstaw do podjęcia takiej decyzji.

Wreszcie, do skazania dojdzie, jeśli zebrany materiał dowodowy pozwoli na uznanie osoby oskarżonej winną zarzucanego jej czynu.

Warto nadmienić, że Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444; dalej: k.k.) przewiduje:

- środek karny³ w postaci nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e k.k.),
- obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym⁴ (tzw. obowiązek probacyjny – art. 72 § 1 pkt 7b k.k.).

Jednak te dwa instrumenty, o charakterze terminowym, nie są możliwe do orzeczenia natychmiastowo, bezpośrednio po wystąpieniu sytuacji zagrożenia, lecz dopiero w wyroku, a dla ochrony osób dotkniętych przemocą zagrażającą życiu lub zdrowiu wymagane jest właśnie natychmiastowe działanie.

Nie można wykluczyć sytuacji, że pokrzywdzony byłby chroniony w miejscu zamieszkania w sposób ciągły: najpierw środkiem zapobiegawczym, a po uprawomocnieniu się wyroku środkiem karnym lub obowiązkiem probacyjnym. Jednak taki schemat byłby efektywny, gdyby wszyscy

³ **Art. 41a.** § 1. Sąd może orzec (...) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym zwłaszcza przemocy wobec osoby najbliższej. (...)

§ 2. Sąd orzeka (...) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. (...)

Środek z art. 39 pkt 2e k.k. może być również orzeczony tytułem środka zabezpieczającego, gdy sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności (art. 99 § 1 k.k.), ale ten aspekt nie jest poruszany w opracowaniu.

⁴ Obowiązek probacyjny jest nakładany w wyroku skazującym przy zawieszeniu wykonania kary (art. 70 k.k. i 72 k.k.).

pokrzywdzeni kierowali się na drogę postępowania karnego, tymczasem istnieją okoliczności, w których członkowie rodzin nie decydują się na takie rozwiązanie.

Reasumując, aby sięgnąć po środki zapobiegawcze, środek karny czy obowiązek probacyjny konieczne jest odpowiednio – wszczęcie i prowadzenie postępowania, wydanie wyroku skazującego, a warunkiem tegoż jest istnienie dowodów popełnienia przestępstwa.

Zwykle tym **najważniejszym** dowodem potwierdzającym, że do przestępstwa doszło, są **zeznania osób pokrzywdzonych**, bo przemoc „dzieje się” w mieszkaniu, zamknięciu, najczęściej pod nieobecność innych, postronnych osób. Często jednak pokrzywdzeni z różnorodnych przyczyn wzbraniają się przed podjęciem kroków, które dadzą impuls postępowaniu karnemu, bądź też rezygnują z postępowania karnego już wszczętego, korzystając z uprawnienia do odmowy składania zeznań⁵.

Oczywiście zdarza się, że prokurator lub sąd dysponują innymi dowodami, np. zeznaniami rodziny, sąsiadów, opiniami biegłych sądowych, ale nie jest tak w każdym przypadku, nie zawsze też są one wystarczające do podjęcia decyzji o skierowaniu aktu oskarżenia czy też wydaniu wyroku skazującego.

W konsekwencji, gdy prokurator w postępowaniu przygotowawczym lub sąd w fazie procesu nie dysponują wystarczającym materiałem dowodowym potwierdzającym zaistnienie przestępstwa, sprawa kończy się, odpowiednio, umorzeniem postępowania w sprawie (*faza in rem* postępowania przygotowawczego), umorzeniem sprawy przeciwko podejrzanemu (*faza in personam* postępowania przygotowawczego) albo uniewinnieniem oskarżonego.

W uproszczeniu schemat prezentuje się tak: prokurator, nie mając dowodów, nie może wszcząć postępowania przeciwko określonej osobie, stosować środków zapobiegawczych, sporządzić, wnieść i popierać aktu oskarżenia, a sąd wydać wyroku skazującego. Rezultat – pokrzywdzony nadal tkwi w sytuacji przemocowej, dzieląc mieszkanie z oprawcą.

⁵ **Art. 182 § 1.** Osoba najbliższa dla oskarżonego może odmówić zeznań. § 2. Prawo odmowy zeznań trwa mimo ustania małżeństwa lub przysposobienia. (...)

Art. 186 § 1. Osoba uprawniona do odmowy złożenia zeznań albo zwolniona na podstawie art. 185 może oświadczyć, że chce z tego prawa skorzystać, nie później jednak niż przed rozpoczęciem pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym; poprzednio złożone zeznanie tej osoby nie może wówczas służyć za dowód ani być odtworzone. (...)

Czy w wypadku gdy osoba dotknięta przemocą nie chce, aby toczyło się postępowanie karne, nie wystarczy art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie?

Istotnie, pewne remedium na opisane wyżej bolączki stanowi instytucja o charakterze cywilnym, przewidziana w art. 11a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 i 956; dalej: u.p.p.r.). W dotychczasowym stanie prawnym sąd miał uprawnienie, aby zobowiązać do opuszczenia mieszkania osobę, która swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie czyniła szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie (definicja przemocy zawarta jest w art. 2 pkt 2 u.p.p.r.).

W celu uzyskania orzeczenia usuwającego osobę stosującą przemoc z mieszkania trzeba było wystąpić do sądu ze stosownym wnioskiem i opłacić go. Sąd po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, o ile oczywiście doszedł do przekonania, że zebrane dowody potwierdzają okoliczności, na które powołuje się wnioskodawca⁶, wydawał postanowienie zobowiązujące osobę stosującą przemoc do opuszczenia mieszkania.

Zgodnie z art. 11a ust. 2 u.p.p.r. rozprawa powinna była odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku, ale nie oznaczało to, że w tym terminie była ona zawsze wyznaczana ani że zdążyła się zakończyć przed jego upływem. Z reguły postępowania trwały dłużej, a osoba dotknięta przemocą w oczekiwaniu na orzeczenie zamieszkiwała z oprawcą i konfrontowała się z jego reakcją na złożenie wniosku o usunięcie z mieszkania, a stan zagrożenia się przedłużał. Głównym źródłem problemu był brak uregulowań, które umożliwiłyby sądowi szybsze rozpoznanie sprawy, np. dotyczących doręczania korespondencji.

Warto wyjaśnić, iż „obieg” korespondencji niepodjętej w terminie, przesłanej listownie, trwa od 3 do 4 tygodni, co sprawia, że rozprawa musi być wyznaczana z odpowiednim wyprzedzeniem. Zestawienie tego terminu z terminem 30-dniowym wskazanym w art. 11a ust. 2 pokazuje, że zakończenie sprawy w ciągu tego okresu było praktycznie nierealne (zwłaszcza gdy zachodziła konieczność odroczenia rozprawy czy przesłuchania świadków).

⁶ Wnioskodawca – osoba, która domaga się usunięcia ze wspólnie zajmowanego mieszkania osoby stosującej przemoc; uczestnik – osoba stosująca przemoc, której usunięcia domaga się wnioskodawca.

Co się zmieniło na skutek wprowadzenia do systemu nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia?

Do systemu prawnego zostały wprowadzone rozwiązania, takie jak: **nakaz** natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz **zakaz** zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, które nie wiążą możliwości szybkiego usunięcia osoby stosującej przemoc ze wspólnie zajmowanego mieszkania z procedurą karną. Jednocześnie **wypełniają one dotychczasową lukę** co do istnienia środka pozwalającego zabezpieczyć osobę dotkniętą przemocą w rodzinie na czas **od momentu wystąpienia zagrożenia dla życia lub zdrowia do momentu wydania przez sąd orzeczenia na podstawie art. 11a u.p.p.r.**

Wyjaśniając to obrazowo, nakaz lub zakaz stanowią **POMOST** pomiędzy sytuacją zagrażającą życiu lub zdrowiu danej osoby a wydaniem przez sąd orzeczenia w sprawie cywilnej, dzięki któremu osoba dotknięta przemocą będzie miała zapewnione bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania.

Owym **POMOSTEM**, zbudowanym z **decyzji służb mundurowych – Policji oraz żołnierzy Żandarmerii Wojskowej**, osoba dotknięta przemocą w rodzinie będzie mogła przejść bezpiecznie do postępowania sądowego prowadzonego w trybie przepisów ustawy z dnia 17 kwietnia 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575; dalej: k.p.c.), a następnie do orzeczenia o zabezpieczeniu i wreszcie orzeczenia kończącego sprawę. Istotne jest, że postanowienie kończące może być poprzedzone postanowieniem o zabezpieczeniu mającym treść analogiczną do uprzednio wydanego nakazu lub zakazu (postanowienie o zabezpieczeniu, którym sąd przedłuży uprzednio wydany nakaz lub zakaz).

Treść obu orzeczeń, których wspólnym celem jest odizolowanie osoby stosującej przemoc od osoby dotkniętej przemocą, zależy oczywiście od ustaleń sądu co do występowania zjawiska przemocy i oceny zasadności wniosków, które determinują jego decyzję.

Nakaz i zakaz powierzono kompetencji Policji i Żandarmerii Wojskowej, bo służby te gwarantują natychmiastowość działania po otrzymaniu informacji o sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu, a przecież o tę natychmiastowość tutaj chodziło.

Nakaz lub zakaz mogą być też uznawane za swego rodzaju przedpole rozwiązania z art. 11a u.p.p.r.

Warto jeszcze dodać, że jeśli prokurator po otrzymaniu informacji o wydaniu nakazu lub zakazu rozpocznie z urzędu postępowanie przygotowawcze, które po zebraniu dowodów doprowadzi do postawienia określonej osobie zarzutu oraz zastosowania środka zapobiegawczego przewidzianego w art. 275a k.p.k., to nakaz, zakaz lub ewentualne postanowienie o zabezpieczeniu, wydane przez sąd, będą „chronić” osoby dotknięte w fazie *in rem*, gdy stosowanie środków zapobiegawczych jest wykluczone, a zachodzi konieczność ochrony zagrożonych przemocą domowników.

Ustawa nowelizująca wprowadza także do k.p.c. przepisy, które:

- mają ułatwić osobie dotkniętej przemocą w rodzinie złożenie w ciągu dwóch tygodni obowiązywania nakazu lub zakazu wniosku do sądu (wnioskodawca jest zwolniony od opłaty, wniosek może złożyć na formularzu);
- mają usprawnić postępowanie (określono termin, w którym sąd ma orzec w sprawie zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji, przewidując przy tym specjalny tryb doręczeń, odstępstwo od obowiązku uzupełniania braku formalnego polegającego na złożeniu odpisu pism i opisany już nowy sposób zabezpieczenia);
- dookreślają przesłanki wydania postanowienia na podstawie art. 11a ust. 1 u.p.p.r. oraz zmieniają zakres kompetencji sądu: teraz, jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, sąd może zobowiązać go do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazać zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia.

Reasumując, nakaz i zakaz, ów obrazowy POMOST, stanowią uzupełnienie istniejącego systemu o brakujący element, bez którego nie mógł on efektywnie i natychmiastowo chronić osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

OPRACOWAŁA:

Agnieszka Matysek

|| Szacowanie ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie

W celu stworzenia skutecznego systemu ochrony osób dotkniętych przemocą w rodzinie – zgodnie z art. 15a ust. 1 i art. 15aa ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2020 r. poz. 360 z późn. zm.; dalej: ustawa o Policji) – ustawodawca wskazał, że wobec osoby, która swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie (w rozumieniu przepisów o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie) stwarza:

1. **bezpośrednie zagrożenie** dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, policjant ma **prawo zatrzymać** osobę stosującą przemoc w rodzinie (w trybie określonym w art. 15 ustawy o Policji),
2. **zagrożenie** dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, policjant ma **prawo wydać nakaz** natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania⁷ i jego bezpośredniego otoczenia **lub zakaz** zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia⁸.

Celem przyjętego rozwiązania jest szybkie izolowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie od osoby dotkniętej tą przemocą w sytuacjach, gdy stwarza ona zagrożenie dla życia lub zdrowia domowników. Priorytetem zaś – zapewnienie bezpieczeństwa osobie dotkniętej przemocą, dla której najbardziej istotne w sytuacji zagrożenia jest możliwie szybkie i sprawne odseparowanie osoby stosującej przemoc, ale w taki sposób, aby osoba dotknięta przemocą w rodzinie nie musiała opuszczać mieszkania.

⁷ Zwany dalej „nakazem”.

⁸ Zwany dalej „zakazem”.

Bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia

Sytuacja już istniejąca, która w sposób oczywisty, realny, nieunikniony, nieuchronny, bezpośredni i w najbliższym czasie zagraża życiu lub zdrowiu osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, bez konieczności podejmowania dalszych działań przez osobę stosującą przemoc w rodzinie.

Prawo zatrzymania osoby w trybie art. 15a ust. 1 ustawy o Policji

Zagrożenie życia lub zdrowia

Sytuacja, w której zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej przemocą w rodzinie istnieje, ale realizacja niebezpieczeństwa jego wystąpienia zależy od ewentualnych dalszych działań osoby stosującej przemoc w rodzinie.

Prawo wydania nakazu lub zakazu w trybie art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji

Ustawodawca wskazał, iż *policjant w celu stwierdzenia zasadności zatrzymania (osoby – przyp. red.) ocenia ryzyko bezpośredniego zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego, odrębnie dla osoby dorosłej i dziecka* (art. 15a ust. 2 ustawy o Policji).

Z kolei zgodnie z treścią art. 15aa ust. 2 ustawy o Policji *policjant w celu stwierdzenia zasadności wydania nakazu lub zakazu stosuje odpowiednio przepis art. 15a ust. 2.*

Z powyższych przepisów wynika, że zarówno:

a) przed stwierdzeniem zasadności zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego,

jak i

b) przed stwierdzeniem zasadności wydania wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego nakazu lub zakazu

policjant dokonuje oceny ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego, czyniąc to w kwestionariuszu szacowania ryzyka.

Co do zasady więc ocena ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego jest czynnością obligatoryjną. Ocena ta będzie czynnością jednorazową, w sytuacji gdy zostanie dokonana przed stwierdzeniem zasadności zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie i posłuży jednocześnie do stwierdzenia zasadności wydania nakazu lub zakazu bezpośrednio po zwolnieniu osoby zatrzymanej. Po zmianie ustawy o Policji dokonanej

ww. ustawą z dnia 14 sierpnia 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw – art. 15ab ust. 2 stanowi, że: *W przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie nakaz lub zakaz mogą być wydane bezpośrednio po jej zwolnieniu. W przypadku sporządzenia kwestionariusza szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego na podstawie art. 15a ust. 3 kolejnego kwestionariusza nie sporządza się*⁹.

Celem szacowania ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego w związku z przemocą w rodzinie jest określenie poziomu ryzyka tegoż zagrożenia, a więc stwierdzenie stopnia zagrożenia bezpieczeństwa osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Wystąpienie pewnych czynników i zachowań osoby stosującej przemoc w rodzinie pozwala bowiem stwierdzić podwyższenie stopnia zagrożenia bezpieczeństwa osób nią dotkniętych. Tym samym celem oceny ryzyka jest zapewnienie im bezpieczeństwa. Ale pozwala ono także na podniesienie skuteczności działań podejmowanych przez policjantów przeprowadzających interwencję wobec osób stosujących przemoc w rodzinie i stwierdzenie konieczności ich odizolowania. Ocena ryzyka to nic innego jak ocena istniejącego lub mogącego pojawić się w niedalekiej przyszłości niebezpieczeństwa.

Szacowanie ryzyka to również ocena sytuacji panującej w danej rodzinie. Służy uzyskaniu obrazu rodziny, czynniki ryzyka są zaś narzędziami, które pozwalają tę sytuację ocenić.

Ocena ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego polega na wypełnieniu *Kwestionariusza szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego służącego stwierdzeniu zasadności zatrzymania, o którym mowa w art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, lub wydania nakazu lub zakazu*¹⁰.

⁹ Art. 15a ust. 3 dodany ustawą z dnia 14 sierpnia 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1610).

¹⁰ Kwestionariusz stanowi załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (Dz.U. poz. 2150).

Do oceny tego ryzyka służą formularze, zawierające kryteria określone przez ustawodawcę: czynniki ryzyka, okoliczności i cechy, których zaistnienie zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia, np. kolejnych aktów przemocy czy jej eskalacji.

Ocena ta jest dokonywana odrębnie dla każdej osoby, zarówno dorosłej, jak i dziecka (zob. punkt *b* poniżej).

Kwestionariusz szacowania ryzyka jest formularzem obligatoryjnie wypełnianym przez policjanta, zawierającym pytania, na które uzyskanie odpowiedzi pozwala stwierdzić okoliczności uzasadniające zatrzymanie osoby stosującej przemoc w rodzinie lub wydanie wobec niej nakazu lub zakazu.

Podkreślenia wymaga, że kwestionariusz szacowania ryzyka nie może być utożsamiany z wypełnianiem formularza na zasadzie ankiety czy testu.

Dokonując oceny ryzyka, policjant bierze **w szczególności** pod uwagę okoliczności, o których mowa w art. 15a ust. 2 ustawy o Policji, tj.:

1. akty przemocy fizycznej w rodzinie;
2. wiek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
3. stosowanie przemocy w rodzinie wobec kobiety w ciąży;
4. niepełnosprawność osoby dotkniętej przemocą w rodzinie w rozumieniu art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 426 z późn. zm.);
5. zależność osoby dotkniętej przemocą w rodzinie od osoby stosującej tę przemoc ze względu na stan zdrowia lub jej zaburzenia psychiczne;
6. zaburzenia psychiczne osoby, o której mowa w ust. 1;
7. stan osoby, o której mowa w ust. 1, podczas interwencji związany z użyciem, nadużywaniem lub uzależnieniem od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych;
8. kierowanie przez osobę, o której mowa w ust. 1, gróźb użycia przemocy ze skutkiem bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia;
9. dostęp osoby, o której mowa w ust. 1, do niebezpiecznego narzędzia lub broni;

10. informacje o dotychczas stosowanej przemoc lub prowadzonych postępowaniach wobec osoby, o której mowa w ust. 1, w związku z użyciem przemocy;
11. informacje od osób, o których mowa w art. 9c ust. 1 pkt 1 u.p.p.r., dotyczące ich obaw o własne życie lub zdrowie, w tym związanych z nasileniem aktów przemoc w rodzinie;
12. informacje o próbach targnięcia się na własne życie lub życie osób wspólnie zamieszkujących przez osobę, o której mowa w ust. 1, w związku ze stosowaniem przemocy;
13. informacje o próbach targnięcia się na własne życie przez osobę dotkniętą przemocą w rodzinie w związku ze stosowaniem tej przemocy.

Wypełniając kwestionariusz szacowania ryzyka, policjant:

- a) wskazuje datę, czas i miejsce przeprowadzanej interwencji lub realizowanych czynności służbowych w związku z uzyskaniem informacji o stosowaniu przemoc w rodzinie;
- b) wskazuje imię i nazwisko osoby dotkniętej przemocą w rodzinie (dla każdej osoby wypełniany jest odrębny kwestionariusz; kwestionariusz część A dotyczy osób dorosłych, kwestionariusz część B – dzieci; pytania o sytuację dziecka policjant adresuje do osoby dorosłej);
- c) zaznacza odpowiedzi – czynniki wystąpienia ryzyka – we właściwym polu, które pozwolą ocenić ryzyko zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego w związku z przemocą w rodzinie;
- d) składa czytelny podpis.

W kwestionariuszach szacowania ryzyka pytania zostały pogrupowane stosownie do ich wagi i w taki sposób, by udzielone odpowiedzi pozwoliły określić, czy istnieje podstawa do odizolowania osoby stosującej przemoc w rodzinie.

W pierwszej grupie znajdują się czynniki, których wystąpienie może sygnalizować, że zdrowie, a nawet życie osoby dotkniętej przemocą w rodzinie jest zagrożone w sposób poważny i bezpośredni. To np. akty przemocy z użyciem niebezpiecznego narzędzia. Zaistnienie chociażby jednego czynnika z tej grupy kryteriów stanowi podstawę do rozważenia zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie, a bezpośrednio po jej zwolnieniu – do wydania nakazu lub zakazu.

Do oceny ryzyka niezbędne jest zadanie wszystkich pytań widniejących w kwestionariuszu, przy czym można posiłkować się pytaniami

dodatkowymi. Pozwoli to uzyskać pełne informacje na temat rodziny. Ważne, by z uwagi na charakter prowadzonej interwencji oraz osobiste pytania na temat członka rodziny, rozmowa z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie była taktowna i przeprowadzona w sposób uświadamiający, że celem zadawania pytań jest zapewnienie jej bezpieczeństwa.

Na podstawie zaznaczonych czynników ryzyka policjant podejmuje decyzję o odizolowaniu osoby stosującej przemoc w rodzinie. Wypełniony kwestionariusz załącza do dokumentacji związanej z odizolowaniem osoby stosującej przemoc w rodzinie.

OPRACOWALI:
Marta Świnecka
Piotr Lubaszko

III Aspekty cywilne związane z wydawaniem nakazu opuszczenia mieszkania przez osobę stosującą przemoc domową lub zakazem zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia

Tytuł prawny do mieszkania a wydanie nakazu/zakazu

W trakcie procedury wydawania nakazu lub zakazu funkcjonariusz Policji/Żołnierz Żandarmerii Wojskowej nie bada tytułu do mieszkania osoby stosującej przemoc oraz osoby dotkniętej przemocą.

Tytuły prawne do mieszkania, na które mogą powoływać się osoby stosujące przemoc, takie jak:

- prawo własności,
- ograniczone prawa rzeczowe (spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego, służebność),
- stosunki zobowiązaniowe (np. z umowy najmu, użyczenia, dzierżawy),
- decyzja administracyjna (np. przydział mieszkania służbowego, kwatery),

a także fakt posiadania mieszkania bez żadnej podstawy prawnej, **nie mają znaczenia dla oceny, czy zachodzą przesłanki do wydania nakazu/zakazu.**

Rzeczy ruchome i zwierzęta

Osoba stosująca przemoc w rodzinie, w stosunku do której został wydany nakaz/zakaz, może co do zasady (v. zastrzeżenie niżej) zabrać z mieszkania zajmowanego wspólnie z osobą dotkniętą przemocą wyłącznie:

- przedmioty osobistego użytku (np. okulary, zegarek, portfel),

- przedmioty służące świadczeniu pracy (np. maszynę do szycia w wypadku krawca; komputer),
- zwierzęta domowe będące jej własnością.

W przypadku **sprzeciwu** osób wspólnie zajmujących mieszkanie przedmioty te lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu.

Osoba, która twierdzi, że niezasadnie uniemożliwiono jej zabranie jakiejś rzeczy czy zwierzęcia, albo pozbawiono ją możliwości korzystania z rzeczy, może dochodzić roszczeń z tego tytułu na zasadach określonych w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740; dalej: k.c.). Oznacza to, że funkcjonariusz nie rozstrzyga ewentualnego sporu, czy dany przedmiot może zostać zabrany, czy też ma pozostać w mieszkaniu. Informuje jedynie o treści art. 15ae ust. 4 ustawy o Policji / 18e ustawy o ŻW i wojskowych organach porządkowych i pozwala osobie stosującej przemoc zabrać z mieszkania tylko te rzeczy, co do których nie zgłoszono sprzeciwu.

Terminy

Przepisy dotyczące terminów znajdują się w art. 110–116 k.c.

Art. 110. Jeżeli ustawa, orzeczenie sądu lub decyzja innego organu państwowego albo czynność prawna oznacza termin nie określając sposobu jego obliczania, stosuje się przepisy poniższe.

Art. 111 § 1. Termin oznaczony w dniach kończy się z upływem ostatniego dnia.

§ 2. Jeżeli początkiem terminu oznaczonego w dniach jest pewne zdarzenie, **nie uwzględnia się przy obliczaniu terminu dnia, w którym to zdarzenie nastąpiło.**

W razie oznaczenia terminów w dniach każdy dzień należy liczyć od północy do północy.

Art. 112. Termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było – w ostatnim dniu tego miesiąca. Jednakże przy obliczaniu wieku osoby fizycznej termin upływa z początkiem ostatniego dnia.

Art. 115. Jeżeli koniec terminu do wykonania czynności przypada na dzień uznany ustawowo za *wolny od pracy lub na sobotę*, termin upływa następnego dnia, który nie jest dniem wolnym od pracy ani sobotą.

Dni uznane ustawowo za wolne od pracy zostały wskazane w ustawie z 18 stycznia 1951 r. o dniach wolnych od pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1920).

Ustalenie daty obowiązywania nakazu lub zakazu

Zgodnie z art. 15ak ust. 1 ustawy o Policji i art. 18k ust. 1 ustawy o ŻW nakaz lub zakaz tracą moc po upływie 14 dni od dnia ich wydania, chyba że sąd w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia udzielił zabezpieczenia, którym nakaz lub zakaz zostały przedłużone.

Mając na uwadze, że ani ustawa o Policji, ani ustawa o ŻW nie zawierają przepisów określających inne zasady obliczania terminów, a nadto takich zasad nie wprowadziły przepisy ustawy nowelizującej, w odniesieniu do obliczania terminów, o których mowa w przywołanych art. 15ak ust. 1 i 18k ust. 1 ww. ustaw, zgodnie z art. 110 k.c., w tych przypadkach zastosowanie znajdują reguły art. 111 § 1 i 2 k.c.

Jeżeli zatem przykładowo nakaz lub zakaz zostały wydane 1 grudnia 2020 r., utracą moc o północy z 15 na 16 grudnia 2020 r. niezależnie od godziny wydania nakazu, gdyż termin został oznaczony w dniach. Do owych 14 dni nie wlicza się zatem 1 grudnia. Spojrzenie w kalendarz pozwala przy tym dostrzec, że nakaz lub zakaz utracą moc z upływem tego samego dnia tygodnia, w którym był on wydany, w tym przypadku wraz z upływem wtorku. Jeżeli nakaz lub zakaz zostanie w ramach zabezpieczenia przez sąd przedłużony, czas ich obowiązywania określi sąd w postanowieniu.

Należy pamiętać, że przepis o natychmiastowej wykonalności nakazu lub zakazu nie ma wpływu na sposób obliczania terminu, o którym mowa w art. 15ak ustawy o Policji.

Fakt, że nakaz lub zakaz obowiązują od chwili ich wydania, ma natomiast znaczenie w aspekcie odpowiedzialności za popełnienie wykroczenia z art. 66b ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 114; dalej: k.w.).

Składanie pism procesowych, w tym środków zaskarżenia (istotne przy dokonywaniu pouczeń)

Dla zachowania terminu określonego przez prawo na wniesienie pisma procesowego do sądu należy to pismo przed upływem terminu:

- złożyć w biurze podawczym danego sądu, albo
- oddać w polskiej placówce pocztowej operatora wyznaczonego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1041; *aktualnie wyłącznie w placówce Poczty Polskiej*), albo
- oddać w placówce pocztowej operatora świadczącego pocztowe usługi powszechne w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

Termin na wniesienie pisma jest także zachowany, w przypadku gdy nadawcą pisma jest żołnierz, jeśli pismo przed upływem terminu zostało złożone w dowództwie jednostki wojskowej; w przypadku osoby pozbawionej wolności – gdy zostało złożone w administracji zakładu karnego; w przypadku członka załogi polskiego statku morskiego – gdy zostało złożone u kapitana statku.

Zabezpieczenie przez przedłużenie stosowania nakazu/zakazu

Celem postępowania zabezpieczającego jest udzielenie natychmiastowej i tymczasowej ochrony prawnej zainteresowanym podmiotom po to, aby całe postępowanie w sprawie wszczętej na podstawie art. 11a u.p.p.r. osiągnęło swój cel. Chodzi o to, żeby do czasu rozstrzygnięcia sprawy zabezpieczyć roszczenie osoby, która wszczęła postępowanie.

Ustawa nowelizująca wprowadza do polskiego systemu prawnego nowy rodzaj zabezpieczenia, polegający na **przedłużeniu** przez sąd wydanego przez Policję lub Żandarmerię Wojskową nakazu lub zakazu (art. 755²–755⁴ k.p.c.). Takie zabezpieczenie ma tzw. charakter konserwacyjny, czyli utrwała (przedłuża) stan, który już istnieje, wynikający z nakazu/zakazu. Jeśli nie zostaną przedłużone postanowieniem sądu, nakaz/zakaz tracą moc po upływie 14 dni od ich wydania.

Wydając postanowienie o zabezpieczeniu przez przedłużenie obowiązywania nakazu/zakazu, **sąd może** zmienić wskazane w nakazie/zakazie

obszar lub odległość od tego mieszkania, które osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować.

Sąd obligatoryjnie określa częstotliwość dokonywania przez Policję lub Żandarmerię Wojskową **sprawdzenia**, czy przedłużony nakaz/zakaz nie są naruszane.

Postępowanie o zabezpieczenie przez przedłużenie nakazu/zakazu jest wszczynane na wniosek osoby dotkniętej przemocą. Jeśli wniosek o zabezpieczenie zostanie złożony przed wszczęciem postępowania w trybie art. 11a u.p.p.r., to sąd, uwzględniając wniosek o zabezpieczenie, jest obowiązany wyznaczyć termin, w którym pismo wszczynające postępowanie (wniosek o zobowiązanie osoby stosującej przemoc do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia) powinno być wniesione pod rygorem upadku zabezpieczenia. Termin ten nie może przekraczać dwóch tygodni (art. 733 k.p.c.).

Wniosek o udzielenie zabezpieczenia podlega rozpoznaniu bezzwłocznie, nie później jednak niż w terminie trzech dni od dnia jego wpływu do sądu. Na postanowienie o zabezpieczeniu obu stron przysługuje zażalenie.

Zabezpieczenie (przez przedłużenie nakazu/zakazu) **upada (kończy się)**: w razie prawomocnego zwrotu albo odrzucenia wniosku wszczynającego postępowanie na podstawie art. 11a u.p.p.r., w razie oddalenia tego wniosku albo umorzenia postępowania, jak również gdy zostało udzielone przed wszczęciem postępowania, a uprawniony (osoba, która twierdzi, że jest dotknięta przemocą) nie złożył ww. wniosku w terminie wyznaczonym przez sąd w postanowieniu o udzieleniu zabezpieczenia.

Odpis postanowienia o zabezpieczeniu przez przedłużenie nakazu/zakazu sąd doręcza uczestnikom z pouczeniem o zażaleniu oraz prokuratorowi, Policji lub Żandarmerii Wojskowej, zawiadamia zespół interdyscyplinarny, a w przypadku gdy w mieszkaniu mieszkają osoby małoletnie – również sąd opiekuńczy. Sąd może zarządzić doręczenie także przez Policję lub Żandarmerię Wojskową.

Sąd, w postępowaniu wszczętym na podstawie art. 11a u.p.p.r. (tj. o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia), czy jeszcze przed jego wszczęciem, może zabezpieczyć roszczenie także w inny przewidziany przez prawo sposób, tj. w taki, jaki stosownie do okoliczności

uzna za odpowiedni. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy nakaz lub zakaz nie zostały wydane lub już straciły moc, a osoba doznająca przemocy w rodzinie decyduje się na złożenie wniosku na podstawie art. 11a u.p.p.r.

Koszty sądowe

Osoba dotknięta przemocą w rodzinie w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do tego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia w wyniku omawianej nowelizacji jest zwolniona z kosztów sądowych.

Osoba ta nie ma więc obowiązku uiszczania żadnych kosztów sądowych, tj. opłat od wniosku o wszczęcie postępowania, składanego na podstawie art. 560² k.p.c. – czyli o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, ani od wniosku o zabezpieczenie (ani poprzez przedłużenie obowiązywania nakazu/zakazu, ani od wniosku o zabezpieczenie w inny sposób), ani od wniosku o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem, ani od zażalenia/apelacji, jak też nie poniesie innych wydatków, jakie zostałyby ustalone w toku postępowania.

Osoba stosująca przemoc uiszcza koszty sądowe, chyba że uzyska sądowe zwolnienie od kosztów sądowych (całkowite lub częściowe).

Zatem osoba, co do której sąd wydał postanowienie zabezpieczające o przedłużeniu obowiązywania nakazu/zakazu, jest obowiązana uiścić opłatę od wniosku o uzasadnienie postanowienia zgodnie z przepisami ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 i 956) – chyba że na jej wniosek zostanie zwolniona od kosztów sądowych w całości albo w tej części. Osoba stosująca przemoc, niezwolniona od kosztów sądowych przez sąd, ponosi także koszty sądowe w postępowaniu z art. 11a u.p.p.r., o których sąd orzeka na etapie orzeczenia kończącego postępowanie, zarówno opłaty od środków zaskarżenia, jak i wydatki.

Odpowiedzialność cywilnoprawna funkcjonariuszy Policji i żołnierzy Żandarmerii Wojskowej

Odpowiedzialność cywilnoprawna funkcjonariuszy Policji i żołnierzy Żandarmerii Wojskowej wynika z przyjętego w prawie polskim modelu odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej. Zgodnie z art. 77 ust. 1 Konstytucji RP (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.): *Każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej.*

Z art. 417 k.c. wynika, że Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez:

- bezprawne
- działanie lub zaniechanie
- podczas wykonywania władzy publicznej.

Odpowiedzialność Skarbu Państwa jest oparta na zasadzie ryzyka. Nie bada się tutaj kwestii winy. Nie ma też potrzeby ustalania indywidualnego sprawcy szkody; przedmiotem oceny jest zachowanie się danej instytucji (struktury), np. Policji lub Żandarmerii Wojskowej, a nie konkretnej osoby w ramach tej instytucji.

Art. 417 k.c. nie przewiduje obciążenia osób fizycznych szczególną odpowiedzialnością. Nie oznacza to jednak całkowitego wyłączenia osobistej odpowiedzialności osób fizycznych należących do kategorii funkcjonariuszy publicznych, jeżeli z ich własnym działaniem lub zaniechaniem była związana szkoda. Podstawą odpowiedzialności będzie wówczas art. 415 k.c., który dotyczy odpowiedzialności na zasadzie winy.

W wypadku odpowiedzialności na zasadzie winy za szkodę odpowiada osoba, której zawinione zachowanie jest źródłem powstania tej szkody.

Podstawę prawną odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji za szkody w mieniu osób trzecich wyrządzone przy wykonywaniu obowiązków służbowych stanowią przede wszystkim przepisy rozdziału 2 ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Dz.U. z 2018 r. poz. 2349; dalej: u.o.m.).

Art. 9 ust. 1 u.o.m. potwierdza zasadę wyrażoną w art. 417 k.c. (tj. wyłącznej odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkodę w mieniu osób trzecich wyrządzoną przy wykonywaniu władzy publicznej). Art. 9 ust. 2 u.o.m. stanowi, że funkcjonariusz ponosi przewidzianą w przepisach ustawy odpowiedzialność wobec Skarbu Państwa, który naprawił szkodę w mieniu osoby trzeciej.

Z powyższego wynika, że w przypadku naprawienia przez Skarb Państwa szkody wyrządzonej przez funkcjonariusza Skarb Państwa może skutecznie wystąpić z roszczeniem regresowym przeciwko konkretnemu funkcjonariuszowi tylko wtedy, jeśli szkoda powstała wskutek **zawinonego niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków służbowych** przez tego funkcjonariusza. Funkcjonariusz ponosi wówczas odpowiedzialność majątkową w granicach rzeczywistej straty i tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania.

Funkcjonariusz nie ponosi jednak odpowiedzialności majątkowej za szkodę:

- w takim zakresie, w jakim organ lub jednostka, w której funkcjonariusz pełni służbę, albo inna osoba przyczyniły się do powstania szkody lub jej zwiększenia;
- wynikłą w związku z działaniem w granicach dopuszczalnego ryzyka.

W razie wyrządzenia nieumyślnie szkody przez kilku funkcjonariuszy każdy z nich ponosi odpowiedzialność za część szkody, stosownie do stopnia przyczynienia się do niej i winy. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie ich stopnia, odpowiadają oni w częściach równych (art. 5 u.o.m.).

Funkcjonariusz odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną nieumyślnie jest obowiązany do zapłaty odszkodowania w wysokości wyrządzonej szkody, ale odszkodowanie nie może przewyższać kwoty trzymiesięcznego uposażenia przysługującego funkcjonariuszowi. Jeżeli jednak funkcjonariusz **umyślnie** wyrządził szkodę, jest obowiązany do jej naprawienia w pełnej wysokości.

Analogiczne przepisy regulujące **odpowiedzialność majątkową żołnierzy** znajdują się w rozdziale 2 ustawy z dnia 25 maja 2001 r. o odpowiedzialności majątkowej żołnierzy (Dz.U. z 2018 r. poz. 85).

Immunitety

- **Immunitet materialny** – stałe uchylenie karalności czynu wypełniającego znamiona czynu zabronionego (dotyczy np. adwokatów, parlamentarzystów).
- **Immunitet formalny** – czasowe wyłączenie możliwości wszczęcia i prowadzenia postępowania karnego (dotyczy np. prokuratorów, sędziów, prezesa NIK).
- **Immunitet sądowy** – chroni przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych obcych państw przed postępowaniem cywilnym prowadzonym przed polskim sądem.

Wyłącznie immunitet sądowy, z którego korzystają **przedstawiciele dyplomatyczni** obcego państwa, **stanowi przeszkodę do wydania w stosunku do takich osób nakazu/zakazu.**

Należy odróżnić przedstawicieli dyplomatycznych od przedstawicieli konsularnych obcych państw.

Immunitet sądowy chroniący przedstawiciela konsularnego ma węższy zakres niż immunitet chroniący przedstawiciela dyplomatycznego i nie stanowi przeszkody do wydania w stosunku do przedstawiciela konsularnego nakazu/zakazu.

OPRACOWALI:

Anna Domian,

w zakresie zagadnienia terminów Robert Kowalczyk

Jak rozmawiać z dzieckiem w sytuacji przemocy domowej

IV

Zjawisko przemocy jest istotne z perspektywy zdrowia publicznego, na co w swoich raportach zwraca uwagę Światowa Organizacja Zdrowia, zalecająca prowadzenie działań profilaktycznych w tym obszarze. Według przyjętej przez WHO definicji przemocą wobec dziecka jest *krzywdzenie lub maltretowanie dziecka – wszystkie formy fizycznego i/lub emocjonalnego złego traktowania, zaniedbania, wykorzystania seksualnego lub komercyjnego, doznane od osoby odpowiedzialnej za dziecko, której ono ufa lub która ma władzę nad nim, skutkujące faktyczną lub potencjalną krzywdą dziecka dla jego zdrowia, możliwości przetrwania, rozwoju albo godności*¹¹.

Według opublikowanych danych w 2014 roku 47,1% dorosłych Polaków deklarowało, że zna ludzi, w których rodzinach występuje przemoc wobec dzieci (26,4% przemoc psychiczna, 25,7% przemoc fizyczna). Coroczne statystyki Policji pokazują skalę tego zjawiska (należy pamiętać, iż dziecko, nawet będąc tylko świadkiem przemocy w rodzinie, już jest pokrzywdzone). Stopniowo zmienia się opinia społeczna na temat stosowania kar fizycznych wobec dzieci, choć aż 34% Polaków nadal sądzi, że można je stosować¹² i mają autonomię w tym zakresie pomimo obowiązujących regulacji

¹¹ WHO, *Report on Consultation on Child Abuse Prevention*, Geneva 1999, cyt. za: J. Podlewska, R. Szredzińska, J. Włodarczyk, *Analiza polskiego systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2019, s. 6, [online:] https://fdds.pl/wp-content/uploads/2020/03/Analiza-polskiego-systemu-ochrony-dzieci-przed-krzywdzeniem_pdf.pdf (dostęp: 14.10.2020).

¹² J. Włodarczyk, *Dzieci się liczą. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2017, s. 198, 207, [online:] https://fdds.pl/kategoria_bazy/raporty-z-badan (dostęp: 25.10.2020).

prawnych. Sondaż z 2019 roku pokazuje, że 54% Polaków zna rodziny, w których występuje przemoc. Ponadto 40% jest przekonanych, że ofiary przemocy w rodzinie akceptują swoją sytuację, co trudno odnieść do sytuacji dziecka w rodzinie przemocowej. Z kolei aż 72% respondentów dostrzegło brak wystarczającego stopnia ochrony wobec osób doświadczających przemocy w rodzinie¹³.

Współcześnie przemoc wobec dzieci stanowi jeden z kluczowych problemów społecznych, szczególnie w czasie pandemii, niosąc ze sobą długofalowe skutki dla zdrowia dzieci i wpływając na ich psychospołeczny rozwój. Badania społeczne na temat przemocy w rodzinie, przeprowadzone na nieletnich po pierwszym *lockdown* polskiej gospodarki i wprowadzeniu obostrzeń gospodarczych, w obszarze edukacji zdalnej wskazały, że wśród dzieci izolowanych społecznie **27% nieletnich (dzieci i młodzieży) doświadczyło** co najmniej jednej formy **krzywdzenia**. **Dodatkowo znaczna część z nich (9%) ma poczucie, że nie ma się do kogo zwrócić po wsparcie**. **Przemocy ze strony bliskiej osoby dorosłej doznało 11% badanych dzieci, a wykorzystywania seksualnego 10% z nich**¹⁴. Ponadto w innych krajach dostrzeżono tożsame negatywne konsekwencje dla funkcjonowania systemów rodzinnych w związku z ujawniającymi się kryzysami gospodarczymi, podkreślając przy tym zagrożenie bezpieczeństwa, zdrowia lub życia dzieci¹⁵.

Statystyki Policji za 2019 rok uwzględniają między innymi, jakiego rodzaju przemoc jest stosowana w rodzinach. Obserwuje się wzrost liczby nieletnich, wobec których istnieje podejrzenie krzywdzenia¹⁶.

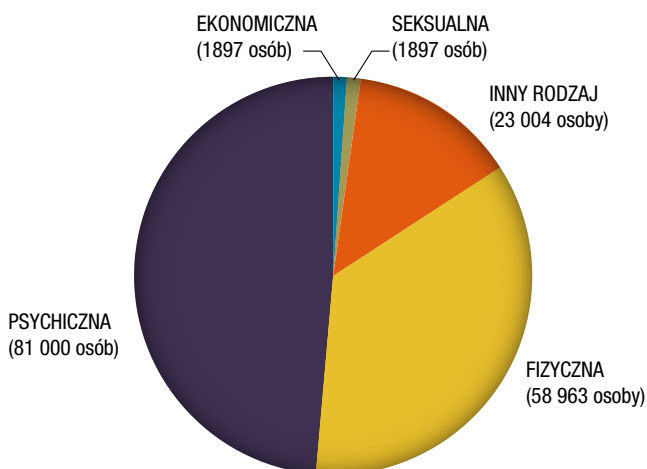
¹³ *Ogólnopolska diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie. Raport Kantar Polska dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej*, październik 2019, s. 16, 17, [online:] <https://static.im-g.pl/im/5/26198/m26198755,WYNIKI-BADANIA.pdf> (dostęp: 13.10.2020).

¹⁴ *Przemoc jak wirus. Rusza nowa kampania Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę „Pandemia przemocy”*, 06.11.2020, [online:] <https://fdds.pl/przemoc-jak-wirus-rusza-nowa-kampania-fundacji-dajemy-dzieciom-sile-pandemia-przemocy> (dostęp: 14.10.2020).

¹⁵ C. Bradbury-Jones, L. Isham, *The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence*, „Journal of Clinical Nursing” 2020, vol. 29, p. 2047–2049, [online:] <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/jocn.15296> (dostęp: 25.10.2020).

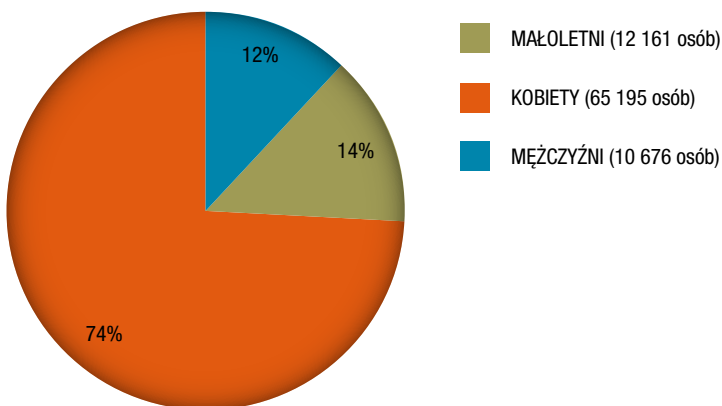
¹⁶ Sprawozdania z realizacji procedury „Niebieskie Karty”, [online:] <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/137709,Sprawozdania-z-realizacji-procedury-quotNiebieskie-Kartyquot.html> (dostęp: 07.10.2020).

Statystyka Policji za 2019 rok

Dynamika wzrostu przemocy domowej w 2019 roku wyniosła 104,27% w porównaniu do statystyk z roku ubiegłego.

Statystyka Policji za 2019 rok

Uwzględniając skalę problematyki związanej z przemocą wobec dzieci, zalecane jest przedstawienie najistotniejszych informacji dla przedstawicieli służb m.in. w sytuacji interwencji w celu pomocy dziecku z rodziny dotkniętej problemem przemocy.

Istnieją określone sygnały świadczące z dużym prawdopodobieństwem o krzywdzeniu dziecka, co umożliwia rozpoznanie syndromu dziecka maltretowanego¹⁷. Ponadto dziecko samo poprzez swoje zachowanie może informować o problemie lub konieczności udzielenia pomocy¹⁸:

Jak zachowuje się krzywdzone dziecko?

- boi się, jest osamotnione,
- martwi się, że jego sytuacja może ulec pogorszeniu,
- nie ma pewności, czy może otrzymać pomoc,
- jest bezradne,
- ma nadwyrężone zaufanie do osób dorosłych,
- izoluje się, wycofuje z interakcji z innymi, kuli się, stosuje uniki,
- obawia się reakcji osób dorosłych, podjęcia jakichkolwiek działań,
- często obwinia się za wystąpienie przemocy, czuje się winne zaistniałej sytuacji,
- ma zaburzenia mowy i koncentracji,
- ma dolegliwości psychosomatyczne (ból brzucha, głowy, wysypka, wymioty),
- wykazuje nadmierną apatię albo agresję,
- odtwarza przemoc (np. podczas zabawy, powielając zachowania sprawcy),
- jest nadmiernie czujne w kontakcie z dorosłym, czuje się zagrożone.

Sygnały świadczące o krzywdzeniu dziecka:

- otarcia, rany kończyn, pleców, głowy, całego ciała,
- ślady oparzeń, blizny,
- zasinienia, opuchlizna części ciała,
- stale powtarzające się złamania, zwichnięcia, skręcenia,
- widoczna trudność w siedzeniu i chodzeniu,
- zanieczyszczanie, moczenie się,
- ubiór niedostosowany do pory roku, mogący sugerować zamiar ukrycia śladów przemocy,
- ślady samouszkodzeń, autoagresji,
- oznaki szarpania (włosy, małżowiny uszne), duszenia (szyja, okolice głowy).

¹⁷ K. Jakięła, K. Cyrul, *Udział pielęgniarki w rozpoznawaniu syndromu dziecka maltretowanego, przyjętego na oddział chirurgii dziecięcej*, „Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne” 2011, nr 3, s. 125–131, [online:] <https://www.termedia.pl/Udzial-pielęgniarki-w-rozpoznawaniu-syndromu-dziecka-maltretowanego-przyjete-go-na-oddzial-chirurgii-dzieciecej,50,17594,0,0.html/> (dostęp: 06.11.2020).

¹⁸ H.M. Kowalczyk, *Transgeneracyjne wzory przemocy seksualnej w generzie zachowań kobiet wykorzystujących seksualnie dzieci*, [w:] *Współczesne problemy resocjalizacji. W poszukiwaniu nowych rozwiązań*, red. H.M. Kowalczyk, M. Szykut, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2015, s. 30, 32–34, 47, [online:] https://www.researchgate.net/publication/289980355_Transgeneracyjne_wzory_przemocy_seksualnej_w_generzie_zachowan_kobiet_wykorzystujacych_seksualnie_dzieci (dostęp: 13.11.2020).

Ujawnienie przemocy przez dziecko następuje w sytuacji doświadczenia silnego przeżycia, obawy związanej z powtórzeniem się przemocy lub w kontakcie z osobą, której dziecko ufa. Należy przy tym wziąć pod uwagę wiek dziecka, etap rozwoju, umiejętności komunikacyjne, zdolności rozumienia sytuacji, w jakiej się znajduje. Z reguły dzieci obawiają się ujawnić rodzinną tajemnicę ze strachu przed byciem ukaranym, często mają tendencje do usprawiedliwiania sprawcy.

W sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka rozmowa może być inicjowana przez interweniujące służby albo samo dziecko („*Chciałabym coś powiedzieć...*”, „*Ma Pan czas?*”, „*Czy mogę coś powiedzieć w tajemnicy?*”, „*Boję się...*”, „*Nie chcę tu/tam być*”). Wtedy należy dostosować się do jego potrzeb, być cierpliwym, akceptującym. Zapewnić, że mamy dla niego czas i że to, co chce powiedzieć, jest bardzo ważne. W trudnej sytuacji, jaką jest interwencja, szczególnie istotne jest zapewnienie bezpiecznego i spokojnego miejsca, aby dziecko spokojnie mogło powiedzieć, co się dzieje, bez obaw, że sprawca czy inne osoby, których się obawia, to usłyszą („*Gdzie możemy porozmawiać, abys czuł/a się bezpiecznie i żebym mógł/mogła Cię wysłuchać?*”). Funkcjonariusz samodzielnie może nawiązywać kontakt z dzieckiem w celu sprawdzenia podejrzeń („*Nazywam się...*”, „*Jestem policjantem*”, „*Zostałem wezwany tutaj, aby Ci pomóc*”, „*Widzę, że się boisz/jesteś zdenerwowany/płaczesz, trzęsiesz się...*”, „*Zastanawiam się, co się dzieje. Czy możesz mi powiedzieć?*”, „*Chciałbym/Chciałabym z Tobą porozmawiać*”, „*Co się stało/co się dzieje?*”) ¹⁹.

Kluczowe elementy w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka:

- I. Obserwacja zachowania dziecka (komunikacja werbalna i niewerbalna)
- II. Zebranie informacji na temat doświadczeń przemocowych dziecka, ujawnionych bezpośrednio przez dziecko lub świadka krzywdzenia
- III. Wcześniejsze interwencje służb z informacją o podejrzeniu przemocy w rodzinie

W trakcie interwencji należy wziąć pod uwagę różny stan dziecka, od totalnego załamania do poczucia, że jakoś sobie radzi. Ważne byłoby ustalenie, czy w życiu dziecka są jakieś bliskie osoby, którym ufa i które są

¹⁹ K. Fenik-Gaberle, R. Kałucka, *Kontakt z dzieckiem w sytuacji podejrzenia przemocy w rodzinie. Scenariusz szkolenia dla pracowników oświaty*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2017, s. 10–11, [online:] <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/908/Kontakt+z+dzieckiem+w+sytuacji+podejrzenia+przemocy+domowej.pdf/> (dostęp: 25.08.2020).

w stanie zadbać o jego bezpieczeństwo (np. rodzic niekrzywdzący; „Czy chcesz sam ze mną porozmawiać, czy ktoś jeszcze ma dołączyć?”, „Rozumiem, że chciałbyś to przekazać mamie/tacie w mojej obecności”). Podczas rozmowy należy zapewnić o poufności, dyskrecji. Warto zapytać o potrzeby, oczekiwania rozwiązania sytuacji („I co chciałbyś, aby się stało?”, „Co wtedy będzie?”). Rozmowa powinna przebiegać w sposób swobodny z szacunkiem do prawa odmowy odpowiedzi przez dziecko na zagrażające dla niego pytanie. Należy zapewnić, że będziemy informować na bieżąco o procedurach, jakie będą podjęte, w tym o zakresie i sposobie wymiany zebranych informacji przez służby, adekwatnie do wieku dziecka i stopnia możliwości rozumienia sytuacji („Są takie informacje, które muszą przekazać dalej służbom/psychologowi, aby móc zadbać o Twoje bezpieczeństwo – jest dla mnie najważniejsze”, „Moim zadaniem jest, abyś poczuł/a się lepiej, bezpiecznie”, „Czy jesteś pewny/a, że chcesz o tym powiedzieć mamie/tacie? W jaki sposób? Co wtedy się stanie? Czy jednak wolisz o tym powiedzieć, jak będę z Tobą? Czy ja sam mam to przekazać, jak byłoby najlepiej dla Ciebie?”)²⁰. Należy ze spokojem i cierpliwością wysłuchiwać wypowiedzi dziecka, akceptując sposób komunikacji (bez wskazywania błędów, poprawiania) i empatycznie reagować na pojawiające się trudności („To rzeczywiście jest trudno opowiadać o tym. Jesteś naprawdę dzielny/a”, „Rozumiem, że jest Ci ciężko/przykro/smutno w tej sytuacji”, „Dowiedzieliśmy się o tej przemocy, a przyjeżdżając tu, zauważyliśmy, co się dzieje i jak może być Ci trudno mieszkać tu/radzić sobie z tym”).

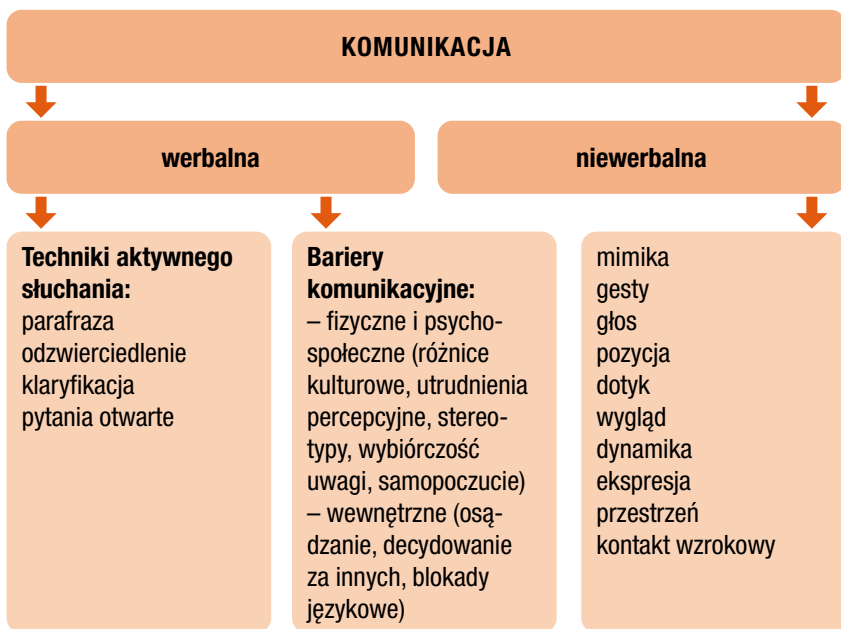
Oprócz bezpiecznej atmosfery w zakresie nawiązania i utrzymywania kontaktu interpersonalnego bardzo ważne jest pamiętanie o właściwych zasadach komunikacji, które zwłaszcza w sytuacji interwencji mogą warunkować przebieg rozmowy, skuteczność właściwie prowadzonych czynności²¹: Należy być przede wszystkim uważnym na niewerbalne sygnały komunikacji, jak dziecko reaguje na najbliższe osoby z otoczenia (ryc. *Komunikacja*)²². Część dzieci z uwagi na obecność sprawcy będzie

²⁰ J. Węgrzyn, *Przemoc w klasie – rozmowa z dzieckiem poszkodowanym*, „Trendy” 2015, nr 1, s. 18–21.

²¹ A. Chmielowska-Marmucka, B. Górską, *O komunikacji interpersonalnej – werbalnej, niewerbalnej i wokalne wymianie sygnałów w kontekście edukacyjnym*, „Problemy Społecznej Pedagogiki” 2015, nr 1(1), s. 26–28.

²² K. Słupińska, *Komunikacja niewerbalna*, [w:] *Negocjacje i komunikacja. Wybrane aspekty*, red. L. Gracz, K. Słupińska, Wydawnictwo edu-Libri, Kraków–Legionowo 2018, s. 114–119.

pozawerbalnie okazywała lęk, strach i nie udzieli informacji słownych dotyczących krzywdzenia. Należy utrzymywać naturalny kontakt wzrokowy, dostosowując się do wysokości wzroku dziecka. Z uwagi na doświadczenia przemocowe dziecka (prawdopodobnie przemocy fizycznej, seksualnej) należy nie przekraczać granic osobistych dziecka, **unikać kontaktu fizycznego**. Kontakt z dzieckiem powinien być bezpieczny, stabilny, a nie dynamiczny z przejawami nadmiernej ekspresji emocjonalnej.

Nie należy wymuszać zeznań na dziecku, przesłuchiwać w sytuacji interwencji domowej ani zadawać pytań sugerujących („Czy X dotykał Twoich narządów płciowych?”) bądź zaczynających się od *dlaczego?* („Dlaczego rodzice tacy są i tak Cię traktują?”). W ten sposób dziecko będzie czuło się jeszcze bardziej winne, może się bać. Ponadto taki sposób komunikacji może być odebrany jako przymusowy, w konsekwencji zamyka możliwość zbudowania relacji opartej na bezpieczeństwie i zaufaniu. Rozmowa ma na celu ustabilizowanie i wsparcie dziecka, a nie wzbudzanie większego lęku, strachu w obiektywnie trudnej dla niego sytuacji.

Może się zdarzyć, że przekazywane dane będą niespójne, dziecko może się mylić. Nie oznacza to jednak, że należy podważać jego relację czy doświadczenia, emocje, które okazuje w kontakcie. Z czasem można

PARAFRAZA

- „Jeżeli dobrze zrozumiałem, to...”
- „Czy dobrze zrozumiałem: chodzi Ci o to, że...”
- „Jeśli się nie mylę, to najważniejsze dla Ciebie jest...”
- „Powiedziałeś, że...”
- „Z tego, co słyszę...”
- „Czy dobrze rozumiem, że...”
- „Z tego, co mówisz, rozumiem, że...”
- „Rozumiem, że...”/„Jak rozumiem chciał Pan powiedzieć...”
- „Czyli chodzi o...”/„Innymi słowy...”

KLARYFIKACJA

- „Nie do końca usłyszałem/am, zrozumiałem/am, gdy mówisz/aś o...”
- „To nie jest do końca dla mnie jasne, czy możesz powtórzyć? Te informacje są mi potrzebne, abym mógł/mogła Ci pomóc, abyś był bezpieczny”.
- „Zacząłeś/aś mówić o tym, ale czy to jest ta sama sytuacja czy inna. Czy możesz pomóc mi to zrozumieć, opowiedz/wyjaśnij, o co chodzi”.
- „A jak mówisz słowo... to o co chodzi? Czy jakos inaczej to nazywasz?”

PYTANIA OTWARTE

- „Proszę, opowiedz o tym, co zdarzyło się wczoraj (bez dociekliwych, sugerujących pytań);
- „Co działo się podczas wczorajszej sytuacji?”
- „Gdzie byłeś/aś podczas tego zdarzenia? Co robiłeś/aś? Jak się czułeś/aś?”
- „Czy było bezpiecznie?”
- „Kiedy mama/tata tak zrobiła/powiedziała/zrobił/powiedział, to co pomyślałeś/aś?”
- „Co się wtedy wydarzyło?”

ODZWIERCIEDLENIE

- „Mam wrażenie, że jesteś...”
- „Wydaje mi się, że jesteś smutny”
- „To musi być dla Ciebie rzeczywiście przykre”.
- „Widzę, że trudno Ci opanować lęk”.
- „Wydajesz się bardzo wzburzony, gdy mówisz o tym”.
- „Słyszę żal w Twoim głosie, czy tak?”.
- „Nie jest Ci chyba z tym wszystkim łatwo?”

dopytać, *co się stało, kiedy, gdzie wtedy były inne osoby, jak czuło się dziecko, co zrobiło wskutek sytuacji, czy sytuacja wystąpiła raz czy kilka razy*. Zalecane jest posługiwanie się technikami aktywnego słuchania, takimi jak: pytania otwarte, parafraza, klaryfikacja, odzwierciedlenie uczuć. Dzięki używaniu **parafrazy** dziecko może mieć poczucie, że jesteśmy zainteresowani, słuchamy je uważnie i jest dla nas kimś ważnym. Ponadto rozmowa jest bardziej uporządkowana, tonująca emocje, pozwala na zrozumienie sposobu komunikowania się dziecka. Podobną funkcję pełnią **pytania otwarte**, dzięki którym pokrzywdzone dziecko ma możliwość wyrażenia swoich myśli czy obaw. Podczas opowiadania uwalnia emocje, nabiera dystansu do przeżyć. Za pomocą **klaryfikacji** prosi się o wyjaśnienie, gdy

nie jesteśmy w stanie zrozumieć wypowiedzi albo gdy występuje zbyt wiele wątków w rozmowie. Z kolei **odzwierciedlenie uczuć** umożliwia wyrażanie emocji w atmosferze akceptacji dla trudnych odczuć, stabilizacji, redukując przy tym poczucie osamotnienia, zagrożenia, poczucie winy u pokrzywdzonego przemocą. Dziecko się upewnia lub dowiaduje, że jego reakcje są normalne, biorąc pod uwagę trudną sytuację, w jakiej funkcjonuje.

Podczas interwencji równie kluczowe są **podstawowe elementy wsparcia społecznego dla osoby poszkodowanej, pokrzywdzonej w wyniku sytuacji przemocy**²³:

Podczas rozmowy z dzieckiem poszkodowanym **należy unikać następujących reakcji**²⁴:

²³ Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, *Zasady udzielania wsparcia psychicznego osobom uczestniczącym w działaniach ratowniczych*, Warszawa 2012, [online:] <https://www.drogaratownika.pl/materialy/zasady-udzielania-wsparcia-psychicznego-osobom-uczestniczacych-w-dzialaniach-ratowniczych-kg-psp-21-grudnia-2012/> (dostęp: 20.10.2020).

²⁴ J. Brownell, *Reagowanie na komunikaty*, [w:] *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*, red. J. Stewart, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007, s. 227–228.

- **IGNOROWANIE** komunikatów dziecka, co może zachwiać poczuciem bezpieczeństwa („*To nie musiało tak być, więc czemu się tak czujesz*”),
- **STOSOWANIE KOMUNAŁÓW**, czyli banalnych wyrażen dotyczących sytuacji poszkodowanego, które mogą umniejszać doświadczenia, przeżycia dziecka („*Czemu płaczesz, już po wszystkim*”, „*Na pewno będzie dobrze*”, „*Nic się nie stało, na pewno się ułoży*”, „*Poradzisz sobie*”, „*Musisz być dzielny, a dzielni nie płaczą*”, „*Dlaczego milczałeś?*”),
- **DORADZANIE**, które potęguje nierówność relacji dorosły funkcjonariusz-„ekspert” a dziecko („*Na Twoim miejscu, w Twojej sytuacji...*”, „*Teraz powinieneś, powinnaś...*”),
- **ŻARTOWANIE**, które może umniejszać doświadczenia pokrzywdzonego („*Ha, co się tak mazgaisz jak dzieciak, w końcu nic się takiego nie stało, a już prawie dorosły jesteś*”, „*Jak tak niewyraźnie mówisz, jak niepełnosprawny, to jest takie śmieszne...*”, „*Ten siniak na głowie wygląda jak wielka fioletowa śliwka, hi, hi. Nie przejmuj się, do wesela się zagoi*”),
- **OBWINIANIE**, obarczanie odpowiedzialnością dziecka za sytuację, w której często samoistnie przypisuje sobie winę (potwierdzanie obaw dziecka: „*Tata miał zły humor, bo za długo spałem*”, „*Mama nie zrobiła dziś obiadu i zostawiła nas, bo byliśmy niegrzeczni*”, „*Rodzice kłóć się przeze mnie*”), „*Masz rację, że tata, mama, rodzice...*”,
- **ZBYT DŁUGIE MÓWIENIE** – nie należy „zagadywać czasu, sytuacji”, tylko dać przestrzeń do wyrażenia emocji pokrzywdzonemu dziecku; w kryzysie występują trudności w koncentracji uwagi i procesach myślenia.

Rozmowa z dzieckiem na temat przemocy

- Sprawdź, czy bezpieczeństwo dziecka jest zagrożone, stwarzaj atmosferę zrozumienia i wsparcia,
- staraj się nawiązać kontakt z dzieckiem; jeśli podejmuje interakcje, dowiedz się, w jakich okolicznościach czułoby się bezpiecznie podczas rozmowy (jeśli to możliwe – zaangażuj w sytuację rodzica niekrzywdzącego/bliską osobę, wspierających dziecko; obecność takiej osoby może pomóc dziecku w zrelacjonowaniu doświadczeń: „*To bezpiecznie mówić o swoich myślach, zmartwieniach. Będę/będziemy słuchali Cię z troską, chęć/chcemy Ci pomóc*”),

- nie śpiesz się, pokaż swoją postawą, że masz dla niego czas i może czuć się swobodnie w Twojej obecności („*Spokojnie, jestem tutaj, zaraz mi dalej opowiesz, tylko usiądź, weź chusteczkę*”, „*To normalne, że trudno Ci mówić o tym/ przemocy, poczekam*”); milczenie daje czas na uspokojenie, sformułowanie myśli; w ten sposób komunikujemy, że mamy czas i chcemy towarzyszyć osobie w kryzysie,
- zapewnij dziecko, że ma prawo zadawać pytania, mówić o sobie, aby inni zrozumieli, co się stało i pomogli mu, zadbali o jego dobro („*Nie będę krzyczał jak Twój rodzic, spokojnie*”, „*Co chciałbyś/aś na początku jeszcze ode mnie wiedzieć?*”, „*Czy jest jasne to, co mówię, czy powiedzieć/ wyjaśnić coś jeszcze raz?*”),
- upewnij się, co dziecko rozumie przez doświadczenie przemocy²⁵ (przydatne korygujące doświadczenie w tym zakresie to: „*Przemoc nie jest OK/ dobra/ czymś normalnym*”, „*To nie Twoja wina*”, „*Postaram się, abyś czuł się bezpieczny*”, „*Zdarza się w takich sytuacjach, że ma się inne uczucia wobec rodziców*”, „*Chcę dowiedzieć się, co czujesz. To dla mnie ważne, poradzę sobie z tym*”, „*Zadaniem dzieci nie jest naprawianie błędów rodziców*”²⁶),
- zapytaj o oczekiwania dziecka wobec Ciebie („*Czy chcesz mi o tym powiedzieć?*”, „*W czym mam pomóc?*”, „*Jak mi opowiesz, to co chciałbyś, aby się stało?*”), stosuj pytania otwarte, ogólne,
- w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dziecka powiedz mu w przystępny, adekwatny do jego wieku sposób, co będzie dalej się z nim działo; zapytaj, czy chce się czegoś dowiedzieć, odpowiadaj na pytania; jeśli nie wiesz, jak zareagować czy odpowiedzieć, powiedz dziecku, że musisz się nad tym zastanowić i gdy przemyślisz, to na pewno odpowiesz,
- w zagrażających sytuacjach należy mówić dziecku prawdę, **nie dawaj obietnic**, których nie będziesz w stanie spełnić albo gdy nie jesteś

²⁵ M. Sajkowska, M. Skierkowska, *Zintegrowany model profilaktyki wykorzystania seksualnego dzieci według Smallbone'a, Marshalla i Wortleya*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, vol. 19, nr 2, s. 27, [online:] <https://dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/761/612> (dostęp: 12.11.2020).

²⁶ The National Child Traumatic Network *Children and Domestic Violence, Listening and Talking to Your Child about Domestic Violence*, 2014, [online:] https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources//children_domestic_violence_listening_talking_to_your_child.pdf (dostęp: 18.10.2020).

pewny, czy możliwa jest ich realizacja²⁷ („*Tak, na pewno ktoś z rodziny zaraz Cię zabierze*”),

- podsumuj rozmowę, wyjaśnij wątpliwości zgłaszane przez dziecko lub opiekuna.

W rozmowie ze starszymi dziećmi i nastolatkami dopuszcza się uszczegółowianie, doprecyzowanie informacji, jeśli oceniamy, że nie zagraża to ich poczuciu bezpieczeństwa i wyrażają chęć udzielenia odpowiedzi po serii pytań ogólnych („*Czy jest coś w tej sytuacji, o czym powinniśmy wiedzieć?*”, „*W jaki sposób zachowują się rodzice, kiedy są zdenerwowani?*”).

OPRACOWAŁA:

Maja Zawadzka – Wyższa Szkoła Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie

²⁷ K. Fenik-Gaberle, R. Kałucka, dz. cyt., s. 18, 22.

Jak postępować w przypadku interwencji w rodzinie cudzoziemskiej

Z kim możemy mieć do czynienia?

W Polsce oprócz **statusu uchodźcy** przyznawanego cudzoziemcom, którzy na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie mogą lub nie chcą korzystać z ochrony swojego kraju, dlatego przebywają w Polsce, udzielane są również następujące formy ochrony:

- **ochrona uzupełniająca** – wynika z przepisów prawa Unii Europejskiej, jest zapewniana w ramach jednolitej procedury o udzielenie ochrony międzynarodowej przez Urząd do Spraw Cudzoziemców (UdSC, <http://udsc.gov.pl> – tu również są szczegółowe informacje o różnych formach ochrony). W ramach tej procedury UdSC najpierw sprawdza możliwość przyznania statusu uchodźcy, a jeśli takiej możliwości nie ma, to przesłanki nadania ochrony uzupełniającej;
- **azyl** – forma ochrony wynikająca z art. 56 Konstytucji RP, udzielana, gdy jest to niezbędne do zapewnienia cudzoziemcowi bezpieczeństwa i przemawia za tym ważny interes RP;
- **pobyt humanitarny** – krajowa forma ochrony, przyznawana cudzoziemcowi w ramach procedury powrotowej, gdy zobowiązanie do powrotu naruszałoby jego prawa (np. wynikające z Europejskiej konwencji praw człowieka czy Konwencji praw dziecka);
- **pobyt tolerowany** – również krajowa forma ochrony, udzielana w ramach procedury powrotowej, gdy istnieje prawna lub techniczna przeszkoda zobowiązania do powrotu (np. dany kraj naruszałby

podstawowe prawa takiej osoby albo kraj pochodzenia nie potwierdził, że dany cudzoziemiec/cudzoziemka jest jego obywatelem).

Osób, które są objęte jedną z form ochrony wymienionych wyżej, jest niewiele (ponad 4 tys.); pochodzą głównie z Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Syrii.

Ponadto w Polsce legalnie przebywają cudzoziemcy, którzy złożyli wnioski o nadanie statusu uchodźcy. Jest to również niewielka grupa (ok. 3,5 tys. według danych UdSC za listopad 2020 r.); głównie są to obywatele Federacji Rosyjskiej, Ukrainy i Tadżykistanu.

Poza ww. nielicznymi grupami cudzoziemców będących w procedurze o nadanie statusu uchodźcy lub korzystających z jednej z form ochrony większość stanowią jednak migranci zarobkowi, którzy w Polsce mogą przebywać na podstawie różnych zezwoleń pobytowych.

W sumie tytułów pobytowych może być zgodnie z polskimi przepisami kilkanaście, jednak wszyscy cudzoziemcy są zobowiązani do przestrzegania polskiego prawa i mogą być objęci pomocą i wsparciem (rodzaj i zakres wsparcia może zależeć od tytułu pobytowego) w zakresie zwalczania i zapobiegania przemocy domowej.

Osoby, którym udzielono statusu uchodźcy czy ochrony uzupełniającej, mają takie prawa jak obywatele naszego kraju (z wyjątkiem praw wyborczych).

W Polsce według szacunkowych danych żyje w sumie ponad 1,5 miliona cudzoziemców, z których zdecydowana większość przyjechała tutaj w celu świadczenia pracy. Na rozmaitych tytułach pobytowych przebywają przede wszystkim obywatele Ukrainy, Białorusi, Niemiec, Rosji i Wietnamu. Szczegółowe dane można uzyskać pod adresem <http://migracje.gov.pl>.

Jak pracować z osobą doznającą przemocy bądź sprawcą, pochodzącymi z innych krajów?

Pracując z cudzoziemską osobą doznającą przemocy bądź sprawcą, warto pamiętać, że:

- **Kwestie kulturowe** odgrywają zasadniczą rolę i mogą być dla nas zaskakujące (np. niepatrzenie się w oczy może być przejawem szacunku, a nie nieszczerości). Ich nieuwzględnianie może skutkować brakiem zaufania, a tym samym nieskutecznością działania,

- np. w niektórych kulturach kobieta nie ma prawa rozmawiać z obcym mężczyzną bez obecności męskiego członka rodziny.
- » O ile to możliwe, warto zapewnić funkcjonariusza tej samej płci co osoba doznająca przemocy ze względów kulturowych i w celu zbudowania zaufania.
 - Bardzo ważne mogą być **kwestie językowe**, zwłaszcza w przypadku języków rzadziej spotykanych czy o wielu dialektach.
 - » Zatem informacje o tym, co się dzieje, jakie będą następne kroki, muszą być przekazywane jasnym językiem, bez prawniczego żargonu.
 - » O ile to możliwe, warto zapewnić tłumacza tej samej płci co osoba doznająca przemocy ze względów kulturowych i w celu zbudowania zaufania.
 - » Ze względu na wielość dialektów niektórych języków warto upewnić się, czy cudzoziemka/cudzoziemiec rozumie się z tłumaczem.
 - » Warto korzystać z zaufanych tłumaczy (z jakimi współpracuje np. Straż Graniczna), mając na uwadze, że jeśli tłumacz pochodzi z tej samej grupy co cudzoziemiec, może to wpływać na zakres informacji przekazywanych mu przez rozmówcę (ze względu na tabu czy normy kulturowe, np. zgłoszenie żony nt. przemocy dokonywanej przez męża może plamić honor całej społeczności i jeśli tłumacz jest z tej społeczności i zachowa się nieprofesjonalnie, może nakłaniać kobietę do wycofania zgłoszenia lub zastraszać).
 - Cudzoziemka/cudzoziemiec może być osobą niepiśmienną.
 - Cudzoziemka/cudzoziemiec może nie znać przepisów polskiego prawa (zwłaszcza jeśli jest w kraju od niedawna), jak również nie mieć informacji o przysługujących jej/jemu prawach, wsparciu czy pomocy.
 - Mogą pojawić się **formy przemocy rzadko spotykane w Polsce, wynikające z tradycyjnych szkodliwych praktyk czy norm kulturowych, takie jak:**
 - » małżeństwo małoletnich (może być to związek religijny nierodzający skutków cywilnych według polskiego prawa, ale dla cudzoziemki, jej rodziny i bliskich jak najbardziej),
 - » okaleczenie narządów płciowych,
 - » zabójstwo/okaleczenie honorowe,
 - » wymuszone ciążę/aborcje.

Nie wszystkie z tych przestępstw są dosłownie ujęte w przepisach polskiego prawa karnego, jakkolwiek co do zasady podlegają penalizacji i należy zwrócić na nie szczególną uwagę, tym bardziej że są to praktyki zagrażające życiu lub zdrowiu, w tym:

- Okaleczenie narządów płciowych – może zostać zakwalifikowane jako jedno z przestępstw przeciwko życiu lub zdrowiu. Przede wszystkim należy tu wziąć pod uwagę przestępstwo z art. 156 § 1 pkt 2 k.k., ewentualnie z art. 157 § k.k.
- Zabójstwo (każde) jest penalizowane w art. 148 k.k.
- Wymuszona aborcja stanowi przestępstwo z art. 153 k.k.

Na marginesie warto dodać, że inne tradycyjne praktyki, które niewątpliwie należy zaliczyć do przemocy w gronie najbliższej rodziny lub szerszym – klanu, charakterystycznego dla niektórych kultur, nawet jeśli w danym momencie nie zagrażają bezpośrednio życiu i zdrowiu danej osoby, mogą stanowić przestępstwa w świetle polskich przepisów, np.:

- Zmuszanie przemocą lub groźbą bezprawną do określonego zachowania, w tym do małżeństwa, to przestępstwo z art. 191 § 1 k.k.
- W sytuacji związku osoby poniżej 15 roku życia z osobą dorosłą może dojść do przestępstwa z art. 200 § 1 k.k., a w przypadku związku osoby poniżej 18 roku życia przestępstwa z art. 199 § 2 k.k.; w obu przypadkach może także wystąpić przestępstwo z art. 197 k.k.
- Wymuszona ciąża – przestępstwo z art. 191 § 1 k.k. lub z art. 197 k.k., które co prawda nie penalizują wprost „wymuszenia ciąży”, jednakże stanowią o karalności zachowań polegających na zmuszaniu osoby pokrzywdzonej przemocą lub groźbą bezprawną (np. przez bliskich) do określonego zachowania (art. 191 § 1 k.k.) czy doprowadzeniu przemocą lub groźbą bezprawną do obcowania płciowego (art. 197 k.k.).

Należy pamiętać, że zgodnie z polskim prawem karnym jest penalizowane także usiłowanie popełnienia przestępstwa (art. 13 k.k.), współsprawstwo w popełnieniu przestępstwa, a także podżeganie i pomocnictwo w popełnieniu przestępstwa (art. 18 k.k.).

Osoby doznające przemocy pochodzące z innych krajów nie zawsze mają świadomość, że dany czyn stanowi przemoc w rozumieniu polskich przepisów (np. gwałt małżeński, okaleczenie narządów płciowych) i że jest zabroniony. Zgodnie z polskim prawem takie czyny są karalne.

- Osoby doznające przemocy, jeśli są w procedurze legalizacyjnej/ uchodźczej, mogą mieć obawy związane ze składaniem zeznań ze względu na swoją niepewną sytuację prawną (np. obawiają się, że jeśli zgłoszą przemoc w rodzinie, to otrzymają decyzję zobowiązującą do powrotu do kraju pochodzenia wraz ze sprawcą).
- Osoby doznające przemocy pochodzące z innych krajów, mające za sobą doświadczenie uchodźcze, mogą nie mieć zaufania do służb mundurowych, np. państwowa milicja dokonywała prześladowań i tortur w kraju ich pochodzenia. Może to oznaczać, że nie będą chciały od razu rozmawiać czy składać zeznań, gdyż nie są pewne, jak zostaną potraktowane.
- Osoby doznające przemocy pochodzące z innych krajów nie zawsze wiedzą, że mogą i mają prawo ze swoim problemem zwrócić się o pomoc do różnego rodzaju instytucji i organizacji. Gdy osoba sprawia wrażenie zagubionej, warto krótko wspomnieć o tym, jak wygląda sytuacja w Polsce, system zapobiegania i reagowania na przemoc domową czy o organizacjach pomocowych.

Do kogo zwrócić się o pomoc i wsparcie w przypadku cudzoziemców?

W Polsce pomocy udzielają Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia, Ośrodki Interwencji Kryzysowej czy Ośrodki Pomocy Społecznej. Część z nich może mieć doświadczenie w pracy z cudzoziemcami, zwłaszcza w dużych miastach. Wsparciem dla funkcjonariuszy może być kontakt z Wydziałami Postępowania Administracyjnych Komend Wojewódzkich Policji.

Ponadto w wyjątkowych sytuacjach specjalistyczną pomoc, np. psychologów bądź tłumaczy, mogą zaoferować organizacje pozarządowe wyspecjalizowane w udzielaniu wsparcia cudzoziemcom. Dysponują one wiedzą oraz zasobami ludzkimi, zwłaszcza jeśli chodzi o kwestie tłumaczenia, pomocy psychologicznej w obcych językach czy wsparcie merytoryczne.

Poniżej znajduje się lista przykładowych organizacji.

W odniesieniu do cudzoziemców ubiegających się o udzielenie ochrony międzynarodowej warto przypomnieć, że Policja jest stroną podpisanego w 2008 r. „Porozumienia w sprawie standardowych procedur postępowania w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania oraz reagowania na przypadki przemocy seksualnej lub przemocy związanej z płcią wobec cudzoziemców

przebywających w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy”, zawartego pomiędzy Szefem Urzędu do Spraw Cudzoziemców, Komendantem Głównym Policji, Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców (UNHCR), Fundacją „La Strada” oraz Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć. Na podstawie tego porozumienia stworzono Lokalne Zespoły Współdziałania (podobne do Gminnych Zespołów Interdyscyplinarnych), funkcjonujące przy ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce. Ich działania koordynuje Urząd do Spraw Cudzoziemców. Policjanci również czasami są członkami tych zespołów.

Lista ośrodków dostępna jest na stronie: <https://udsc.gov.pl/uchodzcy-2/pomoc-socjalna/osrodki-dla-cudzoziemcow/mapka-osrodkow>

OPRACOWAŁY:

Maria Pamuła, *Assistant Protection Officer*
Katarzyna Oyrzanowska, *Integration Associate*,
Przedstawicielstwo UNHCR w Polsce

UNHCR – agenda ONZ ds. uchodźców, powstała w 1950 r. w celu pomocy Europejczykom wysiedlonym w wyniku konfliktów II wojny światowej, początkowo w krajach, w których ubiegali się o azyl. Dość szybko (1964 r.) jej mandat rozszerzono również na inne kraje. W tej chwili niesie pomoc uchodźcom na całym świecie. Więcej na stronie: <https://unhcr.org>

Główną misją Przedstawicielstwa UNHCR w Polsce (biuro w Warszawie funkcjonuje od 1991 r.) jest monitorowanie dostępu osób starających się o nadanie statusu uchodźcy do terytorium Polski oraz do rzetelnych procedur uchodźczych. Do jego zadań należy również ocena warunków przyjmowania i szukanie trwałych rozwiązań dla osób objętych ochroną międzynarodową (osób, którym nadano status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą), osób objętych innymi formami ochrony, a także bezpaństwowców.

UNHCR obejmuje swoim mandatem:

- uchodźców – czyli osoby, którym udzielono statusu zgodnie z Konwencją genewską, a w Polsce również zgodnie z ustawą o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony

na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 128, poz. 1176 z późn. zm.),

- osoby poszukujące ochrony – czyli takie, które są w procedurze o nadanie statusu uchodźcy,
- uchodźców powracających do krajów pochodzenia,
- osoby przemieszczone wewnętrznie – takie, które uciekły przed prześladowaniem, ale nie opuściły swojego kraju, który nie jest w stanie im zapewnić pomocy i ochrony (np. uciekinierzy z Ukrainy Wschodniej w innych częściach kraju),
- bezpaństwowców.

Lista organizacji pozarządowych pracujących z cudzoziemcami

Organizacja	Kontakt
1 Stowarzyszenie Interwencji Prawnej	ul. Siedmiogrodzka 5/51 01-204 Warszawa tel. +48 792 568 561 biuro@interwencjaprawna.pl
2 Helsińska Fundacja Praw Człowieka	Zgoda 11 00-018 Warszawa tel. +48 22 556 44 40 refugees@hfhr.org.pl
3 Fundacja Ocalenie Centrum Pomocy Cudzoziemcom	ul. Krucza 6/14a 00-537 Warszawa tel. +48 22 828 04 50 cpc@cpc.org.pl
4 Polskie Forum Migracyjne	ul. Szpitalna 5/14 00-031 Warszawa tel. +48 692 913 993 zapisy@forummigracyjne.org
5 Fundacja dla Somalii	ul. Bracka 18/63, II piętro 00-028 Warszawa tel. +48 22 658 04 87 biuro@fds.org.pl

- 6** Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć
ul. Krowoderska 11/7
31-141 Kraków
tel. +48 693 390 502
biuro@pomocprawna.org
- 7** Fundacja Instytut na Rzecz Państwa Prawa
ul. Chopina 14/70
20-023 Lublin
tel. +48 81 743 68 00
fundacja@panstwoprawa.org
- 8** Polskie Forum Migracyjne
ul. Szpitalna 5/14
00-031 Warszawa
tel. +48 692 913 993
zapisy@forummigracyjne.org
- 9** Dom Otwarty
kontakt@domotwarty.org
- 10** Fundacja Dialog
ul. Ks. Adama Abramowicza 1
15-872 Białystok
tel. +48 85 742 40 41, +48 664 765 111
biuro@mentoring.pl
- Dostępne 24 h/dobę:
Noclegownia im. Św. Marii Magdaleny
w Białymstoku
ul. Kolejowa 26a
15-701 Białystok
tel. +48 85 742 40 90
bezdomnosc@fundacjdialog.pl
- Dom Powrotu w Białymstoku
ul. Orzechowa 46
15-822 Białystok
tel. +48 85 654 00 42
dompowrotu@fundacjdialog.pl
- 11** Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek
ul. Gdyńskich Kosynierów 11 lok. 1
80-866 Gdańsk
tel. +48 502 214 714, +48 506 089 960
centrum@cwii.org.pl
- 12** Stowarzyszenie NOMADA
ul. Paulińska 4/8
50-247 Wrocław
tel. +48 536 149 008
nomada@nomada.info.pl

Odpowiedzi na pytania funkcjonariuszy dotyczące praktycznego stosowania przepisów znowelizowanych ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 956) VI

Poniższe odpowiedzi i objaśnienia zostały przygotowane przez osoby, które brały udział w procesie tworzenia prawa, przy uwzględnieniu założeń i celu nowych przepisów. Mają one charakter pomocniczy i nie są wiążące dla organów stosujących prawo. Natomiast wykładni wiążącej sądy powszechne może dokonywać Sąd Najwyższy.

art. 560⁶ § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575; dalej: k.p.c.)

Doręczeń, o których mowa w § 1, Policja lub Żandarmeria Wojskowa dokonuje nie później niż w terminie 7 dni od dnia otrzymania zlecenia, za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty, na formularzu określonym w przepisach wydanych na podstawie art. 131 § 2.

1. Czy 7-dniowy termin dla doręczeń będzie obowiązywał od daty faktycznego otrzymania zlecenia?

Data wpływu zlecenia sądu jest data pokwitowania odbioru korespondencji przez osobę do tego uprawnioną w siedzibie danej jednostki Policji. Wskazuje na to treść przepisu, który stanowi, że doręczeń dokonuje Policja lub Żandarmeria Wojskowa nie później niż w terminie 7 dni od dnia otrzymania zlecenia. Adresatem będzie konkretny komisariat, komenda Policji, komenda Żandarmerii Wojskowej.

Gdyby ustawodawca chciał, aby termin ten był liczony od dnia przekazania zlecenia funkcjonariuszowi Policji lub Żołnierzowi Żandarmerii Wojskowej, to zostałyby to wyraźnie wskazane w przepisie. Oznacza to, że termin rozpocznie swój bieg od daty otrzymania zlecenia przez daną jednostkę, nie funkcjonariusza, który ma dokonać doręczenia.

art. 560⁶ § 4 k.p.c.

*Jeżeli próba doręczenia okaże się bezskuteczna, a zgodnie z ustaleniami Policji lub Żandarmerii Wojskowej adresat zamieszkuje pod wskazanym adresem, w oddawczej skrzynce pocztowej adresata umieszcza się zawia-
domienie o podjętej próbie doręczenia (...).*

2. Jak należy postąpić w przypadku braku oddawczej skrzynki pocztowej?

Pozostawienie przesyłki w skrzynce pocztowej jest dopuszczalne dopiero wówczas, gdy nie będzie możliwe doręczenie osobiste i dopiero wtedy gdy zostanie ustalone, że adresat faktycznie zamieszkuje w danym miejscu. W związku z tym, że priorytetem jest doręczenie osobiste Policja/ŻW może zwrócić się także do prezesa sądu o wydanie zarządzenia w trybie art. 134 § 1 k.p.c., a zatem o zgodę na doręczenie w dzień wolny od pracy lub w porze nocnej. Uregulowania art. 560⁶ k.p.c. mają charakter szczególny, lecz skoro nie normują wskazanego przypadku, zastosowanie ma przepis ogólny, czyli przepis art. 134 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Z kolei choć ogólny przepis o doręczeniach w postępowaniu cywilnym, to jest art. 139 § 1 k.p.c., dopuszcza pozostawienie przesyłki w drzwiach mieszkania, przez to, że art. 560⁶ k.p.c. jako przepis szczególny tego sposobu nie przewiduje, ta forma nie ma zastosowania w sprawach regulowanych przez przepisy dotyczące orzeczeń sądowych o zobowiązanie osoby stosującej przemoc do opuszczenia mieszkania. Możliwości doręczenia zastępczego przez pozostawienie przesyłki w drzwiach mieszkania nie zawarto w ustawie nowelizującej, zważywszy na uregulowania ustawy z dnia 23 listopada 2010 r. – Prawo pocztowe (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1041), która wprowadza obowiązek posiadania skrzynek pocztowych pod rygorem odpowiedzialności karnej. Niekonsekwencją byłoby dopuszczanie do nieposiadania skrzynek pocztowych przez zezwolenie na skuteczne doręczanie zastępcze bez skrzynki, czyli w drzwiach. Przepis art. 560⁶ k.p.c. wzorowany jest

jednocześnie na przepisie art. 3a ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 121, z późn. zm.). Nie zgłaszano do Ministerstwa Sprawiedliwości, aby brak powielenia w tym przepisie rozwiązania z art. 139 k.p.c. stanowił przeszkodę w doręczeniu przez komornika pism sądowych. Jeżeli po wejściu w życie ustawy nowelizującej Policja/ŻW istotnie odnotują, że brak możliwości doręczenia w formie zostawiania w drzwiach utrudnia wykonanie polecenia sądu, możliwe będzie zainicjowanie zmiany omawianego przepisu.

art. 755² § 5 k.p.c.

Sąd doręcza niezwłocznie odpis postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia uczestnikom postępowania, wraz z pouczeniem o zażaleniu, oraz prokuratorowi i Policji lub Żandarmerii Wojskowej, a ponadto zawiadamia właściwy miejscowo zespół interdyscyplinarny, o którym mowa w przepisach ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a gdy w mieszkaniu zamieszkują osoby małoletnie – także właściwy miejscowo sąd opiekuńczy.

3. Do jakiej jednostki Policji oraz zespołu interdyscyplinarnego sąd będzie doręczać odpis postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia? Czy będą to podmioty właściwe ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy w rodzinie, miejsce interwencji, położenie wspólnie zajmowanego mieszkania?

Zgodnie z art. 101 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2020 r. poz. 1876; dalej: ustawa o pomocy społecznej) właściwość miejscową gminy ustala się według miejsca zamieszkania osoby ubiegającej się o świadczenie. Przepis ten wyznacza także właściwość miejscową zespołów interdyscyplinarnych.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 i 956; dalej: u.p.p.r.) do zadań własnych gminy należy w szczególności tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Jak zaś stanowi art. 9a ust. 1 tej ustawy, gmina podejmuje działania w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym.

W związku z tym właściwość zespołu interdyscyplinarnego należy określić według miejsca zamieszkania osoby doznającej przemocy. W większości

przypadków będzie ono tożsame z miejscem interwencji i miejscem położenia mieszkania.

Odpis postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia sąd powinien doręczać Policji i zespołowi interdyscyplinarnemu właściwemu ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy w rodzinie z zastrzeżeniem, że chodzi o faktyczne miejsce pobytu, a nie wynikające z wpisu w ewidencji ludności. Tego rodzaju właściwość korespondowałaby z właściwością miejscową.

4. Zgodnie z przyjętymi przepisami, na podstawie art. 6 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (w art. 96 ust. 1 dodano pkt 15), z kosztów sądowych została zwolniona osoba dotknięta przemocą. Czy osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, będzie ponosiła koszty sądowe w przypadku zażalenia?

Jak wynika z brzmienia art. 96 ust. 1 pkt 15 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755, 807 i 956) osoba dotknięta przemocą w rodzinie nie ma obowiązku uiszczenia kosztów sądowych w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do tego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Oznacza to, że osoba uznana za stosującą przemoc w rodzinie, w stosunku do której został wydany nakaz lub zakaz, będzie miała obowiązek ponoszenia kosztów sądowych. Zgodnie z art. 2 ust. 2 przywołanej ustawy do uiszczenia kosztów sądowych obowiązana jest strona, która wnosi do sądu pismo podlegające opłacie lub powodujące wydatki, chyba że ustawa stanowi inaczej. Osoba stosująca przemoc może wnosić o zwolnienie od kosztów na zasadach ogólnych.

5. Jakie roszczenia przysługują właścicielowi mieszkania w przypadku naruszenia jego prawa do własności?

Wydanie nakazu lub zakazu jest czynnością, która znajduje swoje uzasadnienie w ustawie. Ich zastosowanie nie rodzi po stronie osoby stosującej przemoc (właściciela nieruchomości) roszczenia odszkodowawczego przeciwko osobie dotkniętej przemocą z tytułu naruszenia prawa własności na skutek wydania nakazu lub zakazu. Niezależnie od powyższego należy

wskazać, że zgodnie z art. 222 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1740; dalej: k.c.) właściciel może żądać od osoby, która włada faktycznie jego rzeczą, żeby rzecz została mu wydana, chyba że osobie tej przysługuje skuteczne względem właściciela uprawnienie do władania rzeczą. Sprawa o opróżnienie lokalu mieszkalnego (eksmisja) przez osobę nieposiadającą tytułu prawnego odbywa się na zasadach przewidzianych w ustawie o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy. Problem ten najprawdopodobniej będzie miał raczej charakter marginalny, gdyż większość lokali zamieszkiwanych przez rodziny zostaje nabyta do majątku wspólnego, co powoduje, że drugi z małżonków posiada tytuł do lokalu.

**art. 66b ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń
(dalej: k.w.)**

Kto nie stosuje się do wydanego przez Policję, na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2020 r. poz. 360), lub Żandarmerię Wojskową, na podstawie art. 18a ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 518 i 730), nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, (...) podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

6. Czy wykroczenie z art. 66b k.w. można popełnić nieumyślnie?

Zgodnie z art. 5 k.w. wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślnie. Jeżeli zatem z przepisu wprost nie wynika, że wykroczenie może zostać popełnione wyłącznie umyślnie, oznacza to, że obejmuje on także wykroczenie nieumyślnie. Wykroczenie z art. 66b k.w. zachodzi więc zarówno wtedy gdy sprawca działał umyślnie, jak i nieumyślnie. Umyślność bądź nieumyślność może mieć wpływ na wymiar kary. Przyjmuje się, że za czyny popełnione nieumyślnie powinna zostać wymierzona kara łagodniejsza niż za czyny umyślnie.

**art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji
(dalej: ustawa o Policji)**

Policjant ma prawo zatrzymania, w trybie określonym w art. 15, osoby stosującej przemoc w rodzinie w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218), stwarzającej bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego.

7. Czy można dokonać zatrzymania osoby nieletniej stosującej przemoc w rodzinie, która swym zachowaniem stwarza bezpośrednio zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego?

Przepisy ustawy z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 956; dalej: ustawa nowelizująca) nie modyfikują w żaden sposób:

1. zasad odpowiedzialności przewidzianej w art. 10 w Kodeksie karnym (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444; dalej: k.k.),
2. przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.; dalej: k.p.k.), w tym w zakresie zatrzymania z art. 15,
3. przepisów ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969; dalej: ustawa o nieletnich).

Jeżeli zostanie ustalone, że osoba nieletnia jest sprawcą przemocy, należy podjąć działanie adekwatne do stwierdzonego zachowania. Zatrzymanie osoby nieletniej stosującej przemoc w rodzinie, która swoim zachowaniem stwarza bezpośrednio zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, może nastąpić wyłącznie na zasadach określonych w:

1. przepisach k.p.k. – w zakresie przestępstw wymienionych w art. 10 k.k.,
2. przepisach ustawy o nieletnich.

Regulacje dotyczące zatrzymania nieletniego znajdują się w art. 32g ustawy o nieletnich i to jej przepisy będą miały zastosowanie w razie zaistnienia powodów do zatrzymania nieletniego.

8. Jak należy postąpić z osobą stosującą przemoc w rodzinie objętą immunitetem formalnym lub materialnym?

Występujące w RP immunitety formalne, w szczególności sędziowski, prokuratorski czy parlamentarny, dotyczą odpowiedzialności karnej lub

dyscyplinarnej. W przypadku ustawy nowelizującej w grę wchodzi odpowiedzialność cywilna.

Z kolei immunitety materialne (parlamentarny, konsularny) odnoszą się do czynności związanych ze sprawowaną funkcją, nie obejmują więc czynności pozostających poza tym zakresem. Wyjątkiem jest jedynie immunitet dyplomatyczny, obejmujący zarówno osobę dyplomaty, pomieszczenia misji dyplomatycznej i prywatną siedzibę dyplomaty.

W stosunku do przedstawicieli dyplomatycznych nie można więc wydać nakazu/zakazu – art. 31 Konwencji wiedeńskiej (Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232) o stosunkach dyplomatycznych mówi ogólnie o jurysdykcji cywilnej, więc wyłącza to także stosowanie nakazu/zakazu, nawet jako środka cywilnoprawnego. Nie można także prowadzić postępowania z art. 11a u.p.p.r.

Natomiast wobec przedstawicieli konsularnych można stosować nakaz/zakaz, ponieważ dopuszczanie się zachowań o charakterze przemocy w rodzinie nie wchodzi w zakres czynności dokonanych w wykonywaniu funkcji konsularnych (art. 43 Konwencji o stosunkach konsularnych, Dz.U. z 1982 r. Nr 13, poz. 98).

9. Czy w przypadku zatrzymania sprawcy przemocy w rodzinie z zamiarem doprowadzenia go do prokuratury, w celu zastosowania środków zapobiegawczych, policjant/żołnierz Żandarmerii Wojskowej ma prawo wydania nakazu lub zakazu, czy decyzję taką podejmie sąd?

Zgodnie z art. 15aa 1 ustawy o Policji, w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą, policjant ma prawo wydać wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie, w rozumieniu przepisów u.p.p.r., stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (odpowiednio art. 18a ust. 1 ustawy o ŻW).

Jak zaś stanowi art. 15ab ust. 2 ustawy o Policji w przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie nakaz lub zakaz mogą być wydane bezpośrednio po jej zwolnieniu (odpowiednio art. 18b ust. 2 ustawy o ŻW).

Jak wynika z powyższego, wydanie nakazu lub zakazu należy do kompetencji Policji lub Żandarmerii Wojskowej. Jeśli zostanie zastosowane zatrzymanie, a następnie zaistnieją przesłanki zwolnienia zatrzymanego

przy jednoczesnym stwierdzeniu, że swoim zachowaniem stwarza on zagrożenie dla życia lub zdrowia wspólnie zamieszkujących z nim osób, to Policjant bądź Żołnierz Żandarmerii Wojskowej wydaje nakaz lub zakaz. Możliwość działania przez sąd aktualizuje się dopiero po złożeniu przez uprawniony podmiot wniosku o zabezpieczenie w celu przedłużenia nakazu lub zakazu w związku z wnioskiem w trybie art. 11a u.p.p.r.

art. 15a ust. 2 ustawy o Policji

[odpowiednio art. 18a ust. 3 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz.U. Nr 123, poz. 1353 (dalej: ustawa o ŻW)]

Policjant w celu stwierdzenia zasadności zatrzymania ocenia ryzyko bezpośredniego zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego, odrębnie dla osoby dorosłej i dziecka, biorąc pod uwagę w szczególności:

- 1) akty przemocy fizycznej w rodzinie;
- 2) wiek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie
- 3) stosowanie przemocy w rodzinie wobec kobiety w ciąży;
- 4) niepełnosprawność w rozumieniu art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1172, 1495, 1696, 1818 i 2473) osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 5) zależność osoby dotkniętej przemocą w rodzinie od osoby stosującej tę przemoc ze względu na stan zdrowia lub jej zaburzenia psychiczne;
- 6) zaburzenia psychiczne osoby, o której mowa w ust. 1;
- 7) stan osoby, o której mowa w ust. 1, podczas interwencji związany z użyciem, nadużywaniem lub uzależnieniem od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych;
- 8) kierowanie przez osobę, o której mowa w ust. 1, gróźb użycia przemocy ze skutkiem bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia;
- 9) dostęp osoby, o której mowa w ust. 1, do niebezpiecznego narzędzia lub broni;
- 10) informacje o dotychczas stosowanej przemocy lub prowadzonych postępowaniach wobec osoby, o której mowa w ust. 1, w związku z użyciem przemocy;

- 11) *informacje od osób, o których mowa w art. 9c ust. 1 pkt 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, dotyczące ich obaw o własne życie lub zdrowie, w tym związanych z nasileniem aktów przemocy w rodzinie;*
- 12) *informacje o próbach targnięcia się na własne życie lub życie osób wspólnie zamieszkujących przez osobę, o której mowa w ust. 1, w związku ze stosowaniem przemocy;*
- 13) *informacje o próbach targnięcia się na własne życie przez osobę dotkniętą przemocą w rodzinie w związku ze stosowaniem tej przemocy.*

10. Jakie są przedziały wiekowe osób doznających przemocy w rodzinie?

Nie istnieją przedziały wiekowe w celu ustalenia osób, które mogą być dotknięte przemocą w rodzinie. Zjawisko to może dotknąć każdego, bez względu na wiek czy płeć. Jednakże należy zwrócić uwagę, że szczególnie narażone są dzieci, osoby z niepełnosprawnościami i osoby starsze.

11. W jaki sposób i na jakiej podstawie policjant ma stwierdzić lub określić stan zdrowia osoby, np. niepełnosprawność?

Możliwość zwrócenia się do właściwych organów przewiduje art. 15ab ust. 11 (art. 18b ust. 11), jednak nie zawsze będzie to niezbędne.

Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 426 z późn. zm.) ustala się trzy stopnie niepełnosprawności, które stosuje się do realizacji celów określonych ustawą, a także jako podstawę do przyznania ulg i uprawnień na bazie odrębnych przepisów:

1. znaczny,
2. umiarkowany,
3. lekki.

Orzeczenie ustalające stopień niepełnosprawności wydają co do zasady powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności.

Ponadto zgodnie z art. 5 ww. ustawy orzeczenie lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o:

- całkowitej niezdolności do pracy, ustalone na podstawie art. 12 ust. 2, i niezdolności do samodzielnej egzystencji, ustalone na

podstawie art. 13 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;

- niezdolności do samodzielnej egzystencji, ustalone na podstawie art. 13 ust. 5 ustawy wymienionej w pkt 1, jest traktowane na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- całkowitej niezdolności do pracy, ustalone na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy wymienionej w pkt 1, jest traktowane na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności;
- częściowej niezdolności do pracy, ustalone na podstawie art. 12 ust. 3, oraz celowości przekwalifikowania, o którym mowa w art. 119 ust. 2 i 3 ustawy wymienionej w pkt 1, jest traktowane na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

Orzeczenia ZUS to zwykle decyzje rentowe.

Zdecydowana większość osób niepełnosprawnych dysponuje orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem lekarza orzecznika ZUS z uwagi na uprawnienia z nich wynikające, co może przyspieszyć postępowanie w sprawie.

Należy zauważyć, że kryteria szacowania ryzyka, wprowadzone do ustawy, są powieleniem tych wskazanych w zarządzeniu Komendanta Głównego Policji i znanych policjantom od kilku lat. Toteż funkcjonariusze powinni się kierować dotychczas przyjętymi metodami. W zakresie niepełnosprawności w przepisie znajduje się wyraźne odwołanie do ustawy o rehabilitacji zawodowej, w której stanowi się o orzekaniu o stopniu niepełnosprawności, oznacza to zatem, że należy oczekiwać okazania stosownej decyzji o uznaniu za osobę niepełnosprawną, a w razie jej braku zwrócić się w tym przedmiocie do organów pomocy społecznej czy rentowych. Stan zdrowia bywa zauważalny, gdy jest zły, widoczne mogą być lekarstwa, które domownik przyjmuje. Należy więc ustalić, czy osoba dotknięta przemocą w związku z pkt 5 je przyjmuje i przez ich działanie wymaga pomocy innych oraz czy tę słabość czyni się powodem stosowania przemocy.

Nie jest wymagane ustalenie stopnia zależności – przepis nie różnicuje jakości tej zależności, tylko ją wskazuje. Jeżeli osoba nie ma obunóg, wystarczy uniemożliwienie dostępu do jedzenia przez przeniesienie produktów żywnościowych na wyższą półkę, co łatwo dostrzec i co tę zależność potęguje, gdyż osoba taka wymaga dodatkowej pomocy. Należy jednocześnie pamiętać, że są to jedne z przesłanek, i nie muszą być one spełnione łącznie, aby nakaz mógł zostać zastosowany.

12. W jaki sposób i na jakiej podstawie policjant ma określić stopień zależności osoby doznającej przemocy w rodzinie od osoby ją stosującej?

Decydują o tym już relacje rodzinne, w tym kwestia zatrudnienia z wynikającą stąd zależnością finansową (kto kogo utrzymuje), stan zdrowia itp. Praktyka stosowania kwestionariusza powinna być pomocna w tej ocenie.

13. Czy informacje o próbach targnięcia się na własne życie muszą być potwierdzone np. dokumentacją medyczną dotyczącą udzielenia pierwszej pomocy, czy wystarczy stwierdzenie osoby, że próbowała popełnić samobójstwo?

W trakcie czynności osobę zawiadamiającą o występowaniu zjawiska przemocy przesłuchuje się po pouczeniu o treści art. 233 k.k., czyli pod rygorem odpowiedzialności karnej. Przesłuchany świadek ma obowiązek zeznać prawdę. W przeciwnym razie narazi się na odpowiedzialność karną. Złożone w tym trybie zeznania stanowią dowód, którego wiarygodność podlega ocenie policjanta bądź żołnierza Żandarmerii Wojskowej. Należy przyjąć, że skoro zeznanie samo w sobie jest dowodem, to nie ma konieczności potwierdzenia prób targnięcia się na życie innymi dowodami, choć na pewno będą one elementem podnoszącym wiarygodność złożonych zeznań, a co za tym idzie ułatwiającym podjęcie decyzji.

14. Czy normodawca enumeratywnie przewiduje wyszczególnienie niebezpiecznych narzędzi oraz ewentualnych sytuacji związanych z ich użyciem?

Dostęp osoby stosującej przemoc w rodzinie do niebezpiecznego narzędzia lub broni stanowi jedną z przesłanek oceny ryzyka bezpośredniego zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego podczas zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie na podstawie art. 15a ust. 1 ustawy o Policji oraz oceny ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej przemocą przy wydaniu nakazu lub zakazu na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji. Dokonywana w tym zakresie ocena powinna uwzględniać całościową sytuację faktyczną oraz podlegać ocenie łącznie z pozostałymi przesłankami oceny ryzyka. Ustawy: k.k., k.p.k. oraz k.w. posługują się pojęciem niebezpiecznego przedmiotu (art. 159 k.k. i art. 345 § 3 k.k.: „broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu”;

art. 223 § 1 k.k. i art. 280 § 2 k.k.: „broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu albo środka obezwładniającego”; art. 244 § 2b k.p.k.: „broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu”; art. 50a § 1 k.w.: „nóż, maczetę lub inny podobnie niebezpieczny przedmiot”). Pojęcie to jest definiowane w doktrynie i orzecznictwie. Przyjmuje się, że innym równie niebezpiecznym przedmiotem jest takie narzędzie, które stwarza takie zagrożenie dla zdrowia lub życia, jakie powoduje użycie broni palnej lub noża. Z kolei pojęcie niebezpiecznego narzędzia zostało użyte w art. 52 § 1 k.w. („broń, materiały wybuchowe, wyroby pirotechniczne lub inne niebezpieczne materiały lub narzędzia”). Jak wskazuje się w doktrynie, za niebezpieczne narzędzia należy uznać każde narzędzie mogące stwarzać zagrożenie dla życia lub zdrowia człowieka (np. nóż, siekiere, tasak, łom). Niebezpieczne narzędzia to takie, których użycie może spowodować śmierć człowieka lub uszczerbek na jego zdrowiu, przy czym, podobnie jak na gruncie k.k., wskazuje się, że niebezpieczeństwo takie powinno wynikać z samych właściwości narzędzi, nie zaś wyłącznie ze sposobu, w jaki zostały one użyte.

Wobec braku w ustawie o Policji definicji pojęcia przedmiotu lub narzędzia niebezpiecznego wydaje się, iż nie ma przeszkód, aby w interpretacji użytego w art. 15a ust. 2 pkt 9 tej ustawy pojęcia niebezpiecznego narzędzia wykorzystać dorobek doktryny i orzecznictwo ukształtowane na gruncie k.k. i k.w., zwłaszcza że użyte ono zostało obok pojęcia broni. Ponadto ustawa o Policji również posługuje się pojęciem niebezpiecznych przedmiotów (np. art. 15 ust. 1 pkt 5 lit. b, art. 15d ust. 4 pkt 4) bez enumeratywnego wyszczególnienia tych przedmiotów, a jedynie przez wskazanie, że chodzi o przedmioty, które mogą być tak niebezpieczne jak broń.

15. Czy policjant może wydać nakaz lub zakaz pomimo braku zaznaczenia rekomendowanej liczby przesłanek w kwestionariuszu szacowania ryzyka?

Należy pamiętać, że każda sprawa jest indywidualna i od przebiegu zdarzenia zależy, czy należy nakaz wydać. Przesłanką podstawową jest zagrożenie życia lub zdrowia i ona jest decydująca, kryteria mają wyłącznie pomocniczy charakter. Nie powinno się zatem posługiwać pojęciem „rekomendowanej” liczby przesłanek. Decyzja należy do policjanta/żandarma.

- 16. Czy należy wypełniać odrębnie kwestionariusz szacowania ryzyka dla dwóch, trzech bądź więcej osób dorosłych? Czy można kilka osób uwzględnić w jednym kwestionariuszu?**

Kwestionariusz należy wypełnić odrębnie dla każdej osoby.

art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18a ust. 1 ustawy o ŻW]

Policjant ma prawo wydać wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej „nakazem”, lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej „zakazem”.

- 17. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec nieletniego sprawcy przemocy w rodzinie? Gdzie należy umieścić nieletniego?**

Ratio legis art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji (w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą) w powiązaniu z zasadami odpowiedzialności rodzicielskiej za osobę małoletnią, tj. poniżej 18 roku życia, wykluczają wydanie wobec nieletniego sprawcy przemocy w rodzinie nakazu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia.

W przypadku stwierdzenia, iż osoba poniżej 17 roku życia popełniła czyn karalny mający znamiona jednego z przestępstw zaliczanych do przestępstw przemocy w rodzinie, należy zastosować przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Należy pamiętać o tym, że osoba małoletnia nie może pozostać bez opiekuna (przedstawiciela ustawowego).

W pozostałej części zob. odpowiedź na pytanie 7.

- 18. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec małoletniej osoby, która zawarła związek małżeński?**

Kobieta, która uzyskała zgodę sądu na zawarcie małżeństwa po ukończeniu 16 lat (dotyczy wyłącznie kobiet), jest już osobą pełnoletnią w przypadku

zawarcia małżeństwa, o czym stanowi art. 10 § 2 k.c. Zatem wydanie nakazu lub zakazu wobec takiej osoby jest oczywiście możliwe.

19. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec sprawcy przemocy w rodzinie będącego osobą niepełnosprawną, np. intelektualnie?

Nakaz lub zakaz nie może być wydany wobec osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej.

Jeśli osoba niepełnosprawna intelektualnie jest pełnoletnia, lecz nie jest ubezwłasnowolniona całkowicie, nakaz lub zakaz mogą zostać wobec niej wydane. Jednakże jeżeli z okoliczności wynika, że osoba ta potrzebuje opieki innych, stosowanie wobec niej nakazu bez jakiegokolwiek dalszego zabezpieczenia mogłoby stanowić zagrożenie dla niej samej. Podobne zastrzeżenie należy poczynić w przypadku osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, a zatem pozostającej pod kuratelą. Należałoby przed taką decyzją zasięgnąć informacji o osobie u jej kuratora. W razie przeszkody w wydaniu nakazu należy wówczas rozważyć stosowanie innych środków w celu ochrony osoby dotkniętej przemocą.

20. Czy po wydaniu przez policjanta nakazu możliwe będzie – po upływie kilku dni – wydanie w tej samej sprawie dodatkowo zakazu (wobec tej samej osoby)? Jeżeli tak, to jak należy liczyć terminy?

Podstawą wydania nakazu lub zakazu musi być ocena, że jest on konieczny z uwagi na zagrożenie życia lub zdrowia. Na tym fundamencie należy rozważać, czy takie stosowanie tych środków wobec tej samej osoby jest dopuszczalne „na raty”. Zakaz wydany w czasie późniejszym od nakazu uprawniony jest wyłącznie w wypadku zaistnienia przesłanki zagrożenia życia lub zdrowia na skutek zaniechania jego stosowania i ograniczenia się do nakazu. Nie może zostać dodany, gdy żadne nowe okoliczności nie wystąpiły. Wydaje się, że celowe jest orzekanie obu instytucji jednocześnie, gdy okoliczności za tym przemawiają.

Gdyby z uwagi na nową okoliczność zaistniała potrzeba wydania dodatkowo zakazu po uprzednim wydaniu nakazu, w zakazie należy określić czas obowiązywania zakazu nie dłuższy niż wynikający z nakazu, gdyż inaczej omijany byłby przepis stanowiący, że nakaz trwa nie dłużej niż 14 dni. Chociaż nakaz ustałby z mocy prawa, osoba nie mogłaby wrócić

do domu z uwagi na później wydany zakaz bez wskazania terminu, który „czekałby” na wygaśnięcie do 14. dnia.

21. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu po upływie kilku dni od daty interwencji w rodzinie, bez wcześniejszego zatrzymania osoby stosującej przemoc? (Interwenujący policjant nie wydał nakazu lub zakazu, a w ramach samokontroli uznano, iż nakaz lub zakaz powinien zostać wydany).

Art. 15ab ust. 1 pkt 2 ustawy o Policji i odpowiednio art. 18b ust. 2 pkt 2 ustawy o ŻW (w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą) stanowi wyrażenie, że nakaz lub zakaz może być stosowany nie tylko podczas interwencji, ale i w związku z powzięciem informacji o stanie zagrożenia, to zaś nie ma cenzusu czasowego. Tym jest zawsze stan zagrożenia z art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji.

Natomiast nie jest możliwe stosowanie nakazu później, w wyniku refleksji już po podjętej interwencji, w czasie której uznano, że nie istnieje ten stan zagrożenia. Aby zmienić zdanie, policjant musiałby ponownie podjąć czynności w celu sprawdzenia, czy istnieje stan zagrożenia. W przeciwnym wypadku mogłoby bowiem dochodzić do wydawania takich decyzji wbrew celom przepisu.

W istocie więc owa refleksja musiałaby zostać uzupełniona dowodami wskazującymi na istnienie stanu zagrożenia.

22. Czy osoba doznająca przemocy w rodzinie może sprzeciwić się decyzji policjanta w przedmiocie wydania nakazu lub zakazu?

Nakaz lub zakaz są wydawane przez Policję lub Żandarmerię Wojskową z urzędu, po uprzednim stwierdzeniu, że zachodzą podstawy do takiej decyzji. Sprzeciw osoby doznającej przemocy nie wstrzymuje procedowania zgodnie z art. 15aa ustawy o Policji/art. 18a ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych.

- 23. Jak należy rozumieć sformułowanie „wspólnie zajmowane mieszkanie”? Jakie kryteria powinien brać pod uwagę funkcjonariusz podczas oceny sytuacji? Czy okazjonalne przebywanie w mieszkaniu (np. w weekendy) osoby dotkniętej przemocą w rodzinie należy potraktować jako wspólnie zajmowane mieszkanie?**

Wspólnie zajmowane mieszkanie oznacza, że osoba doznająca przemocy i osoba stosująca przemoc zajmują tę samą przestrzeń.

Ustalając, czy ma miejsce wspólne zamieszkiwanie, funkcjonariusz powinien mieć na uwadze, że nakaz lub zakaz dotyczą kategorii osób wyraźnie wskazanych w art. 11a ust. 1 u.p.p.r. oraz osób wskazanych w art. 11a ust. 2.

- 24. Kto będzie sprawować opiekę nad małoletnimi dziećmi pozostającymi pod pieczę osoby stosującej przemoc w rodzinie, które nie są przysposobionymi przez osobę dotkniętą przemocą (tzw. rodziny zrekonstruowane, „patchworkowe”)?**

Decyzje w tym zakresie będzie musiał podjąć sąd opiekuńczy po otrzymaniu zawiadomienia od Policji albo Żandarmerii Wojskowej. Zgodnie z art. 15ad ust. 4 ustawy o Policji/18d ust. 4 ustawy o ŻW (dodany ustawą nowelizującą) Policja niezwłocznie doręcza odpis nakazu lub zakazu prokuratorowi oraz zawiadamia właściwy miejscowo zespół interdyscyplinarny, o którym mowa w przepisach u.p.p.r., a gdy w mieszkaniu zamieszkują osoby małoletnie – także właściwy miejscowo sąd opiekuńczy.

Jak zaś stanowi art. 755⁴ k.p.c., sąd opiekuńczy po otrzymaniu zawiadomienia, o którym mowa w art. 15ad ust. 4 ustawy o Policji lub art. 18d ust. 4 ustawy o ŻW, wszczyna postępowanie z urzędu i bezzwłocznie orzeka w przedmiocie zabezpieczenia. Gdyby na skutek wydania nakazu lub zakazu dzieci miały pozostać bez opiekuna prawnego (pozostający w mieszkaniu pełnoletni domownik nie ma prawa opieki nad nimi), należy podjąć przewidziane dla tej sytuacji działania.

Tymczasowo również dziecko może przebywać pod opieką faktyczną, a nie prawną, w szczególności do momentu wydania postanowienia przez sąd opiekuńczy. Jeżeli osoba, wobec której stosowany jest nakaz, jest jedynym przedstawicielem ustawowym dziecka, przed opuszczeniem mieszkania powinna wskazać opiekuna faktycznego. Należy tę osobę zapytać, kogo wskazuje do przejęcia tymczasowej pieczy nad dzieckiem w tym charakterze.

Gdyby na skutek wydania nakazu lub zakazu dzieci miały pozostać bez opiekuna prawnego, niezbędne jest objęcie ich opieką faktyczną przez osobę (osoby) dającą rękojmię sprawowania nad nimi prawidłowej pieczy. Opieka faktyczna powinna być możliwie krótka i ustać z chwilą wydania postanowienia przez sąd opiekuńczy.

Z uwagi na specyfikę opieki faktycznej i konieczność bezzwłocznego działania sądu opiekuńczego celowe byłoby, aby jedyny przedstawiciel ustawowy miał prawo do wskazania takiej osoby, jednakże jego stanowisko nie powinno mieć charakteru wiążącego.

Nie można również wykluczyć stosowania wówczas art. 12a u.p.p.r. czy art. 58 ust. 1 pkt 2 ustawy z 9 listopada 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887).

25. Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której został wydany zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, może spotykać się z małoletnimi dziećmi, zawozić je do szkoły, lekarza, na zajęcia pozalekcyjne? Czy w takiej sytuacji ma znaczenie zgoda osoby dotkniętej przemocą w rodzinie?

Decyzję w tym zakresie będzie musiał podjąć sąd opiekuńczy po otrzymaniu zawiadomienia z Policji albo Żandarmerii Wojskowej. Zob. odpowiedź na poprzednie pytanie.

26. Kto i w jaki sposób ma zapewnić opiekę nad osobą dotkniętą przemocą w rodzinie przez okres trwania nakazu lub zakazu, jeśli jest to osoba z niepełnosprawnością np. ruchową, obłożnie chora, nieporadna życiowo i brak jest osób mogących się nią zaopiekować?

Fakt, iż osoba stosująca przemoc sprawuje opiekę nad osobą dotkniętą przemocą, nie może stanowić argumentu za pozostawieniem jej w mieszkaniu, jeśli zagraża życiu i zdrowiu osoby z niepełnosprawnością. O ile zachodzą przesłanki wydania nakazu lub zakazu, należy je wydać, przy czym konieczne jest natychmiastowe wystąpienie do właściwych służb socjalnych o objęcie osoby pozostającej w mieszkaniu opieką. Niezbędne jest podjęcie działań analogicznych do tych, gdyby wobec osoby sprawującej opiekę zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania.

27. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy sprawcą przemocy w rodzinie jest matka karmiąca dziecko?

Interwenujący funkcjonariusz ma natychmiast podjąć czynności mające na celu zabezpieczenie dziecka (np. przewidziane w art. 12a u.p.p.r.). Fakt, iż dziecko jest karmione przez matkę, nie może stanowić argumentu za pozostawieniem go z matką, która stwarza dla niego zagrożenie.

Podobnie jak w pytaniu 25. i 26., decyzję podejmie sąd opiekuńczy zawiadomiony przez policję. W zawiadomieniu należy wskazać na tę okoliczność. Jeżeli matka karmiąca stosuje przemoc wobec innych osób, a nie własnego dziecka, nie ma przeszkód, aby nakaz lub zakaz był wobec niej stosowany.

28. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy podczas interwencji ujawni, że w stosunku do sprawcy przemocy w rodzinie toczy się postępowanie przygotowawcze, w ramach którego, na podstawie postanowienia prokuratury, objęty został on dozorem (art. 275 § 1 k.p.k.) oraz zakazem opuszczania miejsca zamieszkania (art. 275 § 2 k.p.k.), a jednocześnie wystąpią przesłanki do wydania zakazu lub nakazu?

Warunki dozoru jedynie pozornie mogą stać na przeszkodzie wydania nakazu. W art. 275 § 2 k.p.k. jednym z warunków może być zakaz opuszczania miejsca pobytu, a nie miejsca zamieszkania. To drugie jest pojęciem węższym, choć ani jedna, ani druga sytuacja nie dotyczy przecież lokalu, w którym osoba przebywa, spędza czas i nocuje, lecz miejscowości, inaczej dozór byłby aresztem domowym. Jednak może się zdarzyć, że na skutek wydania nakazu stosujący przemoc musiałby wyjechać z danej miejscowości, gdyż nie ma w niej noclegowni lub w innej miejscowości mieszka rodzina, u której na czas nakazu mógłby się zatrzymać, dlatego prokurator lub sąd (gdy to sąd orzekł dozór w taki sposób) muszą zostać zawiadomieni o wydaniu nakazu, aby nie postawiono zarzutu złamania zasad dozoru tej osobie. Jednak nie może to powstrzymać przed wydaniem nakazu. Nakaz ma w tym momencie pierwszeństwo przed dozorem, gdyż chodzi o szybką reakcję na akt przemocy. Jeśli toczy się postępowanie karne, o zaistniałej sytuacji należy natychmiast zawiadomić prokuratora (prokuratora dyżurnego) albo sąd (w zależności od etapu postępowania). Prokurator albo sąd mają możliwość w każdym czasie, na podstawie art. 253 § 1 k.p.k., dokonać zmiany zastosowanego środka zapobiegawczego. Mogą więc wobec osoby

stosującej przemoc zastosować w postępowaniu karnym środek zapobiegawczy przewidziany w art. 275a k.p.k. (okresowe nakazanie opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym).

Jeśli wskazane wyżej środki dotyczą innego postępowania, prokurator może rozważyć zastosowanie innych środków, które wyeliminują sytuację kolizyjną i doprowadzą do stanu, że wydanie nakazu lub zakazu nie będzie sprzeczne ze stosowanymi środkami zapobiegawczymi.

29. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy podczas interwencji ujawni sprawcę przemocy w rodzinie, w stosunku do którego zastosowano system dozoru elektronicznego (art. 43a – 43zf Kodeksu karnego wykonawczego (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 523), a jednocześnie wystąpią przesłanki do wydania zakazu lub nakazu?

Fakt odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie stanowi z pewnością okoliczności, która czyniłaby taką osobę wolną od konsekwencji zachowań, o których mowa w kontekście wydania nakazu lub zakazu. Rekomendowane jest, by w opisanej sytuacji funkcjonariusz Policji przede wszystkim rozważył zastosowanie zatrzymania, o którym mowa w art. 15a ustawy o Policji, a nie wydanie nakazu natychmiastowego opuszczenia mieszkania zajmowanego wspólnie z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie. Wydanie nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia będzie skutkowało powstaniem aksjologicznej sprzeczności decyzji procesowych wydanych wobec sprawcy. Z jednej strony z mocy orzeczenia sądu penitencjarnego skazany odbywający karę pozbawienia wolności w formie dozoru elektronicznego obowiązany jest pozostawać we wskazanym przez sąd miejscu w wyznaczonym czasie (por. art. 43n § 2 k.k.w.), z drugiej zaś, mocą nakazu lub zakazu wydanego przez funkcjonariusza Policji, ten sam skazany obowiązany będzie to miejsce opuścić. *De facto* zatem Policja „zalegalizuje” opuszczenie przez skazanego miejsca odbywania przez niego kary pozbawienia wolności, co może skutkować choćby ucieczką i ukrywaniem się skazanego. Pożądaną sekwencją czynności w tego typu sprawie powinno być zatrzymanie sprawcy przemocy w rodzinie, powiadomienie o tym fakcie zawodowego kuratora sądowego prowadzącego daną sprawę oraz właściwy sąd penitencjarny,

doprowadzenie na polecenie sądu sprawcy przez Policję przed oblicze sądu penitencjarnego w celu podjęcia stosownych decyzji (np. uchylenia zezwolenia na odbywanie kary w formie dozoru elektronicznego), pilne skierowanie sprawy przez sąd penitencjarny na posiedzenie oraz przeprowadzenie przez ten sąd posiedzenia.

Podstawą uchylenia zezwolenia w takim wypadku jest przepis art. 43zaa § 1 pkt 2 k.k.w., zgodnie z którym sąd penitencjarny uchyla zezwolenie na odbycie przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli (...) *skazany, odbywając karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, naruszył porządek prawny, w szczególności popełnił przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, lub uchyla się od wykonania obowiązków związanych z dozorem elektronicznym lub innych nałożonych obowiązków, orzeczonego środka karnego, środka kompensacyjnego lub przepadku.*

Reasumując, wydanie nakazu lub zakazu w sytuacji, gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie odbywa karę pozbawienia wolności w formie dozoru elektronicznego, nie jest możliwe. W takim przypadku należy niezwłocznie powiadomić zawodowego kuratora sądowego oraz właściwy sąd penitencjarny, który winien podjąć decyzję co do możliwości uchylenia zezwolenia na odbywanie kary w ww. formie.

30. Czy policjant ma prawo wydania nakazu lub zakazu wobec sprawcy przemocy w rodzinie znajdującego się pod wpływem alkoholu? Jeżeli tak, jak oceniać wartość prawną i dowodową protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania?

Policjant ma prawo wydać nakaz lub zakaz wobec sprawcy przemocy w rodzinie znajdującego się pod wpływem alkoholu. Wartość dowodową takiego protokołu należy oceniać identycznie jak protokołu zatrzymania sprawcy przestępstwa znajdującego się w stanie nietrzeźwości. Należy pamiętać, że protokół sporządza policjant, bez udziału osoby stosującej przemoc. Obawa o wykonanie nakazu powinna wówczas znaleźć wyraz w umieszczeniu takiej osoby w izbie wytrzeźwień i przekazanie jej nakazu w chwili opuszczania tej izby. Zgodnie z art. 244 § 3 k.p.k. z każdego zatrzymania sporządza się protokół, również w przypadku, gdy zatrzymany znajduje się w stanie nietrzeźwości. Okoliczność ta nie podważa wiarygodności sporządzonej przez policjanta dokumentacji. Podobnie jak w przypadku sporządzenia protokołu z przeprowadzenia badania na zawartość alkoholu

w organizmie. Protokół zatrzymania sporządza się po doprowadzeniu osoby zatrzymanej do jednostki Policji. Odpis protokołu doręcza się osobie zatrzymanej. Zgodnie z § 9 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz.U. z 2020 r. poz. 192), *jeżeli zachowanie osoby zatrzymanej wskazuje na to, że jest ona pod wpływem alkoholu lub innego podobnie działającego środka albo z innych powodów ma zakłóconą świadomość, czynności określone w ust. 1 pkt 1 i 4 [tj. dotyczące informowania osoby zatrzymanej o przysługujących jej prawach i wręczenia jej odpowiedniego pouczenia o uprawnieniach osoby zatrzymanej oraz doręczenia osobie zatrzymanej kopii protokołu zatrzymania za potwierdzeniem odbioru – przyp. red.] wykonuje się po ustaniu przyczyn zakłócających świadomość osoby zatrzymanej*. Protokół zatrzymania stanowi dokumentację podlegającą badaniu i ocenie przez sąd w związku ze złożeniem przez zatrzymanego zażalenia na zatrzymanie pod kątem stwierdzenia zasadności, legalności oraz prawidłowości zatrzymania (art. 246 k.p.k.).

31. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy wspólnie zajmowane mieszkanie stanowi jednocześnie miejsce pracy, a sprawca przemocy w rodzinie jest jedynym żywicielem rodziny?

Okoliczności te nie mają wpływu na wydanie nakazu lub zakazu. Osoba, wobec której wydano nakaz, może zabrać przedmioty służące jej do świadczenia pracy.

32. W jaki sposób ma być realizowane uprawnienie do wydania nakazu lub zakazu, w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie jest jedynym właścicielem mieszkania, natomiast osoba dotknięta przemocą w rodzinie nie posiada żadnego tytułu prawnego do nieruchomości (nie jest współwłaścicielem, nie posiada zameldowania)?

Posiadanie tytułu prawnego do mieszkania nie stoi na przeszkodzie wydania nakazu lub zakazu wobec osoby stosującej przemoc. W tym aspekcie jest to instytucja analogiczna do już funkcjonującej w polskim systemie prawnym, przewidzianej w art. 11a u.p.p.r.

Nakazanie opuszczenia mieszkania przez Policję lub Żandarmerię Wojskową nie skutkuje utratą tytułu prawnego do mieszkania, a jedynie

czasowym (14-dniowym) uniemożliwieniem korzystania z niego (ograniczeniem wykonywania prawa własności, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, prawa najmu). Po upływie 14 dni moc nakazu lub zakazu wydanego przez Policję bądź Żandarmerię Wojskową wygaśnie. Jeśli osoba dotknięta przemocą złoży wniosek do sądu w trybie art. 11a, ewentualne dalsze decyzje powodujące czasowe wyłączenie osoby posiadającej tytuł prawny do mieszkania, do korzystania z niego, będą wydawane już przez sąd.

33. W jaki sposób podejmować czynności w przypadku interwencji zgłoszonej przez posiadacza lokalu (będącego osobą stosującą przemoc w rodzinie), gdy najemca (będący osobą dotkniętą przemocą), mimo zawartej umowy, nie pokrywa kosztów jego utrzymania?

Roszczenia cywilnoprawne pomiędzy stronami nie mają wpływu na zastosowanie nakazu lub zakazu. Procedura przebiega na zasadach wskazanych w art. 15ab ustawy o Policji (odpowiednio art. 18b ustawy o ŻW). Przypadek tego rodzaju wymaga jednak dużej rozwagi w ocenie zasadności stosowania nakazu.

34. Czy możliwe jest wydanie nakazu lub zakazu w trakcie trwającej procedury „Niebieskie Karty”?

Procedura „Niebieskie Karty” nie wpływa na stosowanie nakazu i zakazu – są to całkowicie niezależne procedury.

35. Czy dzielnicowy w ramach wizyty sprawdzającej w rodzinie objętej procedurą „Niebieskie Karty” może wydać nakaz lub zakaz?

Istnieje możliwość wydania nakazu lub zakazu w konsekwencji przeprowadzenia wizyty sprawdzającej w rodzinie objętej procedurą „Niebieskie Karty” zawsze, gdy zostanie stwierdzone, że zachodzą przesłanki wskazane w art. 15ab ustawy o Policji. „Wizyta” może przerodzić się w interwencję w znaczeniu reakcji na zastaną sytuację zagrożenia, dlatego nie ma przeszkód w wydaniu wówczas nakazu, ale warunkiem jest zaistnienie przesłanek zagrożenia z art. 15aa ust. 1, gdyż nakaz nie może być wydany „na wszelki wypadek”.

36. Czy przygotowana w toku czynności dokumentacja (protokoły przesłuchania, nakaz lub zakaz itp.) zostanie włączona do postępowania karnego?

Dokumentacja sporządzona w związku z wydaniem nakazu lub zakazu wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji może zostać dołączona do akt postępowania karnego w sprawie czynów zabronionych związanych ze stosowaniem przemocy w rodzinie oraz stanowić dowód przeprowadzonych czynności i podjętych decyzji. Przepisy k.p.k. przewidują możliwość przyjęcia jako materiału dowodowego w sprawie także dokumentacji sporządzonej w innej sprawie, a zatem i w związku z wydaniem nakazu lub zakazu.

37. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy w trakcie prowadzonej interwencji ustali, iż obie osoby stosują wobec siebie przemoc i wobec obu występują przesłanki do wydania nakazu lub zakazu?

Należy zbadać, czy i wobec kogo zachodzą przesłanki z art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą. Jeśli zostanie stwierdzone, że mieszkańcy zagrażają sobie wzajemnie, trzeba rozważyć możliwość zastosowania innych rozwiązań. Celem nakazu jest odizolowanie osoby stosującej przemoc od ofiary, a w sytuacji gdy osoby są w identycznych rolach, stosowanie nakazu nie spełnia tego celu – nie chodzi o zostawienie pustego mieszkania, bo nie ono podlega ochronie. Wzajemne stosowanie przemocy kwalifikuje się do zatrzymania i oceny prawnokarnej.

38. Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie ma prawo wezwać na miejsce interwencji pełnomocnika?

Nowelizacja ustawy o Policji dotycząca wydania nakazu lub zakazu nie reguluje tego zagadnienia, toteż zastosowanie mają zasady ogólne. Osoba, wobec której stosowany jest nakaz lub zakaz, nie ma statusu świadka ani strony, więc trudno przyjąć, aby mogła być reprezentowana. Jednak istnieje możliwość zawierania umów dotyczących reprezentacji w każdej sytuacji, co nie zmienia faktu, że podejmujący decyzję o nakazie jest obowiązany wezwać pełnomocnika na żądanie osoby, wobec której ma być stosowany nakaz, czy czekać na jej przybycie. Potencjalne działania takiego pełnomocnika nie mają wpływu na czynności policjanta.

Wydanie nakazu lub zakazu nie odbywa się w ramach postępowania karnego, a więc art. 87 § 2 k.p.k. nie ma w tym wypadku zastosowania²⁸.

39. Czy o wydaniu nakazu lub zakazu przez Żandarmerię Wojskową wobec żołnierza, który następnie – w czasie ich obowiązywania – zostanie wydalony ze służby lub sam się zwolni, zostanie powiadomiona Policja?

Decydujące znaczenie ma tutaj chwila wydania nakazu lub zakazu. Prawidłowość i legalność ich wydania ocenia się na podstawie okoliczności istniejących w czasie stosowania tych instytucji. Ustawa nie przewiduje utraty mocy nakazu wydanego przez Żandarmerię Wojskową na skutek opuszczenia służby przez żołnierza. Inną kwestią jest sprawdzanie przestrzegania nakazu lub zakazu, które po utracie statusu żołnierza przez osobę stosującą przemoc powinno być dokonywane przez Policję. W takiej sytuacji powinny mieć zastosowanie ogólne zasady współdziałania tych służb, a zatem obowiązkiem Żandarmerii Wojskowej będzie zawiadomienie właściwej jednostki Policji o takiej sytuacji.

40. Czy Policja będzie posiadała informacje o nakazach lub zakazach wydanych przez Żandarmerię Wojskową?

Ustawa nie wprowadziła przepisów stanowiących podstawę do stworzenia rejestru nakazów lub zakazów wydanych przez każdą ze służb lub centralnego rejestru z dostępem dla obu służb. Aktualnie jedyną możliwością jest więc zwrócenie się z zapytaniem, czy wobec danej osoby był wydany nakaz lub zakaz, chyba że służby będą współpracować na podstawie porozumienia w tym przedmiocie.

Może się także zdarzyć, że wiedza ta będzie dostępna Policji przez kontakt z Żandarmerią Wojskową w ramach współdziałania w zespołach interdyscyplinarnych.

²⁸ **Art. 87 § 2.** *Osoba niebędąca stroną może ustanowić pełnomocnika, jeżeli wymagają tego jej interesy w toczącym się postępowaniu.*

art. 15aa ust. 2 ustawy o Policji

Policjant w celu stwierdzenia zasadności wydania nakazu lub zakazu stosuje odpowiednio przepisy art. 15a ust. 2 i 3.

art. 18a ust. 2 ustawy o ŻW

Żołnierz Żandarmerii Wojskowej w celu stwierdzenia zasadności wydania nakazu lub zakazu stosuje odpowiednio przepis art. 18 ust. 3.

41. Czy wydanie nakazu lub zakazu będzie możliwe tylko przy jednoczesnym zatrzymaniu osoby?

Zgodnie z ustawą o Policji zatrzymanie oraz nakaz lub zakaz nie są stosowane jednocześnie. Art. 15ab ust. 2 wprost stwierdza, że w przypadku zatrzymania nakaz lub zakaz mogą być zastosowane bezpośrednio po zwolnieniu (a więc najpierw zatrzymanie, a po zwolnieniu nakaz lub zakaz). Jeśli, opierając się na kwestionariuszu szacowania ryzyka, Policjant lub Żołnierz Żandarmerii Wojskowej uzna, iż zachodzą podstawy do zatrzymania – powinien je zastosować. Po upływie okresu zatrzymania, o ile nie zostanie wszczęte postępowanie karne, w ramach którego zostaną zastosowane środki zapobiegawcze w postaci tymczasowego aresztowania lub nakazania opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, ustawa daje podstawę do zastosowania nakazu lub zakazu.

42. Jaki jest sens wydawania nakazu i zakazu łącznie, jeśli zakres zakazu jest szerszy? Skoro nie można zbliżyć się do mieszkania, to tym bardziej nie można w nim przebywać.

Wprowadzenie jednocześnie zakazu i nakazu pozwala na dokładne określenie zakresu ograniczeń, jakie zostały nałożone na osobę stosującą przemoc. Ponadto musi istnieć podstawa do „wyprowadzenia” osoby stosującej przemoc z mieszkania. Taką zaś rolę spełnia czynność (orzeczenie) o charakterze „eksmisyjnym”.

art. 15aa ust. 4 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18a ust. 4 ustawy o ŻW]

Nakaz lub zakaz są natychmiast wykonalne.

43. Jak ma postąpić policjant w przypadku niestosowania się do poleceń osoby, wobec której wydano nakaz lub zakaz? Czy użyć środków przymusu bezpośredniego zgodnie z art. 11 pkt 1 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 955)? Czy stosować już przepisy określone w art. 66b k.w. i w konsekwencji zatrzymać sprawcę?

Wykonanie nakazu w znaczeniu natychmiastowego opuszczenia lokalu w razie konieczności należy wyegzekwować przez użycie środków przymusu bezpośredniego, z pouczeniem, że jeżeli osoba stosująca przemoc wróci, to narazi się na odpowiedzialność za wykroczenie.

Jeśli po wydaniu nakazu lub zakazu i opuszczeniu przez osobę stosującą przemoc wspólnie zajmowanego mieszkania nie przestrzega ich ona, zastosowanie znajdzie art. 66b k.w.

art. 15aa ust. 5 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18a ust. 5 ustawy o ŻW]

Policjant w nakazie lub zakazie wskazuje obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować.

44. Jakie kryteria ma przyjąć policjant, określając obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować?

Głównym kryterium jest zagwarantowanie osobie dotkniętej przemocą swobodnego, bez obaw, poruszania się w pobliżu miejsca zamieszkania. Należy mieć na uwadze konkretne okoliczności, np. możliwy dostęp do związanych z mieszkaniem obiektów (garażu, piwnicy, komórki lokatorskiej). Stąd istotne jest właściwe rozeznanie się przez policjanta/żandarma co do takich aspektów życia osoby dotkniętej przemocą. Służyć temu będzie zarówno własna obserwacja, jak i wywiad. Decydujące będą okoliczności sprawy w kontekście celów nakazu, izolacja nie może być

iluzoryczna, należy dążyć do wyeliminowania poczucia obawy towarzyszącej osobie dotkniętej przemocą. Pomocą będzie w szczególności przesłuchanie świadków, zwłaszcza osoby dotkniętej przemocą, gdyż zgodnie z art. 15ab ust. 4 celem przesłuchania jest m.in. uzyskanie wiedzy o owym obszarze i odległości, jaką sprawca ma zachować.

45. Jaką odległość lub obszar w wydany zakazie mogą wskazywać funkcjonariusze?

Odległość lub obszar mogą być wskazywane nazwami i numerami ulic lub w każdy inny sposób pozwalający jasno i czytelnie zidentyfikować obszar, na który osobie stosującej przemoc zakazano wstępu. Dystans to co do zasady przestrzeń wyrażona w metrach, ale i przez określenie cech obiektów na danym obszarze, których nie powinna przekraczać, np. wskazanie stacji benzynowej czy danej restauracji będących w pobliżu mieszkania, skąd osobę usunięto, domek jednorodzinny i przylegające podwórko, blok i najbliższe okolice, np. centrum handlowe, szkołę. Nie należy przywoływać elementów terenu o charakterze tymczasowym. Generalnie przepis ma zapewnić osobie dotkniętej przemocą swobodne, bez strachu, poruszanie się w pobliżu miejsca zamieszkania. Oczywiście decyduje także treść zeznań, o których mowa w komentarzu do pytania 54.

46. Jaką odległość należy przyjąć, określając „bezpośrednie otoczenie” miejsca zamieszkania?

Nie da się dokładnie wskazać, jaką odległość należy przyjąć. Będzie to podlegało ocenie funkcjonariusza wydającego nakaz lub zakaz. Przy jej określaniu musi kierować się on dążeniem do zapewnienia bezpieczeństwa osobie dotkniętej przemocą. Na pewno nie może to być obszar kilku kilometrów.

Inaczej wskaże się „bezpośrednie otoczenie” w przypadku samotnego domu pod lasem, a inaczej gdy mieszkanie czy dom znajdują się w gęstej zabudowie. Infrastruktura determinuje zatem pojęcie bezpośredniości. Należy też uwzględnić zeznania – zob. komentarz do pytania 54.

47. Czy pomieszczenia gospodarcze budynku wielorodzinnego, np. strych, pralnia, piwnica, garaż, korytarze itp., należy zaliczyć do „bezpośredniego otoczenia” mieszkania?

Tak. Wskazane pomieszczenia można zaliczyć do bezpośredniego otoczenia – zob. odpowiedź na pytanie 46.

art. 15ab ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 1 ustawy o ŻW]

Policjant wydaje nakaz lub zakaz: 1) podczas interwencji podjętej we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu lub 2) w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie, w szczególności zgłoszenia przez:

- a) osobę dotkniętą przemocą w rodzinie lub*
- b) kuratora sądowego lub pracownika jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, w związku z wykonywaniem ustawowych obowiązków.*

48. Czy wydanie nakazu lub zakazu należy traktować jako formę obligatoryjną?

Nakaz lub zakaz należy wydać w każdym przypadku stwierdzenia przesłanek, o których mowa w art. 15aa ustawy o Policji oraz 18a ustawy o ŻW. Oceny zasadności dokonuje organ stosujący nakaz lub zakaz. Pytanie o obligatoryjność stosowania nakazu lub zakazu w kontekście brzmienia art. 15ab jest nieporozumieniem. Słowo „wydaje” użyte w tym przepisie nie odnosi się bowiem do obowiązku lub możliwości wydania nakazu, lecz do okoliczności, w jakich może zostać wydany, zatem w czasie interwencji lub w związku z nią.

49. Czy do wydania nakazu lub zakazu potrzebne jest uprzednio przyjęte zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa?

Procedura wydania nakazu lub zakazu jest niezależna od procedury karnej. Funkcjonują one równolegle – niezależnie od siebie. Istotą nakazu lub zakazu jest możliwość samodzielnego podjęcia decyzji przez uprawniony podmiot bez wniosku osoby dotkniętej przemocą, aby sprawca tej przemocy nie mógł czynić zarzutu, że za jej przyczyną został usunięty z domu. Jeżeli osoba ta ma wolę złożenia takiego zawiadomienia, to powinno

ono zostać przyjęte, ale rodzi to konieczność prowadzenia postępowania przygotowawczego, natomiast wydanie nakazu jest od tego niezależne.

50. Jak należy traktować anonimowe zgłoszenie o możliwości wystąpienia przemocy w rodzinie?

Anonimowe zgłoszenie należy sprawdzić i zweryfikować, czy nie wystąpiła sytuacja zagrożenia życia lub zdrowia osób zamieszkujących w danym mieszkaniu. Trzeba więc podjąć czynności tak jak w każdym przypadku anonimowego zawiadomienia o naruszeniu porządku prawnego. Jeśli interwencja byłaby nieuzasadniona, należy wykonać czynności w związku z wykroczeniem z art. 66 § 1 pkt 1 k.w.

51. W jakiej formie powinna zostać przekazana informacja od kuratora sądowego czy pracownika socjalnego?

Informacja od kuratora sądowego lub pracownika socjalnego powinna zostać przekazana w takiej formie, która pozwoli policjantowi lub żołnierzowi Żandarmerii Wojskowej stwierdzić zaistnienie przesłanek z art. 15aa ustawy o Policji i 18a ustawy o ŻW. Policja może podjąć czynności na podstawie telefonicznego zgłoszenia kuratora, który podczas wizyty w danym mieszkaniu ocenił, że trzeba działać. Później można dołączyć sprawozdanie z nadzoru lub przesłuchać kuratora.

52. Czy w przypadku prowadzonego postępowania przygotowawczego można wydać równoległe nakaz lub zakaz?

Postępowanie karne i procedura nakazu lub zakazu są od siebie niezależne. Mogą się toczyć równoległe. Jeśli w trakcie postępowania karnego nie został zastosowany środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub okresowego nakazania opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, można wydać nakaz lub zakaz.

53. Czy nakaz lub zakaz może zostać wydany na wniosek prokuratury?

Zgodnie z art. 15ab ust. 1 ustawy o Policji policjant wydaje nakaz lub zakaz m.in. w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie. Dalej przepis ten wymienia przykładowo, kto może dokonać

zgłoszenia o stosowaniu przemocy. Nie jest to katalog zamknięty. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, by zgłoszenia dokonał prokurator.

Nie można postawić znaku równości między wnioskiem a zgłoszeniem. Istotą nakazu jest działanie bez jakiegokolwiek wniosku, tj. potrzeba podjęcia działań zmierzających do odizolowania. Prokurator może dostrzegać potrzebę i sugerować wydanie nakazu lub zakazu Policji lub Żandarmerii Wojskowej, ale muszą być spełnione przesłanki stosowania. Na polecenie prokuratora Policja może zatrzymać, ale nie może stosować nakazu w wykonaniu polecenia – aby go zastosować, muszą zaistnieć przesłanki wskazane w przepisach.

54. W jaki sposób weryfikować informacje uzyskane od osoby doznającej przemocy w rodzinie?

Jeżeli to ta osoba zgłasza przemoc, zostanie przesłuchana w charakterze świadka po pouczeniu o treści art. 233 k.k., a zatem pod rygorem odpowiedzialności karnej, jeżeli natomiast zgłoszenia dokonuje ktoś inny, to osoba dotknięta przemocą może zostać w taki sam sposób przesłuchana, a zeznania te będą podlegały ocenie. Wiarygodność informacji uzyskanych od osoby dotkniętej przemocą można potwierdzić także zeznaniami innych osób, o których mowa w art. 15ab ust. 4 zdanie drugie. Jeśli istnieje konieczność i możliwość przesłuchania innych osób (np. sąsiadów), to należy to uczynić. Nadto można dokonać weryfikacji przez żądanie informacji, o których mowa w art. 15aa ust. 11 ustawy o Policji.

55. Czy podpis osoby dotkniętej przemocą w rodzinie jest wymagany na wydany nakaz lub zakazie, w przypadku gdy nakaz lub zakaz zostanie wydany po zwolnieniu sprawcy przemocy w rodzinie?

Jeżeli nakaz lub zakaz jest wręczany osobie stosującej przemoc po zwolnieniu z zatrzymania, stosuje się ogólne reguły, co w praktyce oznaczać będzie konieczność udania się wówczas do miejsca zamieszkania osoby dotkniętej przemocą, której zgodnie z art. 15ad ust. 1 doręcza się odpis nakazu lub zakazu.

art. 15ab ust. 2 ustawy o Policji

W przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie nakaz lub zakaz mogą być wydane bezpośrednio po jej zwolnieniu. W przypadku sporządzenia kwestionariusza szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego na podstawie art. 15a ust. 3 kolejnego kwestionariusza nie sporządza się.

art. 18b ust. 2 ustawy o ŻW

W przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie nakaz lub zakaz mogą być wydane bezpośrednio po jej zwolnieniu.

- 56. Czy po wydaniu nakazu lub zakazu bezpośrednio po zwolnieniu osoby zatrzymanej policjant powinien udać się z osobą stosującą przemoc do miejsca zamieszkania w celu sporządzenia protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania?**

Funkcjonariusz Policji powinien udać się z osobą stosującą przemoc do miejsca zamieszkania w celu sporządzenia protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania, o ile nie został jeszcze sporządzony, w innym wypadku może sporządzić protokół już tylko w ramach art. 15ae ust. 5 ustawy o Policji.

- 57. Czy podobnie jak w przypadku zatrzymania osoby nakaz lub zakaz może zostać wydany bezpośrednio po zwolnieniu osoby doprowadzonej w celu wytrzeźwienia z interwencji domowej?**

Jeżeli osoba doprowadzona do wytrzeźwienia nie jest osobą zatrzymaną, to o ile istnieją przesłanki do wydania wobec niej nakazu lub zakazu, może on zostać wydany, nawet jeśli osoba stosująca przemoc znajduje się w stanie nietrzeźwości – zob. pytanie 30 dotyczące ważności protokołu z czynności opuszczenia mieszkania przez osobę nietrzeźwą.

58. Jak należy rozumieć natychmiastową wykonalność nakazu lub zakazu nałożonego przez policjanta bezpośrednio po zwolnieniu osoby? Czy powoduje to konieczność zmuszenia do określonego zachowania zwolnionej osoby i przeprowadzenie od podstaw czynności w jej miejscu zamieszkania (konwój sprawcy przemocy do domu, spisanie protokołu z czynności opuszczenia mieszkania z inwentarzem)?

Natychmiastowa wykonalność nakazu lub zakazu oznacza, że obowiązuje on od momentu jego wydania. Nie jest konieczne oczekiwanie na uzyskanie przez niego swego rodzaju „prawomocności”. Nie trzeba więc wstrzymywać się z wykonaniem nakazu lub zakazu do czasu upływu terminu na złożenie zażalenia bądź oddalenia przez sąd zażalenia na wydany nakaz lub zakaz.

Od momentu wydania nakazu lub zakazu osoba, wobec której zostały one wydane, nie może przebywać w mieszkaniu (nakazano jej opuszczenie mieszkania) lub zbliżać się do otoczenia określonego w zakazie. W sytuacji, o której mowa w pytaniu, okoliczność wydania nakazu lub zakazu nie obciąża osoby stosującej przemoc w kontekście popełnienia wykroczenia, gdyż jeżeli udaje się z Policją w celu sporządzenia protokołu, nie czyni tego z tej przyczyny, że chce złamać nakaz lub zakaz, lecz z uwagi na wymogi formalne. Nakaz lub zakaz są skuteczne w aspekcie samodzielnego decydowania osoby stosującej przemoc o tym, czy się do takiej decyzji zastosuje. Jeżeli osoba odmawia udania się do miejsca zamieszkania i obecności przy sporządzaniu protokołu, należy jedynie tę okoliczność odnotować w tej dokumentacji. Protokół wymaga jednak sporządzenia dla udokumentowania okoliczności związanych z zastosowaniem nakazu lub zakazu.

art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji

[odpowiednio art. 18b ust. 4 ustawy o ŻW]

Osobę zgłaszającą przemoc w rodzinie przesłuchuje się w charakterze świadka, po pouczeniu o treści art. 233 Kodeksu karnego, na okoliczności wskazane w zgłoszeniu, o ile to możliwe na miejscu zdarzenia. Policja w celu ustalenia, czy zachodzą przesłanki, o których mowa w art. 15aa ust. 1, oraz w celu wskazania obszaru lub odległości od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować, może przesłuchać w charakterze świadków również inne osoby, w szczególności wszystkie dotknięte tą przemocą osoby pełnoletnie wspólnie zajmujące mieszkanie. Policja, dokonując wskazanych

ustaleń, uwzględnia w protokole przesłuchania zaistnienie okoliczności zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego.

- 59. Który policjant powinien na miejscu zdarzenia przesłuchać osobę w charakterze świadka – wykonujący czynności w miejscu interwencji czy policjant z grupy zdarzeniowej/dochodzeniowej? Kto w takim przypadku ma wydać/zadecydować o wydaniu nakazu lub zakazu?**

W przypadku podejmowania czynności na miejscu interwencji, tj. we wspólnie zajmowanym mieszkaniu, czynność przesłuchania powinna zostać przeprowadzona przez interweniujących funkcjonariuszy. To oni, po zebraniu materiału dowodowego, w razie stwierdzenia zaistnienia przesłanek z art. 15aa, podejmują decyzję co do wydania nakazu lub zakazu. W istocie to kwestia dotycząca funkcjonowania Policji, jeżeli bowiem w związku z innymi czynnościami na miejscu pojawiają się inni funkcjonariusze, którzy zatrzymują osobę stosującą przemoc pod zarzutem popełnienia przestępstwa niezwiązanego z przemocą domową, czynności interwencji w związku z tą przemocą mogą okazać się zbędne.

- 60. Czy w przypadku przesłuchania osoby, wobec której stosowana jest przemoc, z zastosowaniem przepisów k.p.k. konieczne jest kolejne przesłuchanie, o którym mowa w przytoczonym artykule?**

Zmiany wprowadzane do ustawy o Policji nie przewidują wykorzystania przez funkcjonariuszy Policji zeznań świadków złożonych w toku postępowania karnego. Nie ma podstaw do odstąpienia od przesłuchania przewidzianego w art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji. Ponadto zestawienie przepisów art. 15ab ust. 4 i 9 pokazuje, że przesłuchanie osoby, wobec której stosowana jest przemoc, może być przydatne także po to, aby uzyskać informację, jaki obszar lub odległość powinny zostać wskazane w zakazie. Art. 11 k.p.c. ma jednak zastosowanie.

61. Czy przesłuchanie w charakterze świadka osoby zgłaszającej przemoc w rodzinie można wykorzystać w postępowaniu karnym, czy czynność tę należy wykonać również w trybie przepisów k.p.k.?

Zgodnie z art. 391 § 1 k.p.k., jeżeli świadek bezpodstawnie odmawia zeznań, zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadczy, że pewnych okoliczności nie pamięta, albo przebywa za granicą lub nie można mu było doręczyć wezwania, albo nie stawił się z powodu niedających się usunąć przeszkód lub przewodniczący zaniechał wezwania świadka na podstawie art. 350a, a także wtedy, gdy świadek zmarł, wolno odczytywać w odpowiednim zakresie protokoły złożonych poprzednio przez niego zeznań w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem w tej lub innej sprawie albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. W przepisie tym chodzi o każde inne niż karne postępowanie, w którym świadek składał zeznania, np. postępowanie w sprawach o wykroczenia, postępowanie dyscyplinarne, cywilne, administracyjne czy w sprawach nieletnich. Odczytaniu podlegają także protokoły przesłuchania świadka sporządzone w ramach zagranicznej pomocy prawnej (por. R.A. Stefański, [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, Warszawa 2004, s. 725; uchwała SN (7) z 30.09.1977 r., VII KZP 32/77, OSNKW 1977/10–11, poz. 113; postanowienie SN z 28.03.2002 r., V KKN 122/00, OSNKW 2002/7–8, poz. 60)²⁹. Przesłuchanie, o którym mowa w art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji, jest innym postępowaniem przewidzianym przez ustawę. Oznacza to, że sąd będzie miał możliwość odczytania protokołów zeznań sporządzonych w trybie art. 15ab ustawy o Policji podczas postępowania karnego na zasadach określonych w k.p.k.

62. Jak i kiedy przesłuchać osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, jeśli na miejscu okaże się, że znajduje się ona pod wpływem alkoholu?

Nie jest możliwe przesłuchiwanie w charakterze świadka, jeżeli przesłuchiwana osoba znajduje się w stanie po spożyciu alkoholu. Informacje niezbędne do wydania nakazu lub zakazu można uzyskać od innych osób lub instytucji, a następnie uzupełnić materiał o przesłuchanie tej osoby, gdy będzie to już możliwe. Należy zwrócić uwagę, że wydanie nakazu jest możliwe bez uprzedniego przesłuchania tej osoby, gdyż brzmienie

²⁹ D. Świecki (red.), B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz aktualizowany (Komentarz do art. 391 k.p.k.)*, LEX/el. 2020.

art. 15ab ust. 4 w zakresie obowiązku przesłuchania nie dotyczy faktu przeprowadzenia tej czynności, lecz sposobu (w charakterze świadka i z pouczeniem), przy czym przepis wskazuje wstępnie jako osobę, którą należałoby przesłuchać, tę, która zgłasza przemoc, a więc nie zawsze będzie to osoba, która jej doznaje. Jeżeli osoba zgłaszająca jest osobą dotkniętą przemocą, może zostać przesłuchana, lecz należy to uczynić, gdy będzie to możliwe, zakaz lub nakaz zaś wydać na podstawie innych ustaleń. Jest ono pomocne w ocenie zdarzenia, ale czasami zbędne, bo wszystko może być oczywiste, np. policjanci podejmują interwencję w chwili, gdy przemoc jest dokonywana i są wręcz jej świadkami, zeznaje o tym kurator czy też widoczne są obrażenia.

63. Jeśli osobą zgłaszającą jest kurator lub pracownik pomocy społecznej, czy wówczas należy przesłuchać osobę doznającą przemocy w rodzinie?

Decyzję podejmuje funkcjonariusz Policji w oparciu o przepis art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji. Nie ma przeszkód, by przeprowadzić przesłuchanie (o ile nie zachodzi sytuacja, o której mowa w pytaniu 64), i może to być pożądaną dla upewnienia się o potrzebie stosowania nakazu lub zakazu, zwłaszcza gdy istnieją wątpliwości, jaki obszar lub odległość należy przyjąć w zakazie. Należy mieć jednak na uwadze, że osoba wskazywana jako dotknięta przemocą, o ile jest osobą wymienioną w art. 261 § 1 k.p.c.³⁰, będzie miała prawo odmówić składania zeznań.

³⁰ **Art. 261 § 1.** Nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia. Prawo odmowy zeznań trwa po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia. Jednakże odmowa zeznań nie jest dopuszczalna w sprawach o prawa stanu, z wyjątkiem spraw o rozwód.

§ 2. Świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich, wymienionych w paragrafie poprzedzającym, na odpowiedzialność karną, hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Duchowny może odmówić zeznań co do faktów powierzonych mu na spowiedzi.

art. 15ab ust. 5 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 5 ustawy o ŻW]

Do przesłuchania stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.

64. Czy przesłuchanie w charakterze świadka w oparciu o przepisy k.p.c. należy uważać za „czynność procesową”?

Tak. Jest to czynność procesowa w toku postępowania prowadzonego na podstawie ustawy o Policji, stanowi bowiem dowód w sprawie.

65. Co należy zrobić z protokołem przesłuchania świadka sporządzonym w trybie przepisów k.p.c.?

Protokół powinien być włączony do dokumentacji związanej z interwencją, wydanym nakazem lub zakazem.

66. Czy protokół można włączyć do akt postępowania przygotowawczego, czy osobę należy przesłuchać ponownie w trybie przepisów k.p.k.?

Przesłuchanie świadka na podstawie art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji nie zastępuje przeprowadzenia czynności przesłuchania świadka w postępowaniu karnym w zakresie okoliczności objętych tym postępowaniem co do odpowiedzialności karnej podejrzanego (oskarżonego). W zakresie możliwości dołączenia do akt postępowania karnego w sprawie czynów zabronionych związanych ze stosowaniem przemocy w rodzinie dokumentacji sporządzonej w związku z wydaniem nakazu lub zakazu wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji – zob. odpowiedź na pytanie 37.

art. 15ab ust. 6 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18b ust. 6 ustawy o ŻW]**

Osobę małoletnią, która w chwili przesłuchania nie ukończyła 15 lat, można przesłuchać tylko wówczas, gdy jej zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla sprawy, w szczególności gdy jest jedynym świadkiem zdarzenia, i wyłącznie w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach, o których mowa w przepisach Kodeksu postępowania karnego.

67. Czy można wydać nakaz lub zakaz przed przesłuchaniem małoletniego przez sąd?

Tak, jeśli funkcjonariusz dysponuje wystarczającym materiałem dowodowym do wydania nakazu lub zakazu.

art. 15ab ust. 9 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18b ust. 5 ustawy o ŻW]**

Policja może również dokonywać innych czynności w celu ustalenia, czy zachodzą przesłanki, o których mowa w art. 15aa ust. 1, w tym wysłuchać osobę stosującą przemoc w rodzinie, o ile nie utrudni to natychmiastowego wydania nakazu lub zakazu.

68. Jaką dokumentację należy sporządzić z wysłuchania osoby stosującej przemoc w rodzinie?

Należy przyjąć, że także powinien być to protokół, jak ma to miejsce przykładowo w ustawie o nieletnich, zgodnie z którą nieletniego się wysłuchuje, a czynność ta jest protokołowana. Przesłuchanie takiej osoby w charakterze świadka nie jest uzasadnione, ponieważ każde zachowanie stanowiące przemoc w rodzinie może być oceniane jako popełnienie czynu zabronionego, co oznacza przedstawienie zarzutu, a tym samym zeznania takie nie miałyby żadnej wartości dowodowej. Wysłuchanie jest natomiast źródłem informacji, która podlega weryfikacji przed podjęciem decyzji o nakazie lub zakazie. Jeżeli osoba dotknięta przemocą wystąpi w trybie art. 11a do sądu z wnioskiem o orzeczenie zobowiązujące do opuszczenia mieszkania, protokół taki będzie stanowił materiał dowodowy w tej sprawie.

art. 15ab ust. 10 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 10 ustawy o ŻW]

Nakaz lub zakaz mogą być wydane również w przypadku nieobecności we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu osoby stosującej przemoc w rodzinie podczas wykonywania czynności przez Policję.

69. W jaki sposób należy weryfikować informacje o bezpośrednio zagrożenia życia i zdrowia, jeśli nakaz lub zakaz będą wydawane podczas nieobecności sprawcy? Czy w takim przypadku powinno zostać wszczęte postępowanie przygotowawcze, a osoba pokrzywdzona przesłuchana i uprzedzona o treści art. 233 k.k.?

Przesłanka bezpośredniości nie odnosi się do nakazu lub zakazu, lecz do zatrzymania. Osoba dotknięta przemocą w rodzinie może zostać przesłuchana na podstawie art. 15ab ust. 4 ustawy o Policji z zastosowaniem przepisów k.p.c. Osobę taką poucza się o treści art. 233 k.k. Czynności podejmowane na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji są dokonywane poza postępowaniem karnym. Nie trzeba więc wszczynać postępowania karnego, tj. postępowania przygotowawczego.

70. Jak powiadomić o wydaniu nakazu lub zakazu osobę stosującą przemoc, która wyjechała za granicę, nie podając terminu powrotu?

Jeśli dana osoba nie przebywa w mieszkaniu z uwagi na wyjazd za granicę, to nie zachodzą podstawy do interweniowania przez Policję w mieszkaniu i nie ma podstaw do stosowania nakazu lub zakazu. W takiej sytuacji, o ile osoba zamieszkująca w mieszkaniu podnosi, że osoba nieobecna stosuje przemoc, powinna wszcząć procedurę, o której mowa w art. 11a u.p.p.r. Zawiadomień będzie wówczas dokonywał sąd.

Jeżeli jednak nakaz lub zakaz został w takiej sytuacji wydany, należy stosować ogólną regułę o pozostawieniu zawiadomienia o wydaniu nakazu lub zakazu na drzwiach mieszkania. Niezależnie od tego, czy nakaz lub zakaz zostaną odebrane, utracą one moc w ustawowym terminie. Może zatem mieć miejsce sytuacja, że wydany nakaz lub zakaz w praktyce nie będą odczuwalne przez osobę, wobec której zostały wydane, gdyż jej

nieobecność wynikała w praktyce z jej decyzji, a powróci ona do miejsca zamieszkania już po utracie mocy nakazu lub zakazu.

art. 15ab ust. 11 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18b ust. 11 ustawy o ŻW]

Policja przed wydaniem nakazu lub zakazu ma prawo zażądać dodatkowych informacji od innych instytucji lub organów w celu ustalenia, czy zachodzą okoliczności wskazane w art. 15aa ust. 1.

71. W jakiej formie należy zwrócić się do instytucji (ustnie czy tylko pisemnie)?

Do instytucji należy zwrócić się w formie, która doprowadzi do udzielenia żądanych informacji. Jeśli wystarczająca i dopuszczalna będzie forma ustna, to można z niej skorzystać. Należy jednak pamiętać, że uzyskaną informację, która później będzie podstawą do decyzji o wydaniu nakazu lub zakazu, należy odpowiednio udokumentować (choćby w notatce, w której zostaną wskazane miejsce, data, czas jej sporządzenia, osoba bądź instytucja udzielająca informacji, treść informacji, podpis sporządzającego).

72. Czy można w godzinach nocnych zobowiązać pracowników innych instytucji do udzielenia informacji w celu ustalenia, czy zachodzą okoliczności wskazane w art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji? (interwencje domowe najczęściej występują po godzinach urzędowania).

Ustawa nie przewiduje regulacji dających podstawy do pracy urzędów poza wyznaczonymi godzinami, a tym samym udzielania informacji w tym czasie. Natomiast jeżeli są to placówki, w których osoba przebywała, to kontakt z nimi będzie możliwy, podobnie jak ze szpitalem, w którym udzielano pomocy medycznej.

73. **W jaki sposób Policja ma prawo zażądać dodatkowych informacji od innych instytucji lub organów w przypadku konieczności wydania nakazu lub zakazu podczas interwencji po godzinach urzędowania tych instytucji i organów?**

Zob. odpowiedź na pytanie 74.

art. 15ad ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18d ust. 1 ustawy o ŻW]

Nakaz lub zakaz doręcza się niezwłocznie osobie stosującej przemoc w rodzinie oraz osobie dotkniętej tą przemocą. W razie niemożności doręczenia nakazu lub zakazu osobie stosującej przemoc w rodzinie, doręczenie uważa się za dokonane przez umieszczenie na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania zawiadomienia o ich wydaniu, dokonując wzmianki w nakazie lub zakazie, wskazując przyczynę braku doręczenia.

74. **Gdzie umieścić zawiadomienie, jeśli osoby nie zajmują wspólnie mieszkania, a wydany został zakaz zbliżania się do mieszkania wobec sprawcy, który mieszka w innym miejscu (np. przychodzi odwiedzić dzieci)?**

Wydanie zakazu w takim przypadku jest tak jak zawsze związane z zaistnieniem przesłanki zagrożenia życia lub zdrowia i jeżeli będzie podejmowana interwencja, osoba ta będzie obecna i decyzja zostanie jej wręczona. Przepis art. 15ad ust. 1 nie przewiduje sytuacji, do której odnosi się pytanie. Należy zatem przyjąć, że zostawienie zawiadomienia na drzwiach dotyczy wyłącznie osoby wspólnie zamieszkującej, czyli tej formy doręczenia nie da się zastosować wobec osoby, która okazjonalnie bywa w mieszkaniu ofiary (mowa o takiej osobie w art. 11a ust. 2 pkt 3 u.p.p.r.). Jednak zdanie pierwsze tego przepisu obliguje Policję do doręczenia, więc przez analogię należy przyjąć, że doręczenie jest skuteczne wówczas, gdy zastosowano zasady z art. 139 § 1 k.p.c., gdyż nakaz jest instytucją cywilną. Zatem doręczenia należy dokonywać pod adresem zamieszkania osoby stosującej przemoc. Należy również mieć na uwadze przepis art. 15af ust. 1–3.

75. **Czy można zostawić nakaz lub zakaz, lub zawiadomienie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bądź innemu dorosłemu**

domownikowi, w sytuacji gdy na miejscu interwencji nie ma osoby stosującej przemoc?

Dorośli domownik nie jest osobą uprawnioną do odbioru nakazu lub zakazu, gdyż przepis o doręczeniu z ustawy o Policji jest przepisem szczególnym. Wykluczone jest pozostawianie tego dokumentu, przeznaczonego dla osoby stosującej przemoc, innej osobie. Jeżeli nie można go doręczyć adresatowi, zostawia się zawiadomienie na drzwiach mieszkania, o czym przesądza treść art. 15ad ust. 1 ustawy o Policji. Sam nakaz może zostać wydany pod nieobecność osoby stosującej przemoc, a dlatego właśnie za doręczenie uważa się pozostawienie na drzwiach, bo osoby tej fizyczne nie ma. Dotyczy to osoby wspólnie zamieszkującej. W zakresie bowiem zakazu wydanego wobec osoby, o której mowa w pytaniu 76, czyli wskazanej w art. 11 ust. 2 pkt 3 u.p.p.r., zastosowanie mają reguły wskazane w odpowiedzi na poprzednie pytanie.

76. Jak należy postąpić w przypadku sprzeciwu osoby dotkniętej przemocą w rodzinie w kwestii umieszczenia zawiadomienia o wydaniu nakazu lub zakazu na drzwiach, w obawie przed reakcją sąsiadów czy ostracyzmem społecznym?

Sprzeciw osoby dotkniętej przemocą w rodzinie nie ma tutaj znaczenia. Policjant oraz żołnierz Żandarmerii Wojskowej mają obowiązek zastosować tryb doręczenia przewidziany w ustawie.

77. Czy w przypadku upojenia alkoholowego doręcza się nakaz lub zakaz sprawcy, czy umieszcza się je na drzwiach mieszkania?

Doręczenie osobie nietrzeźwej jest skuteczne. Osoba ta ponosi konsekwencje swego zachowania.

78. W jaki sposób prowadzić postępowanie w przypadku skargi osoby stosującej przemoc dotyczącej udostępnienia danych osobowych?

Przepisy odnoszące się do trybu wydania nakazu lub zakazu, w tym kwestii doręczeń, nie są sprzeczne z przepisami RODO, toteż skarga byłaby bezprzedmiotowa, jej złożenie nie ma więc znaczenia dla sposobu dokonywania czynności.

- 79. Czy zachowanie sprawcy przemocy w rodzinie, wobec którego wydano nakaz lub zakaz podczas jego nieobecności w mieszkaniu, polegające na osobistym odebraniu zawiadomienia umieszczonego na drzwiach mieszkania wypełnia znamiona art. 66b k.w.?**

Aby być sprawcą tego wykroczenia, trzeba mieć świadomość jego popełnienia choćby nieumyślnie, jeżeli zatem osoba stosująca przemoc nie mogła i nie powinna nawet była przewidzieć, że taki zakaz lub nakaz został wobec niej wydany, nie dopuszcza się tego wykroczenia, lecz gdy podejrzewa, że mógł zostać wydany, powinna udać się na Policję, aby nie spotkać się z zarzutem złamania zakazu, mimo że faktycznie nakazu lub zakazu nie otrzymała. Przepis mówi bowiem o wydanym nakazie, a nie doręczonym, a wydany już obowiązuje.

- 80. Czy w przypadku nieobecności sprawcy na miejscu interwencji i pozostawienia zawiadomienia o wydanym nakazie lub zakazie na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania jego osobiste odebranie przez sprawcę jest możliwe bez popełnienia wykroczenia?**

Zob. odpowiedź na pytanie 79.

- 81. Czy pozostawienie zawiadomienia na drzwiach mieszkania narazi policjanta na odpowiedzialność wobec naruszenia przepisów regulujących ochronę danych osobowych?**

Nie, gdyż będzie on działał na podstawie ustawy. Nadto należy zaznaczyć, iż pozostawienie zawiadomienia w drzwiach adresata występuje w procedurze cywilnej. Zgodnie z art. 139 § 1 k.p.c. w razie niemożności doręczenia w sposób przewidziany w artykułach poprzedzających, pismo przesłane za pośrednictwem operatora pocztowego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (t.j. Dz.U. z 2020 poz. 1041) należy złożyć w placówce pocztowej tego operatora, a doręczane w inny sposób – w urzędzie właściwej gminy, umieszczając zawiadomienie o tym w drzwiach mieszkania adresata lub w oddawczej skrzynce pocztowej ze wskazaniem, gdzie i kiedy pismo pozostawiono, oraz z pouczeniem, że

należy je odebrać w terminie siedmiu dni od dnia umieszczenia zawiadomienia. Należy pamiętać, że korespondencja będzie znajdować się w zamkniętej kopercie.

82. Czy za usunięcie zawiadomienia z drzwi mieszkania grozi odpowiedzialność karna?

Zawiadomienie o wydaniu nakazu lub zakazu jest dokumentem skierowanym do określonej osoby, tj. osoby stosującej przemoc. Usunięcie umieszczonego na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania zawiadomienia o wydaniu wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie nakazu lub zakazu na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy o Policji może być zakwalifikowane jako przestępstwo z art. 276 k.k. popełnione wobec dokumentu, którym inna osoba nie ma prawa wyłącznie rozporządzać, a który to dokument z uwagi na zawartą w nim treść stanowi dowód okoliczności mającej znaczenie prawne (art. 115 § 14 k.k.).

art. 15ad ust. 4 ustawy o Policji

[odpowiednio art. 18d ust. 5 ustawy o ŻW]

Policja niezwłocznie doręcza odpis nakazu lub zakazu prokuratorowi oraz zawiadamia właściwy miejscowo zespół interdyscyplinarny, o którym mowa w przepisach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a gdy w mieszkaniu zamieszkują osoby małoletnie – także właściwy miejscowo sąd opiekuńczy.

83. Jaką formę powinno przybrać zawiadomienie zespołu interdyscyplinarnego oraz sądu opiekuńczego (kopia nakazu lub zakazu czy też pisemna informacja o wydaniu takiego dokumentu)?

Z treści przepisu wynika, że prokuratorowi należy doręczyć odpis nakazu lub zakazu, a właściwemu zespołowi interdyscyplinarnemu oraz sądowi opiekuńczemu, którym jest sąd rejonowy wydział rodzinny i nieletnich, przesłała się zawiadomienie. Taka konstrukcja przepisu prowadzi do wniosku, że podmioty te należy poinformować przez sporządzenie pisma zawiadamiającego.

art. 15 ae ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18e ust. 1 ustawy o ŻW]

Czynność opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia przez osobę stosującą przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, wymaga sporządzenia protokołu, który podpisują pełnoletnie osoby uczestniczące w czynności.

84. Czy możliwe jest odstępianie od sporządzenia protokołu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania, w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie nie ma świadomości na temat zachodzącej sytuacji (np. w wyniku upojenia alkoholowego)?

Protokół jest wymagany. Jeżeli osoba ta opuszcza mieszkanie, to należy to odnotować. W tej sytuacji w protokole należy umieścić informację o tym, jak przebiegała czynność opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania oraz informację o stanie nietrzeźwości osoby stosującej przemoc.

85. Czy w przypadku nieobecności osoby stosującej przemoc w rodzinie w miejscu zamieszkania konieczne jest sporządzenie protokołu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania w późniejszym terminie i gdzie ten protokół ma być sporządzany?

Protokół będzie dotyczył samej tej czynności. Z uwagi na treść art. 15ae ust. 2 pkt 7 ustawy o Policji (lub odpowiednio art. 18e ust. 2 pkt 7 ustawy o ŻW) należy przyjąć, że samo zabranie rzeczy, o którym mowa w ust. 5, także wymaga protokołu.

86. Czy dopuszczalny jest brak podpisu osoby opuszczającej wspólnie zajmowane mieszkanie na protokole (np. gdy osoba ta znajduje się w stanie upojenia alkoholowego)?

Tak, w tej sytuacji trzeba będzie umieścić w protokole informację o przyczynach braku podpisu osoby stosującej przemoc, co wynika z art. 15ae ust. 3 ustawy o Policji (*Jeżeli osoba uczestnicząca w czynności odmawia podpisu lub nie może go złożyć, policjant dokonujący czynności zaznacza przyczynę braku podpisu*).

- 87. W jaki sposób policjant może zweryfikować oświadczenie osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, co do przedmiotów wskazanych jako własność i jak sporządzić spis, gdy przedmiotów tych jest bardzo dużo, np. wyposażenia całego mieszkania?**

Należy mieć na uwadze treść art. 15ae ust. 4 ustawy o Policji (lub odpowiednio art. 18e ust. 4 ustawy o ŻW).

- 88. Jak powinien zachować się funkcjonariusz, w sytuacji gdy pojawią się rozbieżności co do własności przedmiotu wskazywanego do umieszczenia w spisie?**

Należy postąpić zgodnie z art. 15ae ust. 4 ustawy o Policji (lub odpowiednio art. 18e ust. 4 ustawy o ŻW): *W przypadku sprzeciwu osób wspólnie zajmujących mieszkanie przedmioty te lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu. Dochodzenie roszczeń z tego tytułu odbywa się na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.*

- 89. Czy czynność opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania można powtarzać albo dokonać jej w innym czasie?**

Czynność opuszczenia mieszkania może mieć miejsce tylko raz w ramach wydania danego nakazu, skoro bowiem orzeczono nakaz, który jest natychmiast wykonalny, nie jest możliwy powrót do mieszkania, jeżeli nakaz nie zostanie uchylony. Oczywiście, gdy po utracie mocy nakazu, zostanie on po raz kolejny w innym czasie zastosowany, czynność opuszczenia mieszkania nastąpi ponownie, lecz w związku z tym nowym nakazem. Jeżeli nakaz lub zakaz został wydany po upływie okresu zatrzymania osoby stosującej przemoc, wówczas czynność opuszczenia przez nią mieszkania powinna się odbyć najszybciej, jak jest to możliwe, po uprzednim ustaleniu z osobą dotkniętą przemocą.

art. 15ae ust. 4 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18e ust. 4 ustawy o ŻW]

Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub będące jej własnością zwierzęta domowe. W przypadku sprzeciwu osób wspólnie zajmujących mieszkanie przedmioty te lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu. Dochodzenie roszczeń z tego tytułu odbywa się na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.

90. Jak ma postąpić policjant w przypadku przedmiotów osobistych znacznej wartości, np. samochodu, który służy jednocześnie do świadczenia pracy, jeżeli osoby wspólnie zajmujące mieszkanie wniosą sprzeciw?

W artykule 15ae ust. 4 jest mowa o przedmiotach osobistego użytku i służących do świadczenia pracy. W razie sprzeciwu osoby pozostającej w mieszkaniu rzeczy, których on dotyczy, należy pozostawić w mieszkaniu.

91. Czy dla sporządzenia wykazu przedmiotów wymagana jest dokumentacja potwierdzająca własność?

Nie ma takiej konieczności. Sporządzenie wykazu ma jedynie charakter zabezpieczający. Wszelkie spory na tle prawa własności, o ile wystąpią, będą rozpoznawane przez sąd cywilny. Policjant jedynie odnotowuje wypowiedź, nie weryfikuje faktów w tym zakresie. Należy zatem zaznaczyć w protokole, że sporządzany spis obejmuje przedmioty wskazane przez osobę stosującą przemoc.

92. Czy dopuszczalne jest zrealizowanie uprawnień przez inną osobę najbliższą w przypadku wydania nakazu lub zakazu osobie stosującej przemoc, będącej np. w stanie upojenia alkoholowego (zabieranie przez nią samą rzeczy osobistych lub zwierzęcia może narazić czynności na trudne do oszacowania wydłużenie w czasie)?

Jeżeli nie ma kontaktu z osobą stosującą przemoc i nie jest ona w stanie wydać dyspozycji, kto ma zabrać jej rzeczy, uprawnienie do tego nie przysługuje nikomu, ma bowiem zastosowanie art. 15ae ust. 5.

93. Kto ma decydować o „niezbędności” i „przydatności” danej rzeczy?

Ustawa nie posługuje się takimi określeniami. Art. 15ae ust. 4 mówi jedynie, iż osoba stosująca przemoc ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub zwierzęta domowe będące jej własnością. Przedmioty te wskazuje osoba dotknięta przemocą, a jeżeli został wobec nich zgłoszony sprzeciw, należy je pozostawić.

94. Czy pod uwagę należy brać sprzeciw wyrażony przez wspólnie zamieszkujących wstępnych, zstępnych, innych spokrewnionych lub niespokrewnionych osób (szwagierka, bratowa) lub dziecka w wieku np. powyżej 13 roku życia?

Funkcjonariusz uwzględni stanowisko osób pełnoletnich zamieszkujących wspólnie z osobą stosującą przemoc, chyba że sprzeciw dotyczy przedmiotów, o których mowa w art. 22 k.c. lub nabytych w trybie art. 21 k.c. – wówczas sprzeciw osoby, która ukończyła 13 lat, także jest skuteczny.

95. W jaki sposób ma postąpić policjant, w przypadku gdy osoba, która otrzymała nakaz lub zakaz, prowadzi zarejestrowaną działalność gospodarczą pod tym samym adresem, w którym ma miejsce interwencja?

Okoliczność ta nie ma znaczenia dla wydania nakazu lub zakazu.

96. W jaki sposób należy postępować wobec broni palnej lub innych przedmiotów niebezpiecznych, na które osoba, wobec której nakaz lub zakaz został wydany, ma zezwolenie?

Osoba posiadająca pozwolenie na broń ma obowiązek spełnić warunki do jej bezpiecznego przechowywania, w związku z czym należy przyjąć, że w mieszkaniu ma wymaganą przepisami szafę lub sejf, do których nie mogą mieć dostępu inne osoby. Uwzględniając czas trwania nakazu/zakazu wydaje się zasadne, aby broń pozostała w mieszkaniu, gdzie jest

zabezpieczona. W innym przypadku osoba ta naraża się na procedurę cofnięcia pozwolenia na broń³¹.

97. W jaki sposób należy postępować wobec dokumentacji niejawnej, objętej tajemnicą dziennikarską, medyczną, adwokacką itp.?

W trakcie interwencji funkcjonariusz nie będzie zabierał z mieszkania tego rodzaju dokumentacji. Jej dysponentem będzie osoba stosująca przemoc bądź dotknięta przemocą (nie powinno stanowić problemu, do kogo należy dokumentacja).

Postępowanie dotyczące wydania nakazu lub zakazu nie jest postępowaniem karnym, a więc nie stosuje się do niego przepisów k.p.k. dotyczących postępowania z dokumentami objętymi tajemnicą.

98. W jaki sposób postępować wobec zwierząt wymagających opieki na podstawie osobnych zezwoleń, jeśli dokumenty te posiada jedynie osoba, wobec której wydawany jest nakaz lub zakaz, a osoba doznająca przemocy wnosi sprzeciw lub odmawia pozostawienia zwierząt?

Wnoszący sprzeciw musi się liczyć z konsekwencjami sprzeciwu, jeżeli nie ma określonych uprawnień. Należy mieć również na uwadze przepis art. 15ae ust. 7 ustawy o Policji.

99. W jaki sposób postępować w przypadku przedmiotów objętych leasingiem, wypożyczonych w użytkowanie osobie stosującej przemoc, przekazanych pod pieczę oraz odpowiedzialność na podstawie innych przepisów?

Należy uznać, że są to przedmioty jej osobistego użytku, o ile faktycznie leasing dotyczy wyłącznie osoby stosującej przemoc. To nie jest kwestia własności, dana osoba musi mieć dokument potwierdzający leasing.

³¹ **Art. 32 ust. 1** ustawy o broni i amunicji (Dz.U. z 1999 r. nr 53, poz. 549): *Broń i amunicję należy przechowywać i nosić w sposób uniemożliwiający dostęp do nich osób nieuprawnionych.*

art. 15ae ust. 5 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18e ust. 5 ustawy o ŻW]

Jeżeli w okresie obowiązywania nakazu lub zakazu zajdzie potrzeba zabrania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie mienia stanowiącego jej własność, w szczególności niezabranych uprzednio przedmiotów osobistego użytku i służących do świadczenia pracy lub zwierząt domowych ze wspólnie zajmowanego mieszkania, może się to odbyć jeden raz, wyłącznie w obecności policjanta, po wcześniejszym uzgodnieniu przez nich terminu z osobą dotkniętą tą przemocą. Osoba dotknięta przemocą w rodzinie ma prawo brać udział w tej czynności lub upoważnić do udziału w niej inną osobę.

100. Czy użyte wyrażenie „w szczególności” dotyczy tylko wymienionych w artykule rzeczy czy również innych przedmiotów niebędących w osobistym użytku?

Należy zwrócić uwagę, że art. 15ae ust. 2 pkt 7 ustawy o Policji wskazuje, że w protokole opisuje się mienie będące własnością sprawcy, które pozostaje, zatem sformułowanie „w szczególności” z ust. 5 odnosi się również do tego innego mienia, a nie tylko do przedmiotów osobistego użytku lub świadczenia pracy, w przeciwnym wypadku wyrażenie „w szczególności” byłoby zbędne.

101. W jaki sposób ma być dokumentowane zabranie rzeczy? Gdzie należy spisać zabrane rzeczy przez osobę stosującą przemoc?

Powinno to zostać odnotowane w protokole opuszczenia mieszkania.

102. Jak należy postąpić, w sytuacji gdy mimo uzgodnienia terminu zabrania rzeczy przez osobę, wobec której wydano nakaz lub zakaz, osoba dotknięta przemocą nie będzie obecna w mieszkaniu i sytuacja ta będzie się powtarzała?

Rozważenia wymaga, czy takie zachowania mogłyby zostać potraktowane jako przeszkadzanie czynnościom wykonywanym przez organy porządkowe.

art. 15ae ust. 6 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18e ust. 6 ustawy o ŻW]**

Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma obowiązek pozostawić klucze do wspólnie zajmowanego mieszkania i pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia w tym mieszkaniu.

103. Komu osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma przekazać klucze?

Osoba stosująca przemoc ma pozostawić klucze w mieszkaniu. Zostaną więc one w dyspozycji osoby dotkniętej przemocą, która pozostaje w mieszkaniu.

104. Jak należy rozwiązać sytuację w przypadku tzw. inteligentnych domów, gdzie dostęp do różnych funkcjonalności, w tym zamków do drzwi wejściowych, możliwy jest za pomocą kodów, szyfrów, aplikacji na urządzenia mobilne?

Pytanie to nie dotyczy prawa. Jednak logicznie rzecz biorąc, wydaje się, że w tej sytuacji najrozsądniejszym i jedynym rozwiązaniem jest zmiana kodów przez osobę, która pozostaje w mieszkaniu. Jeżeli osoba stosująca przemoc ich nie udostępnia, należy rozważyć, czy nie zachodzi zdarzenie stanowiące zmuszanie do określonego zachowania lub usiłowanie pozbawienia wolności.

art. 15ae ust. 7 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18d ust. 7 ustawy o ŻW]**

Jeżeli w związku z wydaniem nakazu lub zakazu zachodzi potrzeba zabezpieczenia zwierząt stanowiących mienie osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, stosuje się odpowiednio przepis art. 7 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2019 r. poz. 122 i 1123).

105. Jakie postępowanie należy przeprowadzić, jeśli wobec sprawcy zajmującego się trzodą wydano nakaz lub zakaz, a pozostali mieszkańcy są niewydolni, aby zajmować się zwierzętami?

W tej sytuacji należy zastosować przepis art. 7 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2020 r. poz. 638)³².

106. W jaki sposób należy zabezpieczyć zwierzęta do momentu wydania decyzji przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta, gdy interwencja ma miejsce poza godzinami pracy urzędu, np. w weekend?

Należy mieć na uwadze, że w sytuacjach kryzysowych podmioty te obowiązane są działać w każdym czasie. Wypracowane są sposoby postępowania,

³² **Art. 7 ust. 1.** *Zwierzę traktowane w sposób określony w art. 6 ust. 2 może być czasowo odebrane właścicielowi lub opiekunowi na podstawie decyzji wójta (burmistrza, prezydenta miasta) właściwego ze względu na miejsce pobytu zwierzęcia i przekazane:*

– *schronisku dla zwierząt, jeżeli jest to zwierzę domowe lub laboratoryjne, lub*
– *gospodarstwu rolnemu wskazanemu przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), jeżeli jest to zwierzę gospodarskie, lub*
– *ogrodowi zoologicznemu lub schronisku dla zwierząt, jeżeli jest to zwierzę wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych lub utrzymywane w ogrodach zoologicznych.*

1a. *Decyzja, o której mowa w ust. 1, podejmowana jest z urzędu po uzyskaniu informacji od Policji, straży gminnej, lekarza weterynarii lub upoważnionego przedstawiciela organizacji społecznej, której statutowym celem działania jest ochrona zwierząt.*

1b. *Przekazanie zwierzęcia, o którym mowa w ust. 1, następuje za zgodą podmiotu, któremu zwierzę ma być przekazane.*

1c. *W przypadku braku zgody, o której mowa w ust. 1b, lub wystąpienia innych okoliczności uniemożliwiających przekazanie zwierzęcia podmiotom, o których mowa w ust. 1, zwierzę może zostać nieodpłatnie przekazane innej osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej albo osobie fizycznej, która zapewni mu właściwą opiekę.*

2. *Decyzja, o której mowa w ust. 1, podlega natychmiastowemu wykonaniu.*

2a. *Od decyzji, o której mowa w ust. 1, przysługuje prawo wniesienia odwołania do samorządowego kolegium odwoławczego w terminie 3 dni od daty doręczenia decyzji. Samorządowe kolegium odwoławcze rozpoznaje odwołanie w terminie 7 dni.*

3. *W przypadkach niecierpiących zwłoki, gdy dalsze pozostawanie zwierzęcia u dotychczasowego właściciela lub opiekuna zagraża jego życiu lub zdrowiu, policjant, strażnik gminny lub upoważniony przedstawiciel organizacji społecznej, której statutowym celem działania jest ochrona zwierząt, odbiera mu zwierzę, zawiadamiając o tym niezwłocznie wójta (burmistrza, prezydenta miasta), celem podjęcia decyzji w przedmiocie odebrania zwierzęcia.*

4. *W przypadkach, o których mowa w ust. 1 i 3, kosztami transportu, utrzymania i koniecznego leczenia zwierzęcia obciąża się jego dotychczasowego właściciela lub opiekuna.*

5. *Do należności z tytułu kosztów określonych w ust. 4 stosuje się przepisy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.*

6. *Odebrane zwierzę podlega zwrotowi, jeżeli sąd nie orzeknie w trybie art. 35 ust. 3 przepadu zwierzęcia, a także jeżeli postępowanie karne w tej sprawie zostanie umorzone.*

jeżeli osoba jest tymczasowo aresztowana w weekend, a zajmuje się hodowlą zwierząt. Analogia jest oczywista. Wymaga to jedynie wskazania przez Policję tym podmiotom, że tego rodzaju zdarzenia mogą zaistnieć w związku ze stosowaniem nowych przepisów, tj. nakazu lub zakazu.

art. 15af ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18f ust. 1 ustawy o ŻW]

Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, jest obowiązana wskazać jednostce organizacyjnej Policji, której policjant wydał ten nakaz lub zakaz, adres miejsca pobytu, a także, o ile to możliwe, numer telefonu, pod którym będzie dostępna, oraz poinformować tę jednostkę Policji o każdej zmianie adresu lub numeru.

107. Czy w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc nie poda adresu i innych danych, wystarczy pouczenie o treści art. 15af ust. 2?

Niewskazanie adresu w sytuacji opuszczenia miejsca znanego Policji jest jednoznaczne ze zmianą miejsca pobytu na nieznane, co skutkuje zastępczym doręczeniem, o którym mowa w ust. 2, o czym należy osobę tę pouczyć.

108. Czy osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, zobowiązana jest wskazać adres pobytu i inne dane podczas interwencji czy może dokonać tego w terminie późniejszym?

Jeśli jest to możliwe, to osoba ta jest obowiązana wskazać te dane. Jeśli nie wie, gdzie będzie przebywać, ani nie dysponuje telefonem, powinna przekazać te dane w najbliższym możliwym terminie.

109. Jakie czynności należy podjąć, gdy osoba, wobec której został wydany zakaz lub nakaz, nie dopełni obowiązku poinformowania jednostki Policji o swoim adresie lub nie powiadomi o zmianie adresu pobytu?

Skutki niepowiadomienia o zmianie miejsca pobytu są uregulowane w art. 15af ust. 2.

- 110. Jak ma postąpić funkcjonariusz, gdy osoba, której dotyczy nakaz lub zakaz, w chwili interwencji nie zna miejsca, w którym będzie przebywać?**

Zob. odpowiedź na pytanie 108.

- 111. W jakiej formie (pisemnej/ustnej) osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma poinformować Policję o adresie miejsca pobytu lub jego zmianie?**

Adres powinien zostać wskazany przez tę osobę w formie pisemnej, tak aby było możliwe wykazanie, że korespondencja została wysłana na adres podany przez osobę stosującą przemoc. Możliwe jest sporządzenie notatki, lecz w interesie osoby stosującej przemoc byłoby zawiadomienie na piśmie.

- 112. Jaka jest właściwość miejscowa w przypadku wydania nakazu lub zakazu przez policjanta, który przeprowadzał interwencję na terenie podległym innej jednostce?**

Właściwą miejscowo jednostką organizacyjną Policji będzie ta, na rzecz której (na terenie jej podległym) policjant realizował czynności służbowe, czyli wydał nakaz lub zakaz.

- 113. Jaka jest właściwość miejscowa, jeśli osoba stosująca przemoc w rodzinie będzie przebywać na terenie innej jednostki organizacyjnej Policji?**

Właściwość miejscowa będzie określona według miejsca zamieszkania osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, położenia wspólnie zajmowanego mieszkania (podobnie jak w przypadku właściwego zespołu interdyscyplinarnego, por. odpowiedź na pytanie 3, dotyczące art. 755 § 5 k.p.c.).

art. 15a§ ust. 2 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18g ust. 2 ustawy o ŻW]**

Policjant, w przypadku wydania nakazu lub zakazu, poucza osobę dotkniętą przemocą w rodzinie o przekazaniu jej danych najbliższemu miejscowo podmiotowi, o którym mowa w ust. 1 pkt 5, w celu udzielenia pomocy, chyba że osoba ta nie wyrazi zgody.

114. Jaką formę powinna przybrać realizacja przekazania wskazanych danych, które są danymi wrażliwymi, chronionymi RODO?

Ustawa nowelizująca nie reguluje odrębnie tych zagadnień. Przekazywanie danych powinno się więc odbywać zgodnie z przepisami wiążącymi służby, tj. ustawą z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. 2018 r. poz. 1000) i ustawą o Policji.

art. 15a§ ust. 3 ustawy o Policji**[odpowiednio art. 18g ust. 3 ustawy o ŻW]**

Policjant, w przypadku wydania nakazu lub zakazu, poucza osobę stosującą przemoc w rodzinie o przekazaniu jej danych właściwemu ze względu na miejsce jej pobytu Powiatowemu Centrum Pomocy Rodzinie w celu podjęcia działań pozostających we właściwości powiatu na podstawie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, chyba że osoba ta nie wyrazi zgody.

115. A co w sytuacji, gdyby nakaz został wydany błędnie, tj. wobec osoby, która nie stosowała wobec domowników przemocy, nie stwarzała zagrożenia życia lub zdrowia?

Każdy wydany nakaz lub zakaz **podlega kontroli sądu**.

Jeżeli osoba, wobec której został on wydany, złoży zażalenie, sąd zbada, czy decyzja ta była zasadna, czy doszło do nadużycia. Wprowadzając nowy środek, jednocześnie zobowiązano sądy do rozpatrywania tego typu spraw **w terminie nadzwyczajnie skróconym do 3 dni** od wpływu zażalenia do sądu.

Straty polegające na opuszczeniu mieszkania osoby niesłusznie usuniętej z mieszkania będą więc niezwłocznie minimalizowane, przy jednoczesnym ocaleniu życia lub zdrowia osób pokrzywdzonych we wszystkich pozostałych sytuacjach faktycznej ciężkiej przemocy.

116. Czy brak zgody osoby stosującej przemoc w rodzinie zamyka dalszą możliwość podjęcia działań korekcyjno-edukacyjnych?

Zastosowanie mają przepisy regulujące zasady prowadzenia działań korekcyjno-edukacyjnych. Osoba wobec policjanta wyraża jedynie sprzeciw w zakresie przekazania jej danych do PCPR, więc nie dotyczy on kwestii udziału tej osoby w takich czynnościach.

art. 15ah ustawy o Policji [odpowiednio art. 18h ustawy o ŻW]

Policjant, w przypadku wydania nakazu lub zakazu, poucza osobę stosującą przemoc w rodzinie o przyczynach ich wydania, o możliwości i sposobie złożenia zażalenia, a także informuje o danych teleadresowych właściwych miejscowo placówek zapewniających miejsca noclegowe oraz placówek prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne lub programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Miejsca noclegowe nie mogą być placówkami pobytu osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

117. Jak ma postąpić policjant, w sytuacji gdy na zewnątrz panują niekorzystne warunki atmosferyczne, np. niskie lub wysokie temperatury, a osoba stosująca przemoc w rodzinie odmówi udania się do wskazanych placówek?

To, dokąd osoba, wobec której wydano nakaz, się uda, jest jej decyzją, osoba ta ma jedynie obowiązek poinformowania, gdzie się uda, pod rygorem uznawania za doręczoną korespondencji dla niej przeznaczonej bez faktycznego doręczenia. Funkcjonariusz może pouczyć osobę, wobec której wydano nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania, że odmawiając skorzystania ze schronienia, naraża swoje życie i zdrowie. Funkcjonariusz nie ma tutaj uprawnień do zastosowania środków przymusu.

118. Co zrobić ze sprawcą przemocy, znajdującym się pod wpływem alkoholu, który z uwagi na niskie temperatury powietrza znajdzie się w okolicznościach zagrażających zdrowiu lub życiu? Gdzie skierować nietrzeźwego sprawcę?

Należy pamiętać, że nakaz/zakaz wydawany jest wobec osoby, która stwarza zagrożenie (...), więc jeśli jest w stanie nietrzeźwości, to mogą

występować przesłanki do doprowadzenia takiej osoby na ogólnych zasadach w celu wytrzeźwienia³³.

119. Jakie placówki powinny zapewniać miejsca noclegowe dla osób, wobec których wydano nakaz?

Ustawa wprowadzająca nakaz lub zakaz nie przewidywała utworzenia odrębnego systemu miejsc noclegowych dla osób stosujących przemoc, a jedynie w dodanym art. 11b u.p.p.r. nałożono na kompetentne jednostki nowe obowiązki, aby funkcjonariusze mieli bieżące informacje m.in. o placówkach funkcjonujących już w ramach ogólnego systemu schronienia dla osób bezdomnych. Art. 11b stanowi: *Organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego organizujące placówki, o których mowa w art. 15ag ust. 1 pkt 3 i 5 i art. 15ah ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji oraz art. 18g ust. 1 pkt 3 i 5 i art. 18h ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, przekazują, z użyciem środków komunikacji elektronicznej, właściwym terytorialnie jednostkom organizacyjnym Policji i Żandarmerii Wojskowej aktualne dane teleadresowe tych podmiotów ze wskazaniem przedmiotu działalności.*

W tym kontekście wymaga wyjaśnienia, że zgodnie z definicją bezdomności przyjętą w art. 6 pkt 8 ustawy o pomocy społecznej osobą bezdomną jest nie tylko osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowana na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, ale także osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym i zameldowana na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

W świetle obowiązujących przepisów do udzielenia pomocy osobie bezdomnej zobowiązana jest gmina ostatniego miejsca zameldowania tej osoby na pobyt stały (art. 101 ust. 2 ustawy o pomocy społecznej) – w tym wypadku gmina, na której obszarze położony jest opuszczany lokal. Istotne, że jeśli nawet gmina nie organizuje sama miejsc schronienia na swoim

³³ **Art. 40 ust. 1** ustawy o wychowaniu w trzeźwości (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2277): (...) *Osoby w stanie nietrzeźwości, które swoim zachowaniem dają powód do zgorszenia w miejscu publicznym lub w zakładzie pracy, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu lub zdrowiu innych osób, mogą zostać doprowadzone do izby wytrzeźwień lub placówki, podmiotu leczniczego albo do miejsca zamieszkania lub pobytu.*

terenie, to musi je zapewnić w drodze porozumień z innymi jednostkami samorządu terytorialnego.

Co do zasady dostarczenie przez gminy schronienia osobom bezdomnym następuje w miejscach do tego przeznaczonych (art. 48a u.p.p.r.):

1. schroniskach,
2. noclegowniach – świadczą one bezdomnym tymczasową pomoc w postaci miejsca noclegowego,
3. ogrzewalniach – umożliwiają pobyt w ogrzewanych pomieszczeniach wyposażonych w co najmniej miejsca siedzące, nie gwarantują miejsc do spania.

Przyznanie pomocy w formie noclegowni lub ogrzewalni nie wymaga dopełnienia formalności takich jak przeprowadzenie rodzinnego wywiadu środowiskowego oraz wydania decyzji administracyjnej (art. 4ba ust. 8 u.p.p.r.).

120. Jaki podmiot powinien przekazać Policji/Żandarmerii Wojskowej i aktualizować listy placówek prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne lub programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc w rodzinie?

Zgodnie z przepisem art. 6 ust. 4 pkt 2 zadania polegające na:

- 1) tworzeniu i prowadzeniu specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) opracowywaniu i realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie realizowane są przez powiaty.

art. 15ai ust. 1 [odpowiednio art. 18i ustawy o ŻW]

W okresie obowiązywania nakazu lub zakazu Policja przynajmniej trzykrotnie sprawdza, czy nakaz lub zakaz nie są naruszane, i podejmuje niezbędne czynności. Pierwsze sprawdzenie odbywa się następnego dnia po wydaniu nakazu lub zakazu.

121. Jak należy postąpić, w sytuacji gdy osoba dotknięta przemocą w rodzinie w trakcie obowiązywania nakazu lub zakazu

oświadczy, że chce, by osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, wróciła do miejsca wspólnego zamieszkania?

Ustawa nie przyznaje Policji i Żandarmerii Wojskowej uprawnień do uchylecia nakazu na żądanie osoby dotkniętej przemocą. Decyzje te są wydawane z urzędu, a więc nawet wbrew woli osoby wspólnie zamieszkującej, o ile zaistnieją przesłanki wskazane w art. 15aa ustawy o Policji. Nakaz lub zakaz tracą więc moc w sytuacjach, o których mowa w art. 15ak.

122. Czy policjant powinien wobec osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, która dobrowolnie i świadomie wpuści do wspólnie zajmowanego mieszkania osobę, wobec której wydano nakaz lub zakaz, podjąć czynności zmierzające do pociągnięcia jej do odpowiedzialności karnej na podstawie art. 66b k.w.?

Adresatem nakazu lub zakazu jest osoba stosująca przemoc, co oznacza, że tylko ona, o ile nie zastosuje się do nakazu lub zakazu, może popełnić wykroczenie z art. 66b k.w.

Sytuacja wskazana w pytaniu mogłaby rodzić odpowiedzialność w formie pomocnictwa w wykroczeniu z art. 66b k.w. Jednakże jak wynika z art. 14 § 1 k.w., odpowiedzialność za pomocnictwo przy wykroczeniu zachodzi wtedy, gdy ustawa tak stanowi, i tylko w razie dokonania przez sprawcę czynu zabronionego. Kodeks wykroczeń nie przewiduje odpowiedzialności za pomocnictwo w wykroczeniu z art. 66b, więc ewentualny pomocnik faktyczny nie będzie mógł zostać pociągnięty do odpowiedzialności na podstawie tego przepisu.

123. Czy informacje w przedmiocie sprawdzeń przestrzegania nakazu lub zakazu powinny być przekazywane do zespołu interdyscyplinarnego i do materiałów prowadzonego postępowania przygotowawczego?

Z wydaniem nakazu lub zakazu nie należy łączyć prowadzenia postępowania przygotowawczego, ponieważ jest to postępowanie odrębne, cywilne. Przepisy dotyczące nakazu lub zakazu nie nakładają na funkcjonariuszy służb obowiązku przekazywania informacji o dokonanych sprawdzeniach do zespołu interdyscyplinarnego i do materiałów prowadzonego postępowania przygotowawczego. Natomiast kompetentny organ, o ile działa

zgodnie z przysługującymi mu uprawnieniami, ma możliwość wystąpienia o przekazanie mu tych informacji.

art. 15aj ust. 4 ustawy o Policji

[odpowiednio art. 18j ust. 4 ustawy o ŻW]

W przypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości nakazu lub zakazu sąd zawiadamia o tym przełożonego policjanta, który wydał nakaz lub zakaz.

124. Jaką odpowiedzialność poniesie policjant w przypadku stwierdzenia przez sąd bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości wydania nakazu lub zakazu?

Zastosowanie będą miały przepisy rozdziału 10 ustawy o Policji, czyli ustalenie, czy doszło do naruszenia dyscypliny służbowej przez przekroczenie uprawnień.

125. Zgodnie z art. 560⁵ k.p.c. sąd orzeka w terminie jednego miesiąca o wydaniu nakazu lub zakazu, natomiast funkcjonariusz decyzję tę ma podjąć „tu i teraz” – jak się to ma do bezpieczeństwa prawnego funkcjonariuszy?

Decyzja co do wydania nakazu lub zakazu ma charakter natychmiastowego środka ochronnego. Konieczność natychmiastowego podejmowania decyzji wynika więc ze specyfiki tego środka. Nakaz lub zakaz nie są w tym przypadku długotrwałe, w przeciwieństwie do orzeczenia sądu. Mogą obowiązywać tylko 14 dni. Ponadto, jeśli okaże się, że wydano je niezasadnie, decyzja funkcjonariuszy zostanie zmieniona przez sąd przed upływem tego okresu.

Konieczność podjęcia decyzji „tu i teraz” nie jest novum w przypadku służb, których przedstawiciele każdego dnia, wykonując swoje obowiązki, działają w taki właśnie sposób.

126. W jaki sposób przełożony policjanta, który wydał nakaz lub zakaz, ma wykorzystać przedmiotową informację?

Zastosowanie będą miały przepisy rozdziału 10 ustawy o Policji, czyli ustalenie, czy doszło do naruszenia dyscypliny służbowej przez przekroczenie uprawnień.

127. Czy powiadomienie przez sąd przełożonego policjanta o bezzasadności, nielegalności, nieprawidłowości wydanego nakazu lub zakazu będzie skutkowało wszczęciem postępowania o niedopełnieniu lub przekroczeniu obowiązków służbowych, jeżeli przesłanki podczas interwencji wskazywały na konieczność i prawidłowość zastosowania tego środka?

Zob. odpowiedzi na powyższe pytania.

**art. 15ak ust. 1 ustawy o Policji
[odpowiednio art. 18k ust. 1 ustawy o ŻW]**

Nakaz lub zakaz tracą moc po upływie czternastu dni od dnia ich wydania, chyba że sąd udzielił zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, którym nakaz lub zakaz zostały przedłużone.

128. Czy jest możliwe skrócenie czasu obowiązywania nakazu lub zakazu wydanego przez Policję na wniosek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie lub też na podstawie innych okoliczności, które pojawiają się w trakcie trwania zakazu lub nakazu?

Ustawa nie przewiduje możliwości skrócenia przez Policję lub Żandarmérię Wojskową okresu obowiązywania nakazu lub zakazu. Jeżeli z jakichś powodów zakaz został wydany później od nakazu, to data obowiązywania zakazu powinna pokrywać się z datą obowiązywania nakazu. Oba muszą skończyć się jednocześnie, by nie doszło do sytuacji, że osoba, przeciwko której został wydany nakaz, nie będzie mogła wejść do mieszkania po upływie 14-dniowego terminu z powodu obowiązywania zakazu. Takiego

zabiegu wymaga wykładnia funkcjonalna – przy innej interpretacji faktycznie wydłużyłby się niezasadnie nakaz.

129. Czy policjant, który uprzednio wydał nakaz lub zakaz, po powzięciu informacji o nowych okolicznościach, o których nie wiedział na miejscu zdarzenia, może nakaz lub zakaz uchylić?

Ustawa nie przewiduje możliwości uchylecia przez Policję lub Żandarmerię Wojskową okresu, na który wydano nakaz lub zakaz. Nakaz może zostać uchylony przez sąd na skutek zażalenia złożonego przez osobę, wobec której został on wydany.

art. 15ak ust. 2 [odpowiednio art. 18k ust. 2 ustawy o ŻW]

Nakaz lub zakaz tracą również moc, w przypadku gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, a następnie zastosowano wobec niej środki zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub nakazania okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

130. Czy nakaz lub zakaz tracą również moc, w przypadku gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z popełnieniem przestępstwa, a następnie zastosowano wobec niej środki zapobiegawczy?

Nakaz lub zakaz tracą moc, w przypadku gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, a następnie zastosowano wobec niej środki zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub nakazania okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Oznacza to, że nakaz lub zakaz tracą moc tylko w tych dwóch przypadkach. Zasadne jest jednak rozważenie stosownej nowelizacji przywołanego przepisu w tym zakresie.

131. Dlaczego nowelizacja zawiera praktycznie takie same regulacje w ustawie o Policji i ustawie o ŻW?

Żandarmeria Wojskowa jako wojskowy organ porządkowy realizuje zadania na podstawie ustawy o ŻW, w stosunku do właściwości podmiotowej określonej w art. 3. W związku z tym Żandarmeria Wojskowa uczestniczy w procesie zapobiegania przemocy w rodzinie, w przypadkach gdy jej sprawcami będą żołnierze pełniący czynną służbę wojskową (w tym żołnierze WOT pełniący służbę dyspozycyjnie), oraz prowadzi szeroko zakrojoną pracę profilaktyczną z żołnierzami i pracownikami Resortu Obrony Narodowej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Opracowali pracownicy Ministerstwa Sprawiedliwości
we współpracy z Instytutem Wymiaru Sprawiedliwości,
skonsultowano z Komendą Główną Policji,
Komendą Główną Żandarmerii Wojskowej,
Prokuraturą Krajową,
Ministerstwem Rodziny i Polityki Społecznej

Standardy w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącym przemocy domowej

VII

Koncepcja pozytywnych obowiązków państwa wobec ofiar przemocy domowej

Zawarty w art. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: Konwencja) wymóg zagwarantowania praw przewidzianych w Konwencji wszystkim osobom znajdującym się w zakresie jurysdykcji państwa-strony zakłada, że w określonych okolicznościach dla zapewnienia pełnej możliwości korzystania przez jednostkę z uprawnień konwencyjnych, nieodzowne jest podjęcie przez państwo (władze) określonych działań o charakterze pozytywnym.

Istnienie po stronie państwa tego rodzaju obowiązków o charakterze pozytywnym można wywodzić z konieczności zagwarantowania, by prawa przewidziane w Konwencji były skuteczne i efektywne, a nie jedynie teoretyczne i iluzoryczne. Fakt, iż podjęcie przez państwo rozsądnych środków mogłoby realnie zmienić przebieg wydarzeń lub ograniczyć wyrządzoną szkodę, wystarcza do uznania, że w grę wchodzi właśnie odpowiedzialność państwa (*E. i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, wyrok z 26 listopada 2002 r., nr skargi 33218/96, § 99; *Opuz przeciwko Turcji*, wyrok z 9 czerwca 2009 r., nr skargi 33401/02, § 132 i § 136; *Bljakaj i inni przeciwko Chorwacji*, wyrok z 18 września 2014 r., nr skargi 74448/12, § 124; *Talpis przeciwko Włochom*, wyrok z 2 marca 2017 r., nr skargi 41237/14, § 121).

Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Trybunału niekwestionowanym standardem jest spoczywający na każdym państwie-stronie Konwencji pozytywny obowiązek aktywnej ochrony osób narażonych na przemoc domową. Trybunał zwraca uwagę na szczególną wrażliwość ofiar przemocy

domowej i potrzebę aktywnego zaangażowania państwa w ich ochronę (*A. przeciwko Wielkiej Brytanii*, cyt. powyżej; *Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii*, wyrok z 12 czerwca 2008 r., nr skargi 71127/01, § 65; *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej). W odniesieniu do pokrzywdzonych małoletnich Trybunał w celu zapewnienia skutecznej ochrony dzieci przed przemocą domową objętą zakresem art. 3 uznaje, iż nawet sporadyczne akty przemocy fizycznej w rodzinie naruszają godność dziecka, a nieprzyznanie przez sąd krajowy zadośćuczynienia dziecku, nad którym psychicznie i fizycznie znęcał się rodzic, stanowi naruszenie zakazu nieludzkiego i poniżającego traktowania. Ze spoczywającego na państwach-stronach Konwencji obowiązku ochrony godności dziecka wynika nakaz skutecznego przeciwdziałania przemocy domowej i jej zwalczania. Z kolei z nakazu tego płynnie konieczność przyjmowania odpowiednich środków prawnych przez państwo i ich skutecznej realizacji przez krajowe organy władzy, w tym konieczność przeprowadzenia skutecznego postępowania w przypadku złożenia doniesienia o znęcaniu się nad dzieckiem (zob. *D.M.D. przeciwko Rumunii*, wyrok z 3 października 2017 r., nr skargi 23022/13).

Trybunał stoi również na stanowisku, że realizując swoje konwencyjne zobowiązania, państwo powinno stworzyć efektywne mechanizmy ochrony i będąc w posiadaniu wiedzy o podejrzeniu stosowania przemocy, działać proaktywnie nawet wtedy, gdy pokrzywdzeni pod presją sprawcy wycofują swoje oskarżenia (*Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej).

Trybunał wymaga, aby wdrożona przez państwo polityka dotycząca zjawiska przemocy domowej stanowiła spójny i efektywny system, w którym właściwe instytucje współpracują ze sobą i sprawnie przekazują informacje o możliwych zagrożeniach (*E. i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, wyrok z 26 listopada 2002 r., nr skargi 33218/96).

Zobowiązania państwa wynikające m.in. z postanowień Konwencji nie ograniczają się zatem do powstrzymywania się od naruszeń praw człowieka. Mogą obejmować również obowiązek zapewnienia, aby prawa jednostek nie były naruszane przez innych, a także aby w przypadku takiego naruszenia osoby poszkodowane uzyskały określone formy pomocy.

Zakres obowiązku pozytywnego należy interpretować w sposób, który nie będzie oznaczał nałożenia na władze niemożliwego do udźwignięcia lub nadmiernego ciężaru. **Aby w grę wchodził obowiązek pozytywny, należy ustalić, że władze wiedziały lub powinny były w odpowiednim momencie wiedzieć o realnym i bezpośrednim zagrożeniu życia danej osoby wskutek przestępczego zachowania osoby trzeciej i że nie podjęły,**

w ramach swoich uprawnień, rozsądnych środków, które mogłyby niewątpliwie uchylić to zagrożenie (zob. *Keenan przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr skargi 27229/95, §§ 89–90, ETPC 2001III; *Gongadze przeciwko Ukrainie*, nr skargi 34056/02, § 165, ETPC 2005-XI; *Opuz przeciwko Turcji*, § 129–130; *Civek przeciwko Turcji*, nr skargi 55354/11, wyrok z 23 lutego 2016 r., § 65; *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 101).

Za obowiązki pozytywne państwa, które niejednokrotnie są ze sobą powiązane, Trybunał konsekwentnie uznaje (ostatnio zob. wyrok z 26 maja 2020 r. w sprawie *Munteanu przeciwko Republice Mołdawii*, nr skargi 34168/11):

- a) obowiązek ustanowienia i stosowania w praktyce odpowiednich uregulowań, które zapewnią ochronę przed złym traktowaniem/ ewentualnymi atakami przez osoby fizyczne, w tym ochronę integralności cielesnej i psychicznej (m.in. w cyt. na wstępie sprawie *Opuz przeciwko Turcji* – z uwagi na brak systemu karania sprawców przemocy domowej, który mógłby zagwarantować skuteczne zapobieganie bezprawnym czynom sprawcy, § 199; *E.S. i inni przeciwko Słowacji*, nr skargi 8227/04, wyrok z 15 września 2009 r., §§ 43–44 – z uwagi na brak prawnej możliwości usunięcia sprawy przemocy domowej z zajmowanego lokalu; *D.M.D. przeciwko Rumunii*, wyrok z 3 października 2017 r., nr skargi 23022/13 – w celu zapewnienia skutecznej ochrony dzieci przed przemocą domową objętą zakresem art. 3; a nadto zob. *Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii*, cyt. powyżej, § 65; *Sandra Janković przeciwko Chorwacji*, wyrok z 5 marca 2009 r., nr skargi 38478/05, § 45; *A. przeciwko Chorwacji*, wyrok z 14 października 2010 r., nr skargi 55164/08, § 60; *Đorđević przeciwko Chorwacji*, wyrok z 24 października 2010 r., nr skargi 41526/10, §§ 141–143; *M. i M. przeciwko Chorwacji*, wyrok z 3 grudnia 2015 r., nr skargi 10161/13, § 136; *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 99). Obowiązek pozytywny ochrony nietykałości cielesnej jednostki rozciąga się na kwestie skuteczności śledztwa, które nie może ograniczać się do przypadków złego traktowania ze strony funkcjonariuszy państwa (*M.C. przeciwko Bułgarii*, nr skargi 39272/98, § 151, ETPC 2003XII). Ten aspekt obowiązku pozytywnego nie wymaga skazania, lecz skutecznego stosowania przepisów, w szczególności przepisów karnych, w celu zapewnienia ochrony praw zagwarantowanych w art. 3 Konwencji (*M.G. przeciwko Turcji*, nr skargi 646/10, § 80; *Talpis p. Włochom*, § 104).

- b) obowiązek podjęcia uzasadnionych środków w ramach swoich uprawnień, które mogą zapobiec zagrożeniu, w sytuacjach gdy organy wiedziały lub powinny były wiedzieć o istnieniu rzeczywistego i bezpośredniego zagrożenia życia zidentyfikowanej osoby na skutek czynów przestępczych (złego traktowania) popełnianych przez osobę trzecią (zob. *Kontrova przeciwko Słowacji*, wyrok z 31 maja 2007 r., nr skargi 7510/04, §§ 56–66; *Branko Tomašić i inni przeciwko Chorwacji*, wyrok z 15 stycznia 2009 r., nr skargi 46598/06, §§ 50–51; *Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 128; *Eremia przeciwko Republice Mołdawii*, wyrok z 28 maja 2013 r., skarga nr 3564/11, §§ 55–56; *Branko Tomašić i inni przeciwko Chorwacji*, wyrok z 15 stycznia 2009 r., nr skargi 46598/06, § 50; *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 101; *Halime Kılıç przeciwko Turcji*, wyrok z 28 czerwca 2016 r., nr skargi 63034/11);
- c) **proceduralny obowiązek przeprowadzenia skutecznego postępowania przewidzianego przepisami prawa w przypadku podniesienia argumentu dotyczącego złego traktowania** (zob. *Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii*, wyrok z 12 czerwca 2008 r., nr skargi 71127/01, § 65; *Opuz przeciwko Turcji*, cyt. na wstępie, §§ 144–155 i 162–165; *Eremia przeciwko Republice Mołdawii*, cyt. powyżej, §§ 49–52 i 56; *E.M. przeciwko Rumunii*, wyrok z 30 października 2012 r., nr skargi 43994/05; *Valiulienė przeciwko Litwie*, wyrok z 26 marca 2013 r., nr skargi 33234/07; *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 97, §§ 100–106; *Bâlşan przeciwko Rumunii*, wyrok z 23 maja 2017 r., nr skargi 49645/09, § 57; *Volodina przeciwko Rosji*, wyrok z 9 lipca 2019 r., nr skargi 41261/17, §§ 76–77).

Należy podkreślić, że zgodnie ze stanowiskiem Trybunału traktowanie przejawów przemocy domowej jako prywatnego konfliktu, który nie wymaga ingerencji państwa i wszczęcia postępowania karnego z urzędu, jest niedopuszczalne i niezgodne ze spoczywającym na władzach krajowych obowiązkiem zapewnienia ochrony życia rodzinnego (zob. *Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii*, cyt. powyżej, § 83). Państwo ma pozytywny obowiązek podjęcia zapobiegawczo praktycznych środków w celu ochrony jednostki, której życie jest zagrożone (zob. *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 123).

Trzeba również mieć na uwadze, że w sprawach dotyczących przemocy domowej prawa agresora nie mogą przeważać nad prawami ofiar do życia

oraz integralności (zob. *Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 147; *Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 123).

Problematyka przemocy domowej i zarzucanych przez skarżących zaniechań w kontekście realizacji pozytywnych obowiązków państwa, w zależności od konkretnego stanu faktycznego, jest konsekwentnie analizowana przez Trybunał z punktu widzenia zgodności ze standardem art. 2 (prawo do życia), art. 3 (zakaz tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i karania) oraz art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego). W swoim dorobku orzeczniczym dotyczącym przemocy domowej Trybunał stopniowo poszerzył listę pozytywnych obowiązków państwa również na gruncie art. 14, uznając, że przemoc ze względu na płeć stanowi naruszenie zakazu dyskryminacji (zob. m.in. wyrok w sprawie *Eremia i inni przeciwko Republice Mołdawii*, cyt. powyżej).

Orzecznictwo Trybunału tworzy także istotny standard w zakresie konieczności izolacji ofiar przemocy od ich sprawcy, wskazując, że wydanie nakazu opuszczenia wspólnego mieszkania przez sprawcę powinno zapewnić natychmiastową ochronę ofiarom, natomiast zastosowanie go dopiero po pewnym czasie od pierwszych sygnałów o stosowaniu przemocy przez partnera stanowi naruszenie zakazu określonego w art. 3 Konwencji (zob. m.in. *Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 159; *E.S. przeciwko Słowacji*, wyrok z 15 września 2009 r., nr skargi 8227/04).

Obowiązek podejmowania czynności i rozpoznawania spraw bez zbędnej zwłoki

Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału **mechanizmy ochrony** przewidziane w prawie krajowym **powinny w praktyce działać z zachowaniem rozsądnych terminów** zapewniających zakończenie badania przedmiotu konkretnych spraw (*Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §§ 150–151). Obowiązku państwa na tle art. 3 Konwencji nie można również uznać za wypełniony, jeśli mechanizmy takie istnieją wyłącznie w teorii: muszą one bowiem być przede wszystkim skuteczne w praktyce, co z kolei wiąże się z rozpoznawaniem spraw szybko i bez zbędnej zwłoki (*Talpis przeciwko Włochom*, cyt. powyżej, § 106).

Odpowiedzialność państwa w związku z niedopełnieniem pozytywnych obowiązków

Do przykładowych podstaw odpowiedzialności związanych z niedopełnieniem przez państwo obowiązków o charakterze pozytywnym w odniesieniu do zjawiska przemocy domowej zaliczyć zatem należy:

- niewprowadzenie regulacji oddziałującej prewencyjnie na sprawców przemocy domowej,
- niepodejmowanie działań faktycznych mających na celu ochronę jednostki, której życie jest zagrożone,
- tolerowanie przemocy stosowanej rzekomo jako środka wychowawczego wobec dzieci,
- zaniechania ze strony właściwych służb skutkujące kontynuowaniem złego traktowania członków rodziny sprawcy,
- niepodjęcie działań mających na celu natychmiastowe odizolowanie ofiar przemocy domowej od sprawcy.

Test Osmana – kiedy prawo do życia jest naruszane

W dotychczasowym orzecznictwie Trybunału przy podejmowaniu decyzji o tym, czy państwo pozwane wypełniło swój pozytywny obowiązek ochrony osoby, której życie jest zagrożone z powodu czynów przestępczych innej osoby, Trybunał niezmiennie stosował tzw. test Osmana opracowany w sprawie *Osman przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (wyrok z 28 października 1998 r., § 116, *Sprawozdania z orzeczeń i decyzji 1998-VIII*) i w konsekwencji przyjmuje, że prawo do życia jest naruszane, jeżeli władze wiedziały lub powinny były wiedzieć w momencie istnienia rzeczywistego i bezpośredniego zagrożenia dla zidentyfikowanej osoby lub osób o czynach przestępczych osoby trzeciej i nie podjęły w zakresie swoich uprawnień środków, co do których można było oczekiwać, że pozwolą uniknąć tego ryzyka.

Niemniej należy mieć na uwadze, że wyrok w sprawie *Talpis przeciwko Włochom*, omówionej poniżej, wskazuje na możliwość bardziej elastycznej interpretacji pojęcia bezpośredniego zagrożenia. UWAGA: aktualnej interpretacji pojęcia bezpośredniego zagrożenia oraz związanego z tym sposobu badania odpowiedzialności państwa z tytułu jego pozytywnych obowiązków w sprawach, w których nastąpiły śmiertelne skutki przemocy domowej można się spodziewać po ogłoszeniu wyroku Wielkiej Izby w sprawie *Kurt*

przeciwko Austrii, nr skargi 62903/15 (sprawa przekazana do Wielkiej Izby 4 listopada 2019 r., ostatnie posiedzenie Wielkiej Izby 17 czerwca 2020 r. – brak końcowego rozstrzygnięcia), dotyczącej zabójstwa dziewięcioletniego syna skarżącej przez jego ojca na terenie szkoły, której nie obejmował orzeczony zakaz przebywania w określonych miejscach.

Prawo do odszkodowania

Z kolei w sprawie *D.M.D. przeciwko Rumunii* (wyrok z 3 października 2017 r., nr skargi 23022/13), która dotyczyła trwającego ponad 8 lat postępowania wszczętego przez skarżącego przeciwko jego ojcu w związku z przemocą domową, postępowanie karne zakończyło się skazaniem ojca za fizyczne i psychiczne znęcanie się nad dzieckiem. Skarżący zarzucił, że postępowanie to było nieskuteczne i że nie przyznano mu odszkodowania – sądy krajowe stwierdziły w ostatniej instancji, że rozpatrywanie kwestii odszkodowania nie było konieczne, ponieważ ani skarżący, ani prokurator nie wnieśli o to do sądów niższej instancji.

Trybunał uznał, że każda ofiara przemocy domowej jako ofiara nie-ludzkiego lub poniżającego traktowania ma prawo nie tylko do szybkiej reakcji ze strony organów władzy państwowej na położenie, w jakim się znalazła, ale ma również prawo do odszkodowania. W świetle tego wyroku można wskazać dwa rodzaje roszczeń odszkodowawczych, które będą przysługiwać osobie pokrzywdzonej przemocą domową: pierwsze – bezpośrednio do sprawcy aktu przemocy, który naruszył godność ofiary, drugie – będzie roszczeniem, które materializuje się w przypadku przewlekłego i nieskutecznego działania organów władzy, zobowiązanych do aktywnej ochrony ofiar przemocy. Przewlekłość i nieskuteczność działań podejmowanych przez państwo również może stanowić podstawę do przyznania zadośćuczynienia za dodatkowe cierpienie, które stało się udziałem ofiary przemocy domowej w związku z przedłużeniem jej trudnego położenia. Zdaniem Trybunału wieloletnie oczekiwanie na skuteczną reakcję organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości na akt przemocy domowej samo w sobie stanowi skazanie ofiary na dodatkowe nie-ludzkie i poniżające traktowanie, za które może ona żądać zadośćuczynienia wobec naruszenia jej praw z art. 3 (lub art. 8) Konwencji.

Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 (zakaz nie-ludzkiego lub poniżającego traktowania) Konwencji, ponieważ śledztwo w sprawie

zarzutów dotyczących znęcania trwało zbyt długo i było obarczone innymi poważnymi uchybieniami.

Równocześnie, ponieważ sądy krajowe nie zbadały zasadności wniosku skarżącego dotyczącego nieprzyznania mu odszkodowania, pomimo że w prawie krajowym jasno sformułowano, że są one zobowiązane do orzekania w kwestii odszkodowania w sprawie dotyczącej małoletniego, nawet w braku formalnego wniosku ofiary, Trybunał orzekł również, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu sądowego).

Z kolei w wyroku z 31 maja 2007 r. w sprawie *Kontrovà przeciwko Słowacji* (nr skargi 7510/04) – **omówionym poniżej również w kontekście zaniechania przez organy ścigania wystarczających działań w celu ochrony ofiar przed przemocą domową oraz niedopełnienia obowiązku ochrony życia** – Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego), ponieważ skarżąca (matka) nie miała możliwości dochodzenia na szczeblu krajowym stosownego odszkodowania za szkodę niemajątkową.

Wybrane orzeczenia Trybunału dotyczące odpowiedzialności państw w związku z naruszeniem praw konwencyjnych w sprawach dotyczących przemocy domowej

Naruszenie obowiązków pozytywnych przez państwo

Przełomowym orzeczeniem w kwestii naruszenia obowiązków pozytywnych przez państwo w związku z brakiem skutecznej ochrony przed przemocą domową był wyrok *A. przeciwko Wielkiej Brytanii* (wyrok z 23 września 1998 r., nr skargi 25599/94). W tej sprawie, pomimo prowadzonych postępowań, dziewięcioletniemu chłopcu nie zapewniono ochrony przed biciem przez ojczyma, którego nie pociągnięto do odpowiedzialności. Trybunał stwierdził, że niezapewnienie dziewięcioletniemu chłopcu przez państwo odpowiedniej ochrony przed torturami, nieludzkim, poniżającym traktowaniem i karaniem ze strony ojczyma stanowiło naruszenie art. 3 Konwencji. Obowiązek państw do zapewnienia każdej osobie, pozostającej w granicach ich jurysdykcji, praw i wolności wymaga podjęcia kroków gwarantujących tym osobom ochronę przed torturami. Państwo ma obowiązek

zapewnienia ochrony niezależnie od tego, kto jest sprawcą zamachów. W omawianym orzeczeniu Trybunał podkreślił, że obowiązek zapewnienia każdej osobie znajdującej się w jurysdykcji państwa-strony Konwencji wynikających z niej praw i wolności, w związku z art. 3 Konwencji, obliuguje państwa do przedsięwzięcia środków mających na celu zapewnienie, że jednostki te nie są poddawane torturom, nieludzkiemu czy też poniżającemu traktowaniu lub karaniu, w tym również ze strony innych jednostek.

Pobłażliwość władz krajowych wobec przemocy domowej traktowanej jako sprawa prywatna, brak jej kryminalizacji oraz instrumentów służących ochronie ofiar przemocy, przemoc oparta na kryterium płci, prawo ofiar do ochrony i umieszczenia w bezpiecznym miejscu, niezachowanie wymogu rozsądnej szybkości i staranności postępowania

Szczególnie istotnym rozstrzygnięciem Trybunału budującym standardy postępowania w sprawach dotyczących przemocy domowej w ramach koncepcji pozytywnych obowiązków państwa (zasady orzecznictwa dotyczącego przemocy domowej określone w tej sprawie Trybunał wielokrotnie przypomina w kolejnych orzeczeniach) jest wyrok z 9 czerwca 2009 r. w sprawie *Opuz przeciwko Turcji* (nr skargi 33401/02), która zasadniczo dotyczyła braku reakcji na przemoc domową ze strony władz Turcji pomimo wielokrotnego zawiadamiania policji o stosowaniu przemocy przez męża skarżącej, co ostatecznie doprowadziło do zabójstwa matki skarżącej przez jej męża. W tej sprawie skarżąca oraz jej matka przez długie lata były ofiarami licznych napaści oraz zastraszania ze strony męża skarżącej, w wielu przypadkach powodujących zagrażające życiu obrażenia u obu kobiet. Z jednym tylko wyjątkiem nie wniesiono przeciwko niemu żadnego oskarżenia, ponieważ obie kobiety wycofały swoje skutecznie złożone skargi, pomimo wyjaśnień, że mąż skarżącej zmuszał je do tego, grożąc, że je zabije. Następnie mężczyzna siedmiokrotnie dźgnął żonę nożem, za co został ukarany grzywną w wysokości około 385 euro, płatną w ratach. Obie kobiety składały liczne skargi, twierdząc, że ich życie było zagrożone. Pomimo tego mąż skarżącej był jedynie przesłuchiwany przez organy ścigania, a następnie zwalniany. Gdy obie kobiety próbowały wyprowadzić się z domu, mąż skarżącej zastrzelił teściową, utrzymując, że uczynił tak w związku z grożącą mu utratą honoru. Mężczyzna został

uznany za winnego zabójstwa, ale został zwolniony na czas postępowania odwoławczego. Skarżąca stwierdziła, że mąż w tym czasie nadal jej groził. W tak ustalonym stanie faktycznym Trybunał uznał naruszenie przez Turcję dwóch postanowień Konwencji: art. 2 (prawo do życia) – w zakresie pozbawienia przez męża skarżącej życia swojej teściowej oraz art. 3 (zakaz tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) – z uwagi na niewywiązanie się ze strony władz krajowych z obowiązku zapewnienia skarżącej stosownej ochrony przed atakami męża. Turcja nie wprowadziła bowiem do swojego systemu prawnego regulacji karnych dotyczących karania sprawców przemocy domowej, jak również instrumentów mających na celu ochronę ofiar tego typu aktów. Władze krajowe nie prowadziły postępowań (umarzały je), pomimo składanych zawiadomień, uznając zdarzenia za sprawy rodzinne, ignorując przyczyny wycofywania składanych skarg.

Negatywnie Trybunał ocenił także brak możliwości ścigania tego rodzaju zachowań z urzędu, niezależnie od złożonych w tym zakresie skarg. Szczególnie istotne w sprawie *Opuz* jest, że na tle powyższego stanu faktycznego Trybunał po raz pierwszy uznał, że doszło również do naruszenia art. 14 (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 2 i 3 Konwencji. W tym kontekście Trybunał podkreślił, że przemoc, której doświadczyła skarżąca i jej matka, może zostać uznana za przemoc opartą na kryterium płci, stanowiącą formę dyskryminacji kobiet. Pomimo reform wprowadzonych przez rząd turecki ogólna bierność wymiaru sprawiedliwości wobec sprawców przemocy domowej jako przestępstwa skierowanego głównie przeciwko kobietom stworzyła sprzyjający jej klimat. Zdaniem Trybunału dokonane ustalenia wskazywały na niedostateczną determinację państwa do podejmowania działań mających na celu rozwiązanie problemu przemocy domowej. Orzeczenie Trybunału nakazuje skutecznie chronić kobiety przed przemocą w rodzinie i wskazuje, że beczynność lub wykonywanie pozornych działań w odpowiedzi na informacje o przemoc domowej jest brakiem realizacji obowiązków pozytywnych państwa. Trybunał stwierdził również, że obowiązki pozytywne wskazane w zdaniu pierwszym art. 2 Konwencji zakładają również ciężący na państwie obowiązek stworzenia skutecznego i niezależnego systemu sądowego umożliwiającego ustalenie przyczyny śmierci jednostki i ukaranie winnych.

Ponadto w wyroku w tej sprawie Trybunał wyraźnie określił zasady interpretacji zakresu pozytywnego obowiązku państwa w sposób, który nie będzie oznaczał nałożenia na władze niemożliwego do udźwignięcia lub nadmiernego ciężaru, pamiętając o trudnościach, z jakimi boryka

się policja przy wykonywaniu zadań we współczesnych społeczeństwach, nieprzewidywalności ludzkich zachowań oraz konieczności dokonywania praktycznych wyborów w sferze priorytetów i środków. Wskazał przy tym, że pozytywny obowiązek państwa w zakresie ochrony przed przemocą nie oznacza, że w związku z każdym rzekomym zagrożeniem życia Konwencja zobowiązuje władze do podejmowania konkretnych działań mających mu zapobiec. Aby w grę wchodził pozytywny obowiązek państwa, należy ustalić, że władze wiedziały lub powinny były w odpowiednim momencie wiedzieć o realnym i bezpośrednim zagrożeniu życia danej osoby wskutek przestępczego zachowania osoby trzeciej i że nie podjęły, w ramach swoich uprawnień, rozsądnych środków, które mogłyby niewątpliwie uchylić to zagrożenie. Podstawowym celem postępowań (*investigations*) w tego rodzaju sprawach jest zapewnienie skutecznego stosowania przepisów prawa krajowego, które chronią prawo do życia, a w przypadku gdy mogło wchodzić w grę zachowanie funkcjonariuszy publicznych lub władz – zagwarantowanie, że zostaną oni ukarani za śmierć, jaka nastąpiła w zakresie ich odpowiedzialności.

Trybunał zaznaczył również, że w niektórych, ściśle wskazanych okolicznościach, art. 2 Konwencji może nakładać na władze pozytywny obowiązek podjęcia środków prewencyjnych mających chronić jednostkę, której życie jest zagrożone przestępczym zachowaniem innej osoby. Zwłaszcza osobom znajdującym się w sytuacji bezbronności, do których należą ofiary przemocy domowej, przysługuje w szczególności prawo do ochrony ze strony państwa w formie skutecznej prewencji, zapewniającej im umieszczenie w bezpiecznym miejscu, z dala od poważnych form naruszenia nietykalności fizycznej (§ 159).

Trybunał stwierdził, że gdy „przemoc (...) była na tyle poważna, że uzasadniała ściganie i istniało stałe zagrożenie dla integralności fizycznej skarżącej, ramy prawne powinny umożliwić organom ścigania prowadzenie postępowań karnych, pomimo że skarga została wycofana” (§ 168).

Z obowiązku przeprowadzenia śledztwa wynika w sposób dorozumiany nie tylko wymóg rozsądnej szybkości, ale i staranności w działaniu. Z tego względu Trybunał wskazał, że mechanizmy ochrony ofiar przemocy przewidziane w prawie krajowym muszą przede wszystkim skutecznie działać w praktyce, co wiąże się z rozpoznawaniem spraw w rozsądnym terminie i bez zbędnej zwłoki (§§ 150–151).

Jeśli mechanizmy takie istnieją wyłącznie w teorii, nie można uznać, że obowiązek państwa wynikający z art. 3 Konwencji został

wypełniony. Trybunał zwrócił uwagę, że istotne jest również **zapewnienie, aby policja wykonywała zadanie polegające na zwalczaniu i zapobieganiu przestępstwom przy użyciu zgodnych z prawem metod i z pełnym poszanowaniem innych gwarancji, które w uprawniony sposób ograniczają zakres czynności dochodzeniowych w sprawach karnych oraz pociąganie sprawców do odpowiedzialności karnej, w tym gwarancji określonych w art. 5 i 8 Konwencji (§ 129).**

Równocześnie **Trybunał podniósł, że nie może zastępować władz krajowych w wyborze spośród szerokiej gamy środków właściwych dla zagwarantowania poszanowania obowiązków pozytywnych wynikających z art. 3 Konwencji (§ 165).**

Brak regulacji spełniających standardy ochrony ofiar przemocy domowej

Aktualny przykład sprawy, w której kwestia systemu prawnego została wyeksponowana w orzeczeniu Trybunału stwierdzającym naruszenie przepisów Konwencji w kontekście zachowania standardów ochrony ofiar przemocy domowej, stanowi sprawa *Volodina przeciwko Rosji* (nr skargi 41261/17), która dotyczyła zarzutów skarżącej, że władze rosyjskie nie uchroniły jej przed powtarzającymi się aktami przemocy domowej, w tym napaścią, porwaniami, prześladowaniami i groźbami. Podkreśliła również, że obecny system prawny w Rosji jest niewystarczający, aby poradzić sobie z taką przemocą i dyskryminacją wobec kobiet. W wyroku Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) Konwencji. Jednocześnie uznał, że skarżąca była ofiarą fizycznego i psychicznego znęcania się przez jej byłego partnera oraz że rosyjskie władze nie wywiązały się ze swoich pozytywnych zobowiązań wynikających z Konwencji dotyczących ochrony przed przemocą. Trybunał orzekł również, że doszło do naruszenia art. 14 (zakaz dyskryminacji) Konwencji w związku z art. 3. W ostatnim punkcie swojego wyroku stwierdził, że jego zdaniem „utrzymujący się brak uregulowań prawnych w zakresie zwalczania przemocy domowej oraz brak jakiegokolwiek formy nakazów ograniczenia lub ochrony wyraźnie wskazują, że działania władz w niniejszej sprawie nie były zwykłym zaniechaniem lub opóźnieniem w zajmowaniu się przemocą wobec skarżącej, lecz wynikały z ich niechęci do uznania powagi i zakresu problemu przemocy domowej w Rosji oraz

jego dyskryminującego wpływu na kobiety. Tolerując przez wiele lat klimat sprzyjający przemocy domowej, władze rosyjskie nie stworzyły warunków dla istotnej równości płci, która umożliwiłaby kobietom życie wolne od strachu przed złym traktowaniem lub atakami na ich integralność fizyczną i korzystanie z równej ochrony prawnej”.

Zaniechanie podejmowania przez organy ścigania wystarczających działań w celu ochrony ofiar przed przemocą domową, niedopełnienie obowiązku ochrony życia

W wyroku z 31 maja 2007 r. w sprawie *Kontrovà przeciwko Słowacji* (nr skargi 7510/04) Trybunał stwierdził naruszenie art. 2 Konwencji wskutek uchybienia pozytywnym obowiązkom państwa w sferze obowiązku prawnej ochrony prawa do życia w kontekście przemocy domowej oraz jej tragicznych konsekwencji. Uchybienie to polegało na zaniechaniu przez funkcjonariuszy policji podjęcia wszelkich możliwych środków w celu ochrony życia dzieci skarżącej (które ci zobowiązani byli przedsięwziąć zgodnie z ustawodawstwem wewnętrznym) i doprowadzenie do umorzenia postępowania przeciw mężowi skarżącej. Przedmiotowa sprawa dotyczyła sytuacji, w której skarżąca w listopadzie 2002 r. złożyła zawiadomienie o popełnieniu przez męża przestępstwa, polegającego na tym, że dopuścił się napaści na nią i pobił ją kablem elektrycznym. Równocześnie wskazała na długi okres fizycznego i psychicznego znęcania się nad nią. Następnie w obecności męża uzyskała od prowadzącego sprawę funkcjonariusza policji poradę co do działań, które powinna podjąć, by sprawa nie zakończyła się oskarżeniem. Później w asyście męża próbowała wycofać zawiadomienie. W konsekwencji zmieniła jego treść w taki sposób, że domniemane działania jej męża zostały potraktowane jako drobne wykroczenie, które nie wymagało podejmowania dalszych czynności. Niecałe dwa miesiące po tym zdarzeniu mąż skarżącej zastrzelił ich dzieci (urodzone w 1997 i 2001 r.). Kilka dni wcześniej członek rodziny skarżącej oraz sama skarżąca zawiadomili telefonicznie policję, że mąż ma broń i groził, że zabije siebie i dzieci. Po przybyciu patrolu okazało się, że mąż skarżącej opuścił mieszkanie. Po tragicznym zdarzeniu skarżąca nie otrzymała żadnego zadośćuczynienia.

Trybunał, stwierdzając naruszenie art. 2 (prawo do życia) Konwencji w zakresie braku ochrony życia dzieci skarżącej przez władze krajowe,

powołał się na orzeczenie w sprawie *Osman przeciwko Turcji* i przypomniał, że państwo ma obowiązek podjęcia odpowiednich kroków, mających na celu ochronę osób podlegających jego jurysdykcji.

Trybunał zwrócił również uwagę, że policja знаła sytuację przemocy w domu skarżącej, wiedziała o groźbach jej męża i o posiadaniu przez niego broni, a mimo to nie podjęła działania ani nie reagowała na prośby skarżącej o interwencję w celu ochrony życia jej dzieci. Jak stwierdziły sądy krajowe i jak przyznał rząd słowacki, policja w tej sprawie nie dopełniła swoich obowiązków, a bezpośrednią konsekwencją tych uchybień była śmierć dzieci skarżącej.

Ponadto Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego) Konwencji, ponieważ skarżąca (matka) nie miała możliwości dochodzenia na szczeblu krajowym stosownego odszkodowania za szkodę niemajątkową.

Kolejną sprawą, szczególnie istotną w kontekście standardów ochrony ofiar przemocy domowej, jest sprawa *Talpis przeciwko Włochom* (nr skargi 41237/14). Dotyczyła ona przemocy małżeńskiej, której ofiarą padła skarżąca i w wyniku której doszło do zabójstwa jej syna, a także usiłowania zabójstwa skarżącej po tym, jak mąż opuścił szpital, gdzie wcześniej został zabrany w stanie upojenia alkoholowego wskutek interwencji domowej. Skarżąca wcześniej zgłaszała się na policję w związku z atakami męża i domagała się od władz szybkiego działania dla ochrony jej i dzieci. Przez pewien czas przebywała w ośrodku stowarzyszenia na rzecz kobiet będących ofiarami przemocy, okresowo była zatrudniona jako opiekunka, co umożliwiło jej wynajęcie mieszkania. W tym czasie nadal była nękana (telefonicznie) przez męża. W trakcie składania zeznań złągodziła zarzuty, a sprawa dotycząca złego traktowania i gróźb została umorzona.

W wyroku z 2 marca 2017 r. Trybunał orzekł, że ze względu na zabójstwo syna skarżącej i usiłowanie zabójstwa samej skarżącej doszło do naruszenia art. 2 Konwencji. Trybunał stwierdził w szczególności, że władze krajowe, nie podejmując natychmiastowych działań w związku ze skargą złożoną przez skarżącą, pozbawiły ją jakiegokolwiek skuteczności, stwarzając sytuację bezkarności sprzyjającą ponownemu popełnianiu aktów przemocy, które następnie doprowadziły do usiłowania zabójstwa skarżącej i śmierci jej syna. Trybunał uznał również, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji ze względu na niedopełnienie przez władze obowiązku ochrony skarżącej przed aktami przemocy domowej.

Mając na uwadze okoliczności przedmiotowej sprawy w szczególności warto zwrócić uwagę na rozważania oraz na wnioski Trybunału w części dotyczącej art. 2 Konwencji. W pierwszej kolejności Trybunał zauważył, że niewątpliwie art. 2 Konwencji miał zastosowanie do śmierci syna skarżącej. Chociaż siła użyta wobec skarżącej w rezultacie nie okazała się śmiertelna, to w ocenie Trybunału skarżąca była ofiarą działania z natury zagrażającego życiu, nawet jeśli mimo poważnych obrażeń cielesnych udało jej się przeżyć. Art. 2 Konwencji miał więc w tym przypadku zastosowanie również do skarżącej.

Do organów krajowych należała ocena szczególnej niepewności i bezbronności skarżącej, nie tylko fizycznej, ale także psychicznej i materialnej, oraz dostosowanie do niej środków ochrony po uprzednim dokonaniu oceny ryzyka nowych ataków, co jednak w tej sprawie nie nastąpiło.

W omawianym wyroku Trybunał szeroko przypomniał wypracowane w dotychczasowym orzecznictwie standardy ochrony ofiar przemocy domowej, w tym dotyczące obowiązków władz krajowych, również w sferze proceduralnej. Ponadto w zakresie interpretacji pojęcia bezpośredniego zagrożenia przyjął, że „ryzyko realnego i bezpośredniego zagrożenia należy oceniać z właściwym uwzględnieniem szczególnego kontekstu przemocy domowej. W tych sytuacjach chodzi nie tylko o ciążący na władzach obowiązek zapewnienia ogólnej ochrony społeczeństwu. Władze muszą przede wszystkim uwzględnić fakt powtarzania się epizodów przemocy w konkretnej rodzinie” (§ 122).

W wyroku Trybunał przypomniał również, że w sprawach dotyczących przemocy domowej prawa agresora nie mogą przeważać nad prawami ofiar do życia oraz integralności fizycznej i psychicznej. Ponadto państwo ma pozytywny obowiązek podejmowania prewencyjnych działań praktycznych dla ochrony jednostki, której życie zostało zagrożone (§ 123).

W innej sprawie – *Halime Kılıç przeciwko Turcji* (nr skargi 63034/11), która dotyczyła śmierci córki skarżącej, zamordowanej przez męża skarżącej, pomimo złożenia czterech skarg i uzyskania trzech nakazów ochrony i nakazów sądowych, w wyroku z 28 czerwca 2016 r. (na skutek zaskarżenia w części dotyczącej osób uprawnionych do wypłaty zadośćuczynienia przyznanego skarżącej, która zmarła, wyrok stał się ostateczny 25 września 2019 r.) Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 2 i art. 14 w związku z art. 2 Konwencji. Trybunał stwierdził w szczególności, że postępowanie krajowe nie spełniło wymogów art. 2 Konwencji z powodu niezapewnienia ochrony córce skarżącej. Przez brak ukarania sprawcy przemocy domowej

za niewykonanie nakazów wydanych przeciwko niemu władze krajowe pozbawiły ich jakiegokolwiek skuteczności, prowadząc w ten sposób do bezkarności, umożliwiającej mężczyźnie wielokrotne dopuszczanie się napaści na żonę bez pociągania go do odpowiedzialności. Trybunał uznał również za niedopuszczalne, że córka skarżącej została pozostawiona bez środków i ochrony w obliczu agresywnego zachowania męża skarżącej oraz że **władze krajowe stworzyły klimat sprzyjający przemocy domowej przez niereagowanie na powtarzające się akty przemocy i groźby śmierci wobec ofiary.**

W sprawie *E.M. przeciwko Rumunii* (nr skargi 43994/05) skarżąca twierdziła, że śledztwo w sprawie jej zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa dotyczącego przemocy domowej stosowanej w obecności jej półtorarocznej córki nie było skuteczne. Sądy rumuńskie oddaliły skargi skarżącej, ponieważ nie udowodniono podniesionych przez nią zarzutów, że była ofiarą przemocy ze strony męża.

W wyroku z 30 października 2012 r. Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) w jego aspekcie proceduralnym, stwierdzając, że sposób przeprowadzenia śledztwa nie zapewnił skarżącej skutecznej ochrony wymaganej przez ten artykuł. Trybunał zauważył w szczególności, że składając pierwszą ze swoich skarg, skarżąca zwróciła się do władz o pomoc i ochronę dla siebie i swojej córki przed agresywnym zachowaniem jej męża. Pomimo tego, że ramy ustawowe przewidywały współpracę między różnymi organami oraz środki pozasądowe mające na celu identyfikację i zapewnienie podjęcia działań w odniesieniu do przemocy domowej oraz pomimo tego, że zaświadczenie lekarskie dostarczyło dowodów *prima facie* na zarzuty skarżącej, z akt sprawy nie wynikało, że podjęto w tym celu jakiegokolwiek działania.

Niewywiązanie się z obowiązku przeprowadzenia skutecznego śledztwa, nieodpowiedni charakter śledztw w sprawach ze skarg dotyczących przemocy domowej, brak zapewnienia przez władze odpowiedniej ochrony przed przemocą domową

Kolejny ważny judykat w zakresie ochrony ofiar przemocy domowej – w tym przypadku kobiet i dzieci – stanowi wyrok z 28 maja 2013 r. w sprawie *Eremia i inni przeciwko Republice Mołdawii* (nr skargi 3564/11). W tej sprawie pierwsza skarżąca i jej dwie córki skarżyły się na brak zapewnienia

im ochrony władz mołdawskich przed brutalnym i agresywnym zachowaniem ich męża i ojca, funkcjonariusza policji.

W wyroku Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji w odniesieniu do pierwszej skarżącej, ponieważ pomimo wiedzy o przemocy władze nie podjęły skutecznych środków przeciwko jej mężowi i nie uchroniły jej przed dalszą przemocą domową. Ponadto Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 8 Konwencji w odniesieniu do córek, gdyż pomimo szkodliwych skutków psychologicznych wywołanych obserwacją przemocy ojca wobec matki w domu rodzinnym podjęto niewiele lub nie podjęto żadnych działań w celu zapobieżenia ponownemu wystąpieniu takiego zachowania. Wreszcie Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 14 Konwencji w związku z art. 3 w odniesieniu do pierwszej skarżącej, stwierdzając, że działania władz nie stanowiły zwyczajnego niepodjęcia odpowiednich kroków w celu przeciwdziałania przemocy doświadczanej przez nią lub zwlekania z ich podjęciem, lecz polegały na wielokrotnym przyzwoleniu na taką przemoc i odzwierciedlały dyskryminujący stosunek do pierwszej skarżącej jako kobiety. W uzasadnieniu wyroku Trybunał przytoczył argumenty na rzecz tezy, że władze krajowe nie dopełniły ciążących na nich pozytywnych obowiązków ochrony skarżącej przed zachowaniami zabronionymi przez art. 3 Konwencji. Trybunał przypomniał, że władze krajowe, które są świadome realnego ryzyka nieludzkiego traktowania ofiary przez osobę indywidualną pozostającą w ich jurysdykcji, mają obowiązek podjąć odpowiednie kroki w celu ochrony ofiary przed nieludzkim traktowaniem, a jeśli ono już nastąpiło – powinny ukarać winnych.

Trybunał stwierdził, że prawo mołdawskie posiadało podstawy normatywne do prawidłowego reagowania na akty przemocy domowej. Trybunał nie miał wątpliwości, że organy ścigania były świadome dokonywania przez niego aktów przemocy domowej wobec skarżących, o czym świadczył m.in. fakt wydania zakazu zbliżania się do skarżących w grudniu 2010 roku. Zdaniem Trybunału od 13 stycznia 2011 r., kiedy mąż groził pierwszej skarżącej śmiercią, jeżeli nie wycofa wniosku o ściganie, władze krajowe dysponowały wystarczającymi dowodami na to, że pierwsza skarżąca była w niebezpieczeństwie z powodu lekceważenia przez męża zakazu zbliżania się. Trybunał uznał, że pierwsza skarżąca była w szczególnie trudnej sytuacji, gdyż mąż był policjantem, trenowanym w przełamywaniu oporu. Wobec tego należało oczekiwać od organów procesowych zdecydowanych i szybkich działań ochronnych. Trybunał przyznał, że władze krajowe nie były całkowicie bezczynne, jednak nie zareagowały prawidłowo na

kolejne naruszenia zakazu zbliżania się przez męża skarżącej, który przez cały ten czas pozostawał czynnym oficerem policji. Trybunał podkreślił, że pomimo iż naruszenie zakazu wynikającego z orzeczenia sądu było czynem zabronionym, zagrożonym karą do 2 lat pozbawienia wolności, nie wszczęto jednak postępowania karnego po kilkukrotnym złamaniu zakazu zbliżania się. Nie wykorzystano też możliwości wpływania na zachowanie męża/ojca skarżących jako funkcjonariusza policji. Trybunał stwierdził również, że wobec powtarzającego się naruszania prawa przez A. niezrozumiałe jest przyjęcie przez prokuratora, iż oskarżony „nie stanowi zagrożenia dla społeczeństwa”. Zdaniem Trybunału taką reakcję prawnokarną na czyny zabronione popełnione przez A. należało uznać raczej za chronienie go przed odpowiedzialnością karną, skutkujące jego rzeczywistą bezkarnością, niż działanie zmierzające do zapobiegnięcia dalszym aktom przemocy. W rezultacie poczynionych ustaleń Trybunał jednogłośnie stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji z powodu zaniechania podjęcia adekwatnych środków prawnych ochrony pierwszej skarżącej przed działaniami sprzecznymi z art. 3 Konwencji.

W odniesieniu do drugiej i trzeciej skarżącej – córek A. – Trybunał uznał, że ich zarzuty należy rozpoznać na gruncie art. 8 Konwencji. Córki A. nie były poddawane przemocy fizycznej, lecz A. znieważał je i w ich obecności stosował przemoc fizyczną i psychiczną wobec ich matki, pierwszej skarżącej. Trybunał przypomniał, że również z art. 8 Konwencji wynikają pozytywne obowiązki państwa. Mogą one dotyczyć podejmowania środków odnoszących się do relacji między dwiema prywatnymi osobami. Prawo do prywatności obejmuje też integralność fizyczną i psychiczną jednostki, którą państwa-strony Konwencji powinny chronić nawet wówczas, gdy ataki na sferę integralności psychicznej pochodzą od innych osób niereprezentujących władzy państwowej. Obowiązkiem państwa jest zapewnienie takiego funkcjonowania systemu prawnego, aby mógł on skutecznie chronić osoby przed przemocą ze strony innych osób. Trybunał podkreślił jednocześnie, że ofiary przemocy domowej są szczególnie narażone na pokrzywdzenie (*vulnerable*). Dlatego należy oczekiwać aktywnego działania państwa na rzecz ich ochrony. Odnosząc ten ogólny standard do okoliczności omawianej sprawy, Trybunał stwierdził, że miała miejsce ingerencja w prawo do prywatności drugiej i trzeciej skarżącej przez działania A. podejmowane wobec ich matki, pierwszej skarżącej, i wobec nich samych. Działania te były sprzeczne z art. 3 Konwencji, toteż nie można badać, czy były jednocześnie „przewidziane przez prawo i konieczne w społeczeństwie

demokratycznym”, jak tego wymaga art. 8 ust. 2 Konwencji. Trybunałowi pozostało ustalić, czy władze krajowe wiedziały o działaniach A. i czy podejmowały rozsądne kroki w celu zapobieżenia dalszym naruszeniom prawa skarżących do prywatności. Trybunał nie miał wątpliwości, że od końca grudnia 2010 r. organy krajowe wiedziały o łamaniu prawa drugiej i trzeciej skarżącej do prywatności. Nie podjęły jednak wystarczająco skutecznych działań w celu zapobieżenia trwaniu tego stanu. Doszło zatem do naruszenia art. 8 Konwencji.

W odniesieniu do zarzutu dyskryminacji ze względu na płeć Trybunał zwrócił uwagę na kilka okoliczności, które ocenione razem przekonały go o dyskryminacyjnym podłożu zaniechania przez władze krajowe podjęcia skutecznych środków ochrony praw skarżących. Zdaniem Trybunału sposób działania władz świadczył o dyskryminowaniu pierwszej skarżącej ze względu na jej płeć (*gender-based discrimination*). Trybunał wskazał m.in. na następujące przejawy tej dyskryminacji: zachęcanie pierwszej skarżącej przez policję do wycofania skargi wobec A.; komentarze pracowników socjalnych, którzy lekceważyli sytuację pierwszej skarżącej i mieli oświadczyć, że „nie jest ona ani pierwszą, ani też ostatnią kobietą bitą przez swego męża”; uniknięcie przez A. odpowiedzialności karnej. Trybunał jednogłośnie stwierdził naruszenie art. 14 w związku z art. 3 Konwencji w odniesieniu do pierwszej skarżącej. Jednocześnie uznał, że nie ma potrzeby odrębnego badania, czy władze zachowywały się dyskryminująco także wobec drugiej i trzeciej skarżącej.

Sprawa *Valiulienė przeciwko Litwie* (nr skargi 33234/07) dotyczyła skargi złożonej przez kobietę, która stała się ofiarą przemocy domowej, w związku z tym, że władze nie zbadały jej zarzutów złego traktowania i nie pociągnęły jej partnera do odpowiedzialności. W wyroku z 26 marca 2013 r. Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania), stwierdzając, że sporne praktyki w niniejszej sprawie oraz sposób wdrożenia mechanizmów prawa karnego nie zapewniły skarżącej odpowiedniej ochrony przed aktami przemocy domowej. W szczególności wystąpiły opóźnienia w śledztwie, a prokurator podjął decyzję o jego umorzeniu.

W kolejnej sprawie *D.P. przeciwko Litwie* (skarga nr 27920/08) skarżąca zarzuciła przede wszystkim, że postępowanie karne w sprawie jej byłego męża (rozwód orzeczono w 2001 r.) w związku z celowym i regularnym biciem jej i ich trójki starszych dzieci (urodzonych w 1988, 1990 i 1992 r.) trwało długo i że sprawa nie została rozpatrzona w rozsądnym terminie.

W rezultacie, jak twierdzi, oskarżenie uległo przedawnieniu, a jej były mąż nie został ukarany przez sąd. Po nieudanych próbach zawarcia ugody rząd litewski poinformował Trybunał we wrześniu 2012 r., że zaproponował złożenie jednostronnej deklaracji w celu rozwiązania kwestii odpowiedzialności państwa za brak zapobiegania przemocy domowej, podniesionej w skardze. W świetle orzecznictwa Trybunału i okoliczności niniejszej sprawy rząd uznał, że sposób, w jaki mechanizmy prawa karnego zostały wdrożone w niniejszej sprawie, był wadliwy w odniesieniu do postępowania do tego stopnia, że stanowił naruszenie pozytywnych zobowiązań państwa wynikających z art. 3 Konwencji. Mając na względzie warunki deklaracji rządu oraz sposoby zapewnienia zgodności z zobowiązaniami, o których mowa w deklaracji, Trybunał decyzją z 22 października 2013 r. postanowił skreślić skargę ze swojej listy spraw zgodnie z art. 37 Konwencji.

Sprawa *M.G. przeciwko Turcji* (nr skargi 646/10) dotyczyła przemocy domowej, jakiej doświadczyła skarżąca w trakcie trwania małżeństwa, gróźb pod adresem skarżącej po rozwodzie oraz następującego postępowania. Skarżąca skrytykowała władze krajowe za to, że nie zapobiegły przemocy, której doświadczała, i wysunęła jednocześnie zarzut stałej i systematycznej dyskryminacji w odniesieniu do przemocy wobec kobiet w Turcji. Wyrokiem z 22 marca 2016 r. Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania), stwierdzając, że sposób, w jaki władze tureckie prowadziły postępowanie karne, nie może być uznany za spełniający wymogi tego artykułu. Trybunał zauważył, że władze przyjęły bierną postawę, ponieważ postępowanie karne zostało wszczęte ponad pięć lat i sześć miesięcy po tym, jak skarżąca złożyła skargę przeciwko mężowi, i najwyraźniej nadal było w toku. W tej sprawie Trybunał orzekł również, że doszło do naruszenia art. 14 Konwencji w związku z art. 3, stwierdzając, że po wydaniu wyroku rozwodowego (24 września 2007 r.) i do czasu wejścia w życie nowej ustawy (nr 6284) w dniu 20 marca 2012 r. obowiązujące ramy prawne nie gwarantowały skarżącej, osobie rozwiedzionej, możliwości korzystania ze środków ochronnych. Ponadto Trybunał stwierdził, że przez wiele lat po złożeniu wniosku do sądów krajowych skarżąca była zmuszona żyć w obawie przed zachowaniem swojego byłego męża.

W tej sprawie Trybunał zwrócił uwagę, że zapewnienie ochrony praw ofiar przemocy zagwarantowanych w art. 3 Konwencji (w aspekcie pozytywnego obowiązku ochrony integralności cielesnej jednostki) **nie wymaga**

skazania, lecz skutecznego stosowania przepisów, w szczególności przepisów karnych § 8o.

Z kolei wyrok Trybunału z 13 listopada 2016 r. w sprawie *Durmaz przeciwko Turcji* (nr skargi 3621/07) dotyczył sytuacji, w której córka skarżącej zmarła w szpitalu po tym, jak jej mąż przywiózł ją na oddział ratunkowy, informując lekarzy i pielęgniarki, że przedawkowała leki, których nazwy podał. Córka skarżącej była pielęgniarką, a jej mąż pracował w aptece w tym samym szpitalu. Podczas przesłuchania przez policję mąż zmarłej stwierdził również, że pokłócili się tego dnia, ona go zaatakowała, a on ją uderzył. Następnie ojciec zmarłej złożył do prokuratora skargę, w której stwierdził, że córka nie miała skłonności samobójczych, i zarzucił jej mężowi odpowiedzialność za jej śmierć. Twierdził, że córka chciała się rozwieść z mężem, ale odstąpiła od tego zamiaru, kiedy ją przeprosił i obiecał, że nie będzie więcej stosował przemocy. W dniu zdarzenia córka rozmawiała z siostrą i nic nie wskazywało na to, że chce popełnić samobójstwo. Jej mąż po jej śmierci z nikim się nie kontaktował i nie był na pogrzebie. Badanie pośmiertne nie wykazało w organizmie zmarłej śladów leków (w tym wskazanych przez męża zmarłej) ani substancji, które mogłyby wywołać jej zgon. Opinię tę potwierdził Instytut Medycyny Sądowej, który w odpowiedzi na zapytanie prokuratora dodatkowo stwierdził, że jeżeli organy sądowe doszłyby do wniosku, że zmarła popełniła samobójstwo przez przedawkowanie, wówczas powinny również stwierdzić, że stosowane przez nią leki były takiego rodzaju, że nie można było ich wykryć w badaniach kryminalistycznych próbek pobranych z organów wewnętrznych. Następnie prokurator podjął decyzję o zamknięciu dochodzenia, w której uzasadnieniu napisał, że „w raporcie pośmiertnym z dnia (...) stwierdza się, że (...) zmarła w wyniku powikłań płucnych spowodowanych leczniczym zatruciem”. Zdaniem prokuratora kobieta popełniła samobójstwo, ponieważ pokłóciła się z mężem. Skarżąca (matka zmarłej) od decyzji prokuratora złożyła sprzeciw, który jednak został oddalony przez sądy krajowe. Przed Trybunałem skarżąca zarzuciła, że śledztwo w sprawie śmierci jej córki było nieskuteczne. Trybunał po zapoznaniu się z przedstawionymi dokumentami zauważył, że ani prokurator, ani policjanci nie zachowali otwartego umysłu w trakcie dochodzenia co do przyczyny śmierci córki skarżącej. Zdaniem Trybunału od samego początku zaakceptowali fakt, że zmarła popełniła samobójstwo, nawet jeśli nie mieli żadnych dowodów na poparcie takiego wniosku. W korespondencji – jeszcze przed zakończeniem dochodzenia – władze te stwierdziły,

że zmarła przedawkowała leki i popełniła samobójstwo. Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 2 Konwencji (prawo do życia) w aspekcie proceduralnym ze względu na nieprzeprowadzenie przez władze tureckie skutecznego śledztwa w sprawie śmierci córki skarżącej. Podobnie jak w sprawie *Opuz przeciwko Turcji* (cyt. powyżej, § 198), Trybunał w tej sprawie powtórzył, że istnieją przesłanki *prima facie* świadczące o tym, że przemoc domowa w Turcji dotyczy głównie kobiet oraz że ogólna i dyskryminująca bierność sądownictwa stworzyła sprzyjający jej klimat. Trybunał uznał, że poważne uchybienia prokuratora w niniejszej sprawie stanowią część tego schematu.

W sprawie *Bălșan przeciwko Rumunii* (nr skargi 49645/09) skarżąca twierdziła, że władze nie zapewniły jej ochrony przed powtarzającą się przemocą domową i nie pociągnęły jej męża do odpowiedzialności pomimo jej licznych skarg. Podkreśliła również, że tolerancja władz dla takich aktów przemocy sprawiła, że czuła się poniżona i bezradna.

W wyroku z 23 maja 2017 r. Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) z powodu braku odpowiedniej ochrony skarżącej przed przemocą ze strony męża oraz naruszenia art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 3, ponieważ przemoc była związana z płcią ofiary. Trybunał zauważył, że mąż skarżącej stosował wobec niej przemoc i że władze musiały być w pełni świadome tego procederu, biorąc pod uwagę wielokrotne apele o pomoc zarówno do policji, jak i sądów. Ponadto, mimo że w Rumunii istniały ramy prawne umożliwiające wnoszenie skarg na przemoc domową i domaganie się ochrony ze strony władz, z których skarżąca w pełni skorzystała, władze nie zastosowały odpowiednich przepisów prawnych w jej sprawie. Władze stwierdziły nawet, że skarżąca sprowokowała przemoc domową wobec niej i uznały, że sprawa nie jest wystarczająco poważna, aby wchodzić w zakres stosowania prawa karnego. Takie podejście pozbawiło krajowe ramy prawne celu i było niezgodne z międzynarodowymi normami dotyczącymi przemocy wobec kobiet. Bierność władz w niniejszej sprawie odzwierciedlała bowiem dyskryminujące podejście do skarżącej jako kobiety i wykazała brak zaangażowania w rozwiązanie problemu przemocy domowej jako takiego w Rumunii.

W wyroku z 26 maja 2020 r. w sprawie *Munteanu przeciwko Republice Mołdawii* (skarga nr 34168/11) Trybunał obszernie i kompleksowo odwołał się do wypracowanych standardów orzecznictwa w odniesieniu do pozytywnych obowiązków państwa (które są ze sobą powiązane) wobec

ofiar przemocy domowej. Zgodnie z ustalonym przez Trybunał stanem faktycznym skarżącymi w tej sprawie byli kobieta i jej syn. Wkrótce po tym, jak mąż skarżącej stracił pracę, zaczął znacznie nadużywać alkoholu, stał się agresywny wobec skarżących i wyprzedawał przedmioty z domu w celu zakupu alkoholu. W 2007 r. dopuścił się poważnego pobicia skarżącej, w wyniku którego przez trzy tygodnie była ona leczona w szpitalu. Przemoc, zarówno werbalna, jak i fizyczna, trwała dalej. Skarżący również był regularnie bity i obrażany, często chodził do domów swoich przyjaciół, aby przygotować się do szkoły lub po prostu odpocząć od awantur w domu i uniknąć stosowanej wobec niego przemocy. Oboje skarżący zarzucali, że władze tolerowały nadużycia ze strony męża skarżącej oraz że sprzyjały jego poczuciu bezkarności przez niewykonanie nakazu ochrony. Ponadto skarżyli się na dyskryminację kobiet ze strony władz. Trybunał jednogłośnie uznał, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji w odniesieniu do obu skarżących, a w odniesieniu do skarżącej kobiety także do naruszenia art. 14 Konwencji w związku z art. 3.

W tej sprawie Trybunał przypomniał m.in., że złe traktowanie musi osiągnąć minimalny poziom surowości, jeśli ma być objęte zakresem art. 3 Konwencji. Ocena tego minimum jest względna: zależy od wszystkich okoliczności sprawy, takich jak charakter oraz kontekst leczenia, czas jego trwania, jego skutki fizyczne i psychiczne, a w niektórych przypadkach płeć, wiek i stan zdrowia ofiary. Po wykazaniu, że akty przemocy osiągnęły próg dotkliwości, który pozwala na ich zakwalifikowanie jako złe traktowanie w rozumieniu art. 3 Konwencji, Trybunał musi zbadać, czy władze państwowe wywiązały się ze swoich pozytywnych obowiązków wynikających z art. 1 Konwencji w związku z art. 3, w celu zapewnienia ochrony osób podlegających ich jurysdykcji przed wszelkimi formami złego traktowania. Ingerencja władz w życie prywatne i rodzinne może okazać się konieczna dla ochrony zdrowia i praw osoby lub zapobiegania przestępstwom w pewnych okolicznościach (zob. *Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, § 144). Wymaga to od państw ustanowienia i stosowania w praktyce odpowiednich ram prawnych zapewniających ochronę przed aktami przemocy ze strony osób fizycznych.

Niewywiązanie się z obowiązku prowadzenia postępowania w kontekście konkretnego problemu przemocy domowej (cyberprzemoc uznawaną formą przemocy domowej)

Trybunał 11 lutego 2020 r. wydał wyrok w sprawie *Buturugă przeciwko Rumunii* (nr skargi 56867/15). Sprawa dotyczyła zarzutów przemocy domowej i naruszenia poufności korespondencji elektronicznej przez byłego męża skarżącej, która skarżyła się na uchybienia w systemie ochrony ofiar tego rodzaju przemocy. Skarżąca zarzuciła w szczególności nieskuteczność dochodzenia w sprawie zarzucanej przemocy domowej. Skarżyła się również, że jej bezpieczeństwo osobiste nie zostało odpowiednio zapewnione oraz krytykowała odmowę władz dotyczącą rozpatrzenia jej skargi na naruszenie przez jej byłego męża poufności korespondencji. W ustalonym stanie faktycznym Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 3 (zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania) i art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i korespondencji) z powodu niewypełnienia przez państwo jego pozytywnych obowiązków wynikających z tych przepisów oraz stwierdził, że władze krajowe nie odniosły się do dochodzenia karnego w świetle konkretnego problemu przemocy domowej. Tym samym nie odpowiedziały we właściwy sposób na powagę stanu faktycznego, podnoszonego przez skarżącą. Dochodzenie w sprawie aktów przemocy było wadliwe i w jego ramach nie rozpatrzono zasadności skargi dotyczącej naruszenia poufności korespondencji, która była ściśle powiązana z zarzutem przemocy. Przy tej okazji Trybunał wskazał, że cyberprzemoc jest uznawana za formę przemocy wobec kobiet i dziewcząt oraz że może przybierać różne formy, w tym naruszenia prywatności, włamania do komputera ofiary i przechwytywania, udostępniania oraz manipulowania danymi i obrazami, także o charakterze prywatnym.

Zaniechanie działań zmierzających do podjęcia/kontynuowania terapii sprawcy z zaburzeniami psychicznymi, niepodjęmowanie środków w celu ochrony ofiary przemocy domowej ze strony sprawcy z zaburzeniami psychicznymi

Sprawa *Branko Tomasić i inni przeciwko Chorwacji* (nr skargi 46598/06), w której wyrok Trybunału zapadł 15 stycznia 2009 r., dotyczyła przypadku dokonania zabójstwa dziecka i jego matki przez mężczyznę, który

miesiąc wcześniej został zwolniony z zakładu karnego, gdzie przebywał w związku z kierowaniem pod ich adresem gróźb śmierci. Pierwotnie nakazano mu poddanie się przymusowej terapii psychiatrycznej podczas pobytu w więzieniu, która winna być kontynuowana po jego opuszczeniu. Sąd apelacyjny orzekł jednak o zakończeniu terapii wraz z momentem zwolnienia z zakładu karnego. Po dokonaniu zabójstwa mężczyzna popełnił samobójstwo. Skarżący, którzy byli krewnymi zamordowanego dziecka i jego matki, zarzucali w szczególności, że państwo chorwackie nie podjęło odpowiednich środków w celu ochrony dziecka i jego matki oraz nie przeprowadziło skutecznego śledztwa w sprawie ewentualnej odpowiedzialności państwa za ich śmierć.

W tej sprawie Trybunał orzekł, że doszło do naruszenia art. 2 Konwencji (prawo do życia) ze względu na brak odpowiednich działań władz chorwackich w celu zapobieżenia śmierci dziecka i jego matki. Trybunał zauważył w szczególności, że ustalenia sądów krajowych i wnioski z badania psychiatrycznego niewątpliwie wskazywały, że władze były świadome powagi gróźb śmierci w stosunku do matki i dziecka, i że należało podjąć wszelkie rozsądne kroki, aby te osoby ochronić. Trybunał zwrócił również uwagę na szereg uchybień w postępowaniu władz. Chociaż w opinii psychiatrycznej sporządzonej na potrzeby postępowania karnego podkreślono potrzebę dalszego leczenia psychiatrycznego mężczyzny, rząd chorwacki nie udowodnił, że takie leczenie było rzeczywiście i prawidłowo przeprowadzone. Przedłożone dokumenty wykazały, że jego leczenie w więzieniu polegało na rozmowach z funkcjonariuszami służby więziennej, z których żaden nie był psychiatrą. Ani odpowiednie przepisy, ani wyrok sądu nakazujący przymusowe leczenie psychiatryczne nie zawierały wystarczających informacji na temat sposobu przeprowadzenia leczenia, a ponadto przed zwolnieniem z zakładu karnego mężczyzna nie został zbadany w celu oceny, czy nadal stanowi zagrożenie dla swojego dziecka i jego matki. Trybunał stwierdził zatem, że właściwe władze krajowe nie podjęły odpowiednich środków w celu ochrony ich życia.

W innej sprawie – *Hajduová przeciwko Słowacji* (nr skargi 2660/03) – w której wyrok zapadł 13 listopada 2010 r., skarżąca zarzucała w szczególności, że władze krajowe nie dopełniły ciężącego na nich ustawowego obowiązku nakazania, aby jej (obecnie były) mąż został zatrzymany w zakładzie psychiatrycznym w następstwie wyroku skazującego za znęcanie i groźby wobec niej. Sąd krajowy po przeprowadzeniu postępowania karnego, w którego toku biegli zalecili leczenie oskarżonego na oddziale

szpitala psychiatrycznego, uznał, że powinien on poddać się takiemu leczeniu. Jednocześnie sąd zwolnił go z aresztu śledczego. Następnie mąż skarżącej został przewieziony do szpitala psychiatrycznego, który jednak nie przeprowadził wymaganego leczenia, a sąd okręgowy nie nakazał szpitalowi takiego leczenia. Kiedy po opuszczeniu szpitala, bez zastosowania odpowiedniej terapii, były mąż ponowił groźby wobec skarżącej, złożyła ona skargę na zaniechanie jego leczenia, która nie została jednak uwzględniona. W tym stanie faktycznym Trybunał orzekł, że brak wystarczających środków w odpowiedzi na zachowanie byłego męża skarżącej, a zwłaszcza niezastosowanie przez sądy krajowe środka detencyjnego w celu leczenia psychiatrycznego po wydaniu wyroku skazującego, stanowi naruszenie pozytywnych zobowiązań państwa wynikających z art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) i wskazał, że państwo było zobowiązane do ochrony integralności jednostki, w szczególności ofiary przemocy domowej, zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym. Trybunał zauważył, że chociaż powtarzające się groźby męża skarżącej po opuszczeniu szpitala psychiatrycznego nigdy się nie urzeczywistniły, to jednak ich sformułowanie uzasadniało obawy skarżącej co do tego, że mogą zostać zrealizowane, i wystarczyło, żeby wpłynąć na integralność psychiczną i dobrostan skarżącej, co z kolei doprowadziło do powstania pozytywnych obowiązków państwa wynikających z art. 8 Konwencji.

W sprawie *A. przeciwko Chorwacji* (nr skargi 55164/08), w wyroku z 14 października 2010 r., Trybunał orzekł o naruszeniu art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) po ustaleniu następującego stanu faktycznego: były mąż skarżącej, który cierpiał na zespół stresu pourazowego, paranoję, zaburzenia lękowe i epilepsję, rzekomo przez wiele lat regularnie dopuszczał się wobec niej przemocy fizycznej, powodując obrażenia ciała oraz kierował groźby śmierci, a także regularnie znęcał się nad nią na oczach ich małoletniej córki. Po okresie ukrywania się skarżąca wystąpiła o nakaz sądowy uniemożliwiający byłemu mężowi prześladowanie lub nękanie jej. Odmówiono przyjęcia wniosku z tego powodu, że nie wykazała bezpośredniego zagrożenia życia. Trybunał stwierdził, że doszło do naruszenia art. 8 Konwencji, ponieważ w tej sprawie władze chorwackie nie wdrożyły licznych środków nakazanych przez sądy w celu ochrony skarżącej lub rozwiązania problemów psychiatrycznych byłego męża, które wydawały się przyczyną jego agresywnego zachowania. Nie było również jasne, czy został on poddany leczeniu

psychiatrycznemu. Trybunał uznał także, że złożona przez skarżącą skarga na podstawie art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) jest niedopuszczalna, w szczególności ze względu na to, że nie przedstawiła ona wystarczających dowodów (takich jak sprawozdania lub statystyki), aby udowodnić, że środki lub praktyki przyjęte w Chorwacji przeciwko przemocy domowej lub skutki takich środków lub praktyk były dyskryminujące.

Błędy i zaniechania ze strony służb socjalnych

Z kolei w sprawie *E. i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* (nr skargi 33218/96) Trybunał zajmował się skargą trzech siostr i brata, mieszkających w Szkocji, którzy zarzucili, że władze lokalne nie zapewniły im ochrony przed nadużyciami ze strony ich ojczyma. Skarżący twierdzili, że przez długi okres byli ofiarami przemocy fizycznej i seksualnej. W wyroku z 26 listopada 2002 r. Trybunał przyjął, że zachowanie to mieściło się w zakresie stosowania art. 3 Konwencji, jako traktowanie nieludzkie i poniżające. Niektóre z zachowań ojczyma skarżących stanowiły przedmiot postępowań karnych, on sam zaś został uznany dwukrotnie za winnego popełnienia wielu przestępstw. Na podstawie zaprezentowanych materiałów Trybunał nie miał wątpliwości, że skarżący zostali poddani tego rodzaju traktowaniu. Kwestią problematyczną było natomiast to, czy władze lokalne, działające poprzez swe służby socjalne, były czy też powinny być świadome tego, że skarżący byli poddawani nadużyciom, a jeśli tak, czy podjęły dostępne im środki w celu ochrony skarżących przed tego rodzaju zachowaniem. Odwołując się do okoliczności sprawy, Trybunał stwierdził, że służby socjalne powinny były mieć świadomość, że sytuacja panująca w rodzinie skarżących wskazywała na nadużycia seksualne i fizyczne ze strony ojczyma, który pomimo skazania i zastosowanego wobec niego środka probacyjnego utrzymywał w dalszym ciągu bliskie kontakty z rodziną. Nawet jeśli służby socjalne nie wiedziały, że w tym czasie również dopuszczał się on nadużyć, powinny być świadome, że dzieci były potencjalnie narażone na tego rodzaju ryzyko, skoro instytucje te wiedziały, że w rodzinie skarżących wystąpiły przypadki nadużyć skutkujące skazaniem. Miały zatem obowiązek monitorowania sposobu postępowania sprawcy również po skazaniu. Toteż Trybunał uznał, że brak dochodzenia, komunikacji i współpracy ze strony stosownych władz ujawniony w tej sprawie musiał zostać uznany za mający poważny wpływ na bieg wydarzeń i że odpowiednie i wystarczające zarządzenie

kompetencjami mogło doprowadzić do uniknięcia, względnie minimalizacji, ryzyka wystąpienia szkody. W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji.

W innej sprawie – *Z. i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* (nr skargi 29392/95) – pięcioro rodzeństwa także zarzuciło zaniechanie ze strony władz lokalnych przedsięwzięcia odpowiednich środków ochronnych w sytuacji poważnych zaniedbań i nadużyć, których doświadczały w związku z ich złym traktowaniem przez rodziców. W świetle drastycznych okoliczności sprawy oraz wieloletnich zaniedbań i nadużyć Wielka Izba w wyroku z 10 maja 2001 r. uznała, że osiągnęły one poziom niehumanitarnego i poniżającego traktowania. O sposobie traktowania skarżących przez rodziców władze lokalne zostały powiadomione już w październiku 1987 roku. Ich obowiązkiem ustawowym była ochrona dzieci. Ponadto dysponowały szeregiem środków, m.in. miały możliwość odebrania dzieci z domu rodzinnego. Środki te zostały przedsięwzięte ze znacznym opóźnieniem, w wyniku czego przez 4 i pół roku skarżący w swoim domu rodzinnym byli poddawani traktowaniu, które psychiatra dziecięcy określił jako „okropne doświadczenie”.

W innym postępowaniu uznano, że dzieci przez dłuższy czas były w oczywisty sposób zaniedbywane oraz cierpiały fizycznie i psychicznie, co wyczerpywało znamiona przestępstwa przemocy. Trybunał dostrzegł trudny i delikatny charakter decyzji, które muszą podejmować służby socjalne, oraz istotną, przeciwstawną zasadę poszanowania i ochrony życia rodzinnego. Sprawa ta w ocenie Trybunału nie pozostawiała jednak wątpliwości co do błędnego funkcjonowania systemu, mającego na celu ochronę skarżących przed poważnym, długotrwałym zaniedbaniem i nadużyciem. W konsekwencji Trybunał doszedł do wniosku, że w sprawie doszło do naruszenia art. 3 Konwencji.

Tolerowanie przemocy jako środka wychowawczego wobec dziecka

W sprawie *A. przeciwko Wielkiej Brytanii* (skarga nr 25599/94, wyrok z 23 września 1998 r.) Trybunał badał kwestię rzekomego bicia dziecka przez jego ojczyzna, z punktu widzenia zarzucanych naruszeń art. 3 oraz art. 8 Konwencji. W sprawie tej skarżący, jako sześciolatek, wspólnie ze swoim bratem, został zarejestrowany w lokalnym rejestrze ochrony

dzieci z uwagi na fakt nadużyć o charakterze fizycznym. Partner ich matki otrzymał bowiem ze strony policji ostrzeżenie po tym, jak przyznał, że uderzył skarżącego różgą. Obaj chłopcy zostali jednak usunięci z rejestru w następnym roku (1991), a partner matki, po jej poślubieniu, stał się ich ojczymem. W lutym 1993 r. szkoła zawiadomiła odpowiednie służby socjalne o tym, iż brat skarżącego ujawnił, że skarżący został uderzony przez ojczyma kijem. Ojczym został zatrzymany, a następnie uwolniony za kaucję. Badanie dziecka przez pediatrę wykazało szereg obrażeń ciała, powstałych nie tylko w konsekwencji tego jednorazowego zdarzenia. Ojczym skarżącego został oskarżony o spowodowanie tych obrażeń, jednakże został uniewinniony, ponieważ ława przysięgłych uznała, że oskarżenie nie dowiodło, że sposób postępowania ojczyma nie stanowił zgodnego z prawem środka wychowawczego, stosowanego wobec chłopca sprawiającego poważne problemy wychowawcze. Trybunał, po rozpoznaniu tej sprawy, uznał w pierwszej kolejności, że zachowanie polegające na biciu dziewięcioletniego chłopca kijem ogrodowym ze znaczną siłą, więcej niż jeden raz, osiągnęło poziom natężenia mieszczący się w zakresie stosowania art. 3 Konwencji. Następnie stanął przed wyzwaniem dokonania oceny, czy za bicie skarżącego przez jego ojczyma można pociągnąć do odpowiedzialności państwo. Trybunał zaznaczył, że ówczesne prawo angielskie przewidywało możliwość powołania się przez sprawcę na element karcenia małoletniego, a to na oskarżycielu spoczywał wówczas ciężar udowodnienia ponad uzasadnioną wątpliwość, że określone zachowanie wykraczało poza granice takiego karcenia. W postępowaniu krajowym, pomimo tego, iż skarżący został poddany traktowaniu na tyle poważnemu, by mogło zostać uznane za mieszczące się w zakresie art. 3 Konwencji, ława przysięgłych uniewinniła jego ojczyma. W tej sprawie Trybunał uznał, że skoro prawo nie zapewnia skarżącemu adekwatnej ochrony przeciwko traktowaniu czy karaniu sprzecznemu z art. 3 Konwencji, to w konsekwencji doszło do naruszenia tego przepisu.

W wyroku z 3 października 2017 r. w sprawie *D.M.D. przeciwko Rumunii* (skarga nr 23022/13) – omówionym powyżej zarówno w kontekście standardu pozytywnego obowiązku państwa zapewnienia niezwłocznej i aktywnej ochrony ofiarom przemocy (w tym dzieciom), jak i prawa do odszkodowania przysługującego ofiarom przemocy – z negatywnym stanowiskiem Trybunału spotkało się stanowisko sądów krajowych, które zbagatelizowały cierpienie dziecka, twierdząc, że „odizolowane i okazjonalne” akty przemocy w rodzinie mogą być tolerowane. Stanowisko to

Trybunał uznał za oczywiście sprzeczne z Konwencją, zabraniającą w art. 3 niehumanitarnego i poniżającego traktowania, do którego Trybunał zalicza kary cielesne wymierzane dzieciom, jako kary naruszające ich godność.

Trybunał orzekł obok naruszenia art. 6 (omówionego powyżej), że **doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania), ponieważ dochodzenie w sprawie zarzutów dotyczących znęcania trwało zbyt długo i było obciążone innymi poważnymi uchybieniami. W tym względzie Trybunał przypomniał, że państwa-strony Konwencji powinny dążyć do ochrony godności dzieci i że w praktyce wymaga to odpowiednich ram prawnych służących ochronie dzieci przed przemocą domową.** Z wyroku tego wynika również, że to na państwie spoczywa pozytywny obowiązek aktywnej ochrony osób narażonych na przemoc domową, a każdy akt przemocy fizycznej lub psychicznej w rodzinie stanowi naruszenie godności.

Naruszenie obowiązku izolacji sprawcy przemocy od jej ofiar lub podejmowania działań zmierzających do umożliwienia ofiarom przemocy domowej pozostania w swoich domach

W kontekście zagadnienia dotyczącego konieczności izolacji sprawcy przemocy od jej ofiar należy przede wszystkim odnotować wyrok Trybunału z 15 września 2009 r. w sprawie *E.S. przeciwko Słowacji* (nr skargi 8227/04), w którym skarżące – była żona wraz z dziećmi, wobec których były mąż oraz ojciec stosował przemoc, jak również dopuszczał się przestępstwa przeciwko wolności seksualnej w stosunku do jednej ze wspólnych córek – żądały przez długi czas bezskutecznie na poziomie krajowym odizolowania od sprawcy przemocy (wydania zabezpieczenia nakazującego skarżącemu opuszczenia wynajmowanego wspólnie lokalu). Pomimo tego, że mąż skarżącej został uznany za winnego popełnienia obu przestępstw i skazany, wniosek skarżącej o nakazanie mężowi opuszczenia wspólnego mieszkania nie został uwzględniony przez sąd z uwagi na fakt, iż sąd uznał, że nie może ingerować w dostęp męża do mienia (lokalu) przed orzeczeniem rozwodu stron (skarżąca mogła rozwiązać umowę najmu dopiero po rozwodzie). Skarżąca i jej dzieci zostały faktycznie zmuszone do wyprowadzenia się z mieszkania i zamieszkania u rodziny, z dala od swoich przyjaciół, a dwoje z dzieci musiało ponadto zmienić szkoły. Dopiero w 2003 r. słowackie prawo zostało zmienione w sposób umożliwiający czasowe nakazanie

opuszczenia wspólnie zamieszkiwanego lokalu przez osobę podejrzaną o stosowanie przemocy.

Stwierdzając jednomyślnie naruszenie przez Słowację w okolicznościach tej sprawy art. 3 (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) i art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego), Trybunał podniósł, że skarżąca nie mogła skutecznie domagać się odseparowania od sprawcy przemocy. Biorąc zaś pod uwagę charakter i surowość zarzutów formułowanych pod adresem męża, skarżąca i jej dzieci wymagały natychmiastowej ochrony, a nie podjęcia działań rok czy dwa lata po ujawnieniu zarzutów. Trybunał stwierdził ponadto, że miało miejsce naruszenie art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego), ponieważ w tym okresie pierwsza skarżąca nie dysponowała skutecznym środkiem odwoławczym, dzięki któremu mogłaby zapewnić sobie i swoim dzieciom ochronę przed działaniami swojego byłego męża (§ 43).

Trybunał uznał, że państwo nie zagwarantowało skarżącej i jej dzieciom natychmiastowej ochrony przed przemocą ze strony jej męża, co stanowiło naruszenie art. 3 oraz art. 8 Konwencji. W okolicznościach przedmiotowej sprawy Trybunał podkreślił, że wydanie nakazu opuszczenia wspólnego mieszkania przez sprawcę powinno zapewniać natychmiastową ochronę ofiarom, a zastosowanie go dopiero po pewnym czasie od pierwszych sygnałów o stosowaniu przemocy przez partnera stanowi naruszenie zakazu określonego w art. 3 Konwencji.

Z kolei w sprawie *A. przeciwko Chorwacji* (skarga nr 55154/08), w wyroku z 14 października 2010 r., Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji w sytuacji, w której były mąż skarżącej, cierpiący na schorzenia psychiczne, wielokrotnie powodował u niej obrażenia ciała oraz jej groził. Skarżąca, ukrywając się przed napastnikiem, złożyła do sądu wnioski o wydanie sądowego zakazu nękania jej i śledzenia. Sąd wniosku tego nie uwzględnił, wskazując, że skarżąca nie wykazała w sposób wystarczający bezpośredniego zagrożenia dla jej życia ze strony byłego męża.

W wyroku z 24 października 2019 r. w sprawie *J.D. i A. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (nr skarg 32949/17 i 34614/17) Trybunał uznał, że w odniesieniu do skarżącej, objętej „Programem Sanktuarium” (*Sanctuary Scheme*), zagrożonej ekstremalną przemocą domową ze względu na płeć, doszło do naruszenia art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 1 Protokołu dodatkowego nr 1 (ochrona własności). W okolicznościach przedmiotowej sprawy objęcie drugiej skarżącej programem oznaczało m.in., że dokonano pewnych adaptacji jej nieruchomości (w tym

zainstalowano „pokój paniki” (*panic room*) na strychu dla niej i jej syna, z którym mieszkała w domu z trzema sypialniami. Skarżąca twierdziła, że nowe przepisy dotyczące zasiłków mieszkaniowych w sektorze zakwaterowania socjalnego (nieformalnie zwane „podatkiem od sypialni” – *the bedroom tax*) są dla niej dyskryminujące ze względu na jej szczególną sytuację jako ofiary przemocy na tle płciowym. Trybunał zauważył w szczególności, że cel regulacji, aby zachęcić ludzi do przeprowadzki, był w konflikcie z celem „Programu Sanktuarium” polegającym na umożliwieniu ofiarom przemocy uwarunkowanej płcią pozostania w ich domach. Taki sam sposób traktowania skarżącej jak innych (podlegających nowym przepisom dotyczącym zasiłków mieszkaniowych) Trybunał uznał za nieproporcjonalny, ponieważ nie był zgodny z uzasadnionym celem zastosowanego środka. Ponadto Trybunał zwrócił uwagę, że rząd Zjednoczonego Królestwa nie przedstawił żadnych istotnych powodów uzasadniających priorytetowe traktowanie celu programu w stosunku do umożliwienia ofiarom przemocy domowej pozostania w swoich domach.

Wyrok Trybunału z 24 kwietnia 2012 r. w sprawie *Kalucza przeciwko Węgrom* (nr skargi 57693/10) dotyczył eksmisji z powodu stosowania przemocy domowej przez agresywnego konkubenta, z którym skarżąca, wbrew swojej woli, dzieliła swoje mieszkanie w oczekiwaniu na rozstrzygnięcie licznych sporów cywilnych dotyczących własności mieszkania. Skarżąca zarzuciła w szczególności, że władze węgierskie nie zapewniły jej ochrony przed ciągłym nękaniem jej fizycznym i psychicznym we własnym domu. Trybunał, odnosząc się do szczególnych okoliczności sprawy, przyjął do wiadomości uwagi rządu węgierskiego, że skarżąca nie podjęła działań w związku z jej skargami karnymi oraz że nie zwróciła się do sądów krajowych o ochronę jej mienia. Zauważył jednak, że skarżąca skorzystała z kilku innych środków przewidzianych w prawie krajowym. Postępowania, zainicjowane powtarzającymi się wnioskami o wydanie zakazu zbliżania się oraz powództwo cywilne o nakazanie konkubentowi opuszczenia mieszkania, mogłyby w istocie, w przypadku pozytywnego ich rozpoznania, doprowadzić do usunięcia, chociażby tymczasowo, konkubenta z mieszkania, w którym skarżąca mieszka. W tym względzie Trybunał przypomniał, że w przypadku istnienia szeregu krajowych środków odwoławczych, które dana osoba fizyczna może zastosować, ma ona prawo dokonać wyboru środka odpowiadającego jej zasadniczemu roszczeniu. Innymi słowy, w przypadku zastosowania jednego środka, nie jest wymagane użycie innego środka, który ma zasadniczo ten sam

cel. Ponadto Trybunał zauważył, że przed sądami krajowymi pomiędzy skarżącą i jej konkubentem toczą się trzy odrębne postępowania cywilne, z których wszystkie zostały zawieszane do czasu rozstrzygnięcia kolejnego sporu cywilnego. Główną kwestią w niniejszej sprawie było to, czy państwo wypełniło swój pozytywny obowiązek ochrony integralności fizycznej skarżącej przed zagrożeniem ze strony jej byłego konkubenta. Trybunał uważał zatem, że w przypadku skarżącej korzystanie z dodatkowego powództwa cywilnego w celu ochrony jej posiadania byłoby zbędne. Skarżąca wbrew swojej woli dzieli z tą osobą dom, co utrudnia fakt, że ich stosunki pogorszyły się do tego stopnia, że do sporów – w tym wzajemnych napaści słownych i fizycznych – dochodzi regularnie. Dotychczas składane powództwa cywilne skarżącej oraz jej skargi karne były bezskuteczne. W związku z tym Trybunał uznał, że nie ma wątpliwości co do tego, że zdarzenia będące podstawą niniejszej skargi dotyczą sfery życia prywatnego w rozumieniu art. 8 Konwencji, i w szczególności przyjął, że chociaż skarżąca wszczęła postępowanie w sprawie karnej przeciwko partnerowi o napaść, wielokrotnie wniosowała o zastosowanie wobec niego zakazu zbliżania się do niej oraz wszczęła postępowanie cywilne w przedmiocie jego eksmisji z mieszkania, władze krajowe nie podjęły wystarczających działań w celu zapewnienia jej skutecznej ochrony. Trybunał równocześnie podkreślił, że jego zadaniem nie jest zastępowanie właściwych organów krajowych w określaniu najwłaściwszych metod ochrony osób przed atakami na ich integralność osobistą, lecz raczej kontrola decyzji na mocy Konwencji, które organy te podjęły w ramach wykonywania uprawnień do oceny. Ponadto Trybunał zaznaczył, że jest świadomy, że w razie orzeczenia wobec jednostki zakazu zbliżania się interes ochrony integralności fizycznej jednej osoby stoi w sprzeczności z prawem do wolności drugiej osoby.

Niezależnie od powyższego Trybunał uznał za uderzające, że władze potrzebowały ponad półtora roku na podjęcie decyzji w sprawie pierwszego wniosku o wydanie zakazu zbliżania. Okoliczność, że skarżąca nie pojawiła się na pierwszej rozprawie i że jej konkubent złożył wniosek o odroczenie innej rozprawy, nie może uzasadniać nieracjonalnie długiego czasu trwania postępowania. Celem takiego środka jest zapewnienie ofiarom przemocy natychmiastowej lub przynajmniej szybkiej ochrony. Nawet jeśli wniosek zostanie ostatecznie odrzucony, decyzja powinna zostać podjęta niezwłocznie. Problem ten pogłębia jeszcze brak ustawowych terminów do podejmowania takich decyzji. W odniesieniu do oddalenia wniosków skarżącej o zastosowanie zakazu zbliżania Trybunał uznał, że sądy krajowe

nie uzasadniły swoich decyzji w wystarczający sposób. W obu przypadkach sądy odwołały się do przebiegu rozpraw przeprowadzonych w tej sprawie, ale poza stwierdzeniem, że złe relacje w tym związku można przypisać obu stronom oraz że nie zostały spełnione warunki wydania zakazu zbliżania się, sądy nie przedstawiły na piśmie konkretnych powodów uzasadniających ich decyzję. Zdaniem Trybunału, gdyby nie można było wydać zakazu zbliżania w przypadkach wzajemnych napaści, to cel zapewnienia skutecznej ochrony ofiarom przemocy zostałby poważnie naruszony. Na tym etapie nie można wykluczyć, że ofiara działała w uzasadnionej obronie własnej. Rozumowanie sądu krajowego, zgodnie z którym zakaz zbliżania się nie mógł zostać wydany ze względu na udział strony pokrzywdzonej, jest zatem nie do przyjęcia. Ponadto w przypadku stron, które dopuszczają się wzajemnej przemocy, powinny być wydawane nakazy zbliżania się w odniesieniu do obu stron w celu zapobieżenia kontaktom między nimi.

Przyznając, że ustawodawca może zgodnie z prawem dążyć do ochrony osób pozostających w szczególnych, uznanych związkach, Trybunał zauważył, że zgodnie z prawem krajowym skarżąca została wyłączona z ochrony przewidzianej w ustawie o zakazie zbliżania się z powodu przemocy wśród krewnych (akt nr LXXII z 2009 r.) z uwagi na to, że sprawcą jest jej były konkubent, a ich związek nie był zarejestrowany przez władze. Na zakończenie Trybunał zwrócił uwagę na to, że o ile toczące się przed sądami krajowymi trzy różne postępowania cywilne dotyczące przedmiotowego mieszkania teoretycznie mogłyby wyeliminować źródło problemu, którym jest zamieszkiwanie byłego konkubenta w przedmiotowym mieszkaniu wbrew woli skarżącej, to wobec regularnych i raczej gwałtownych sporów między stronami oraz wobec tego, że postępowania te zostały zawieszono odpowiednio od 2007 i 2008 r., Trybunał stwierdził, że sądy krajowe nie wywiązały się z pozytywnego obowiązku rozpoznania spraw w rozsądnym terminie. Mając powyższe na uwadze, niezależnie od marginesu oceny w tej sprawie przysługującego pozwanemu państwu, Trybunał stwierdził, że władze węgierskie uchybiły swoim pozytywnym obowiązkom i w związku z tym doszło do naruszenia art. 8 Konwencji.

W kontekście omawianej problematyki należy zwrócić uwagę na sprawę *Kowal przeciwko Polsce* (nr skargi 2912/11), w której 18 września 2012 r. Trybunał wydał decyzję o uznaniu skargi za niedopuszczalną. W tej sprawie skarżący wniósł na podstawie art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) skargę, w której sformułował zarzut, że Polska uchybiła swojemu pozytywnemu obowiązkowi zapewnienia ochrony

jemu oraz jego młodszemu bratu i ich matce przed przemocą domową ze strony ojca przez niepodjęcie żadnych kroków w celu wykonania orzeczenia sądowego nakazującego ojcu opuszczenie mieszkania. Skarżący podniósł ponadto, że w rezultacie on i jego rodzina zostali narażeni na agresywne zachowanie ojca pomimo wydanego przeciwko niemu sądowego nakazu opuszczenia mieszkania.

Trybunał uznał skargę za niedopuszczalną (w sposób oczywisty nieuzasadnioną), zgodnie z art. 35 Konwencji (wymogi dopuszczalności). Biorąc pod uwagę całokształt okoliczności sprawy, Trybunał orzekł, że nie można stwierdzić, że odpowiedź władz na zachowanie ojca skarżącego była w sposób oczywisty niewystarczająca w odniesieniu do wagi rozpatrywanych przestępstw. Nie można było również dopatrzeć się, że orzeczenia wydane w sprawie nie mogły mieć skutku prewencyjnego lub odstrasżającego w stosunku do zachowania sprawcy. Podobnie nie stwierdzono, że władze nie dostrzegały ogólnej sytuacji skarżącego i przemocy domowej spowodowanej przez jego ojca i nie zareagowały odpowiednio na sytuację rozpatrywaną w ujęciu całościowym, np. prowadząc liczne postępowania dotyczące poszczególnych przypadków przemocy domowej.

PRZYGOTOWAŁA:

Monika Grajek przy wykorzystaniu m.in. opracowań udostępnianych
na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości

